

๙

มูลนิธิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา
Dhamma Study and Support Foundation

แนวทางเจริญวิปัสสนา

เล่ม ๑๗๓ ตอนที่ ๑๗๒๑ – ๑๗๓๐

บรรยายโดย

สุจินต์ บริหารวนเขตต์

แนวทางเจริญวิปัสสนา

๑๗๒๑

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๑๓ กันยายน ๒๕๓๐

ส. เรื่องของพระอรหันต์หรือพระอริยบุคคล คงเป็นที่น่าสงสัยสำหรับผู้ที่ยังไม่ใช่พระอริยบุคคล เพราะฉะนั้น บางคนก็อาจจะคิดไปต่าง ๆ นานาโดยที่ไม่มีหลักธรรมที่จะรู้แน่ได้เลยว่า บุคคลใดเป็นพระอรหันต์ตามข้อความใน **ขณิกสูตร** หรือ **อรหันตสูตร** ที่กล่าวมาแล้ว

ข้อความในพระไตรปิฎก มีอุปการะสำหรับพุทธบริษัททุกยุคทุกสมัยที่จะพิจารณาถึงความต่างกันของความคิดเห็น ซึ่งแต่ละท่านที่กำลังอบรมเจริญสติปัฏฐานต้องประสบพบกับบุคคลที่มีความความคิดเห็นต่าง ๆ อีกมากในสังสารวัฏฏ์ ไม่ใช่แต่เฉพาะในชาตินี้ชาติเดียว

อีกพระสูตรหนึ่งได้แสดงให้เห็นความต่างกันของเดียรธีย์ปริพาชก ซึ่งถ้าบุคคลในยุคนี้อย่างนี้ไม่ได้ศึกษาพระธรรม และไม่ได้พิจารณาพระธรรมโดยละเอียด ก็อาจจะคิดอย่างเดียวกับเดียรธีย์ปริพาชกผู้นี้ก็ได้ และเพื่อให้แต่ละท่านได้รู้จักตนเองตามความเป็นจริงโดยถ่องแท้ยิ่งขึ้น แม้ว่าจะเป็นผู้ที่มีปกติเจริญสติปัฏฐานก็ตาม ขอกล่าวถึง **อรรถกถา มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ ปริพพาชกวรรค สมณมุนตสิกสูตร ข้อ ๓๕๙** ซึ่งมีข้อความว่า

ครั้งนั้นพระผู้มีพระภาคประทับ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี นายช่างไม้ผู้หนึ่งชื่อปัญจกังคะออกจากเมืองสาวัตถีเพื่อไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเมื่อเวลาเที่ยงแล้ว ครั้งนั้นเขาคิดว่าไม่ใช่กาลที่จะเฝ้าพระผู้มีพระภาค และไม่ใช่สมัยที่จะไปหาภิกษุทั้งหลายผู้หลีกเร้นอยู่

หน้า ๒

ซึ่งใน อรรถกถา สังยุตตนิกาย สคาถวรรค อรรถกถาสกมานสูตร
มีข้อความว่า

ชื่อว่าเวลาเที่ยงวัน นี่เป็นเวลาทฤพลแห่งอิริยาบถของสรรพสัตว์ทั้งหลาย

ทุกท่านคงพิจารณาเห็นจริงว่า เมื่อตอนเข้าก็รู้สึกสดชื่นกระปรี้กระเปร่า มีเรี่ยวมีแรง แต่เวลาหลังเที่ยงไปสักหน่อยหนึ่ง ก็อาจจะรู้สึกง่วง หรืออาจจะรู้สึกว่า ต้องการพักผ่อน

นายช่างไม้ชื่อปัญจกัณณะ จึงเข้าไปหาอุคคาหมานปริพาชกสมณมุณฑิกานุตร
ผู้เป็นบุตรของนางสมณมุณฑิกาที่อารามของพระนางมัลลิการาชเทวี ณ ตำบล
เอกศาลา ชื่อว่าติณทกาศิระ อันเป็นที่ประชุมแสดงลัทธิของพวกนักบวช

แสดงให้เห็นว่า อาศัยวิถีชีวิตต่าง ๆ กัน ก็มีสถานที่ที่ชุมนุมพวกที่มีความคิดเห็นต่าง ๆ กันมาแสดงความคิดเห็น

เมื่อช่างไม้ปัญจกัณฑ์ได้ไปถึงที่นั่นแล้ว อุดคาหมานปริพาชกสมณมุณฑิกา-
บุตร ซึ่งเดิมอุดคาหมานปริพาชกผู้นี้ชื่อสุมนะ แต่เพราะเหตุว่าสามารถเรียนวิชา
หลายอย่าง เป็นผู้ที่คนทั้งหลายเข้าใจว่ามีความรู้มาก จึงเรียกเขาว่า อุดคาหมานะ

อุคคาหมานปริพาชกได้แสดงความเห็นของตนเพื่อที่จะให้ช่างไม้ปัญจกังคะ
เลื่อมใสโดยกล่าวว่า เขายอมบัญญัติบุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๔ ประการว่า
เป็นผู้มีกุศลสมบูรณ์ มีกุศลอย่างยิ่ง เป็นสมณะถึงภูมิปฏิบัติอันอุดม ไม่มีใครรบได้

ซึ่งธรรม ๔ ประการ ท่านผู้ฟังก็พิจารณาว่า ท่านเห็นด้วยไหม ซึ่งถ้าไม่พิจารณาโดยละเอียด อาจจะเห็นด้วย แต่ขอให้ทราบถึงธรรมที่น่าจะเห็นด้วย ๔ ประการ ซึ่งมีข้อความว่า

บุคคลในโลกนี้ไม่ทำกรรมชั่วด้วยกาย ไม่กล่าววาจาชั่ว ไม่ดำริถึงความดำริชั่ว ไม่เล็งขีพชั่ว ผู้ประกอบด้วยธรรม ๔ ประการนี้ เป็นผู้มีกุศลสมบูรณ์ มีกุศลอย่างยิ่ง เป็นสมณะถึงภุมิปฏิบัติอันอุดม ไม่มีใครรบได้

นำเห็นด้วยใหม่ คือ บุคคลในโลกนี้ ใครก็ตามไม่ทำกรรมชั่วด้วยกายเลย ๑ ไม่กล่าววาจาชั่ว ๑ ซึ่งประเสริฐมากถ้าไม่มีวาจาชั่วเลยในชีวิต ไม่ดำริถึงความดำริชั่ว ๑ และไม่เลี้ยวชีพชั่ว ๑ อุดคาหมานปริพาชกก็มีความเห็นว่า ผู้นั้นเป็นผู้ที่มีกุศลสมบูรณ์ มีกุศลอย่างยิ่ง เป็นสมณะถึงภูมิปฏิบัติอันอุดม ไม่มีใครรบได้

นายช่างไม้พังแล้ว ก็ไม่ยินดี ไม่คัดค้านภาชิตของอุดคาหมานปริพาชก-สมณมุณฑิกาบุตร เพราะเขารู้ว่า ธรรมดาพวกเดียรถียทั้งหลายรู้บ้าง ไม่รู้บ้าง ก็พูดไปตามเรื่อง เพราะฉะนั้น ก็ไม่ได้ยินดีและไม่คัดค้านภาชิตของอุดคาหมาน-ปริพาชก

ท่านผู้ฟังมีความเห็นอย่างไรบ้างในเรื่องนี้ เห็นด้วยใหม่กับอุดคาหมานปริพาชก เกือบ ๆ จะเห็นด้วยหรือเปล่า

เขาได้ไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคและกราบทูลให้พระผู้มีพระภาคทรงทราบ ซึ่งพระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ถ้าคำของอุดคาหมานปริพาชกเป็นจริง เด็ก่อนที่ยังนอนหงายอยู่ แม้แต่จะรู้ว่า กายดั่งนี้ก็ยังไม่มี ที่ไหนจะทำกรรมชั่วด้วยกายได้แล้ว

คือ เปรียบคนกับเด็ก่อน เพราะฉะนั้น ตัวท่านที่เจริญเติบโตมาแล้วจะ ต่างกับเด็ก่อนหรือจะเหมือนกับเด็ก่อนประการใด ตามความเป็นจริง

เด็ก่อนที่ยังนอนหงายอยู่ แม้จะรู้ว่ากายดั่งนี้ก็ยังไม่มี ที่ไหนจะทำกรรมชั่ว ด้วยกายได้แล้ว นอกจากจะมีเพียงอาการดิ้นรน ด้วยการสัมผัสเถาวัลย์บนที่นอน หรือถูกเรือดกัด นอกจากนั้นแล้วก็ไม่มีการทำทางกายอย่างอื่น

เพราะฉะนั้น ถ้าจะกล่าวว่าบุคคลในโลกนี้ไม่ทำกรรมชั่วด้วยกาย ๑ อย่าลืมนึกถึงเด็กเล็ก ๆ ที่ยังไม่รู้เรื่องอะไรทั้งสิ้น ไม่รู้แม้แต่ว่ามีกาย เพราะฉะนั้น ก็ไม่มีการ กระทำกรรมชั่วด้วยกาย

เด็ก่อนที่ยังนอนหงายอยู่ แม้แต่จะรู้ว่าวาจาดั่งนี้ก็ยังไม่มี ที่ไหนจะกล่าว วาจาชั่วได้แล้ว นอกจากจะมีเพียงการร้องไห้

พระธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงตรัสรู้ ทรงตรัสรู้ไม่ใช่เพียงผิวเผิน แต่โดยละเอียดและโดยทั่วจริง ๆ ไม่เว้นแม้แต่การที่จะกล่าวธรรมอย่างนี้ ก็ยังต้องคำนึงถึงบุคคลซึ่งแม้ว่าเป็นเด็กอ่อน ก็ต้องรวมอยู่ในคำกล่าวของอุคคาหมานปริพาชกด้วย เพราะฉะนั้น สำหรับเด็กอ่อนที่ยังนอนหงายอยู่ พุทก็ไม่เป็น ดังนั้น ที่ไหนจะกล่าว วาจาชั่วได้เล่า นอกจากจะมีเพียงการร้องไห้ ซึ่งข้อความในอรรถกถาอธิบายว่า

ด้วยจิตที่ประกอบด้วยกิเลสเท่านั้น

คือ แม้ว่าจะไม่กล่าววาจาชั่ว แต่เด็กอ่อนนอนหงายนั้นก็ยังมีกิเลสแล้ว ในขณะที่เกิดและร้องไห้ เพราะฉะนั้น ไม่ใช่ว่าจะเป็นผู้ที่มีกุศลสมบูรณ์

ข้อความต่อไปมีว่า

เด็กอ่อนที่ยังนอนหงายอยู่ แม้แต่จะรู้ว่าความดำรินี้ก็ยังไม่รู้ ที่ไหนจะคิดชั่วได้เล่า นอกจากจะมีเพียงการร้องไห้และการหัวเราะ

จะให้เด็กคิดเรื่องนั้นเรื่องนี้ต่าง ๆ ความเห็นต่าง ๆ ทิฏฐิต่าง ๆ ก็เป็นสิ่งที่เป็นไปได้

เด็กอ่อนที่ยังนอนหงายอยู่ แม้แต่จะรู้ว่าอาชีพดังนี้ก็ยังไม่รู้ ที่ไหนจะเล็งชีพชั่วได้เล่า นอกจากน่านมของมารดา

ข้อความในอรรถกถาอธิบายถึงการที่เด็กอ่อนมีกิเลสเกิดในขณะที่ดื่มนมว่า

เวลาที่มารดาให้ดื่มนมบางครั้งก็ไม่ดื่ม แต่ว่าในเวลาที่ยังมารดาทำงานก็มาข้างหลังเพื่อจะดื่มนม นมจืดอย่างอื่นนอกจากนี้ไม่มี

ถ้าเป็นอย่างถ้อยคำของอุคคาหมานปริพาชก เด็กอ่อนที่ยังนอนหงายอยู่ก็เป็น ผู้ที่มีกุศลสมบูรณ์ มีกุศลอย่างยิ่ง เป็นสมณะถึงภูมิปฏิบัติอันอุดม ไม่มีใครรบได้

พระผู้มีพระภาคตรัสกับนายช่างไม้ต่อไปว่า

ดูกร นายช่างไม้ เราบัญญัติบุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๔ ประการว่า มิใช่ผู้มีกุศลสมบูรณ์เลย มิใช่ผู้มีกุศลอย่างยิ่ง มิใช่เป็นสมณะผู้ถึงภูมิปฏิบัติอันอุดม

ไม่มีใครรบได้ ก็แต่ว่าบุคคลผู้นี้ก็ยังดีกว่าเด็กอ่อนที่ยังนอนหงายอยู่บ้าง
ธรรม ๔ ประการเป็นไฉน ดูกร นายช่างไม้ บุคคลในโลกนี้ไม่ทำกรรมชั่วด้วยกาย
ไม่กล่าววาจาชั่ว ไม่ดำริถึงความดำริชั่ว ไม่เลี้ยวชีพชั่ว เราบัญญัติบุคคล
ผู้ประกอบด้วยธรรม ๔ ประการนี้แล้ว มิใช่ผู้มีกุศลสมบูรณ์ มิใช่ผู้มีกุศลอย่างยิ่ง
มิใช่เป็นสมณะถึงภูมิปฏิบัติอันอุดม ไม่มีใครรบได้ ก็แต่ว่าบุคคลผู้นี้ยังดีกว่าเด็กอ่อน
ที่ยังนอนหงายอยู่บ้าง

เป็นท่านผู้ฟังหรือเปล่า ขณะใดที่ไม่ทำกรรมชั่วด้วยกาย ไม่กล่าววาจาชั่ว
ไม่คิดชั่ว ไม่เลี้ยวชีพชั่ว แต่ยังมีกิเลสอยู่เต็มที ยังไม่ได้ดับกิเลสเป็นสมุจเฉท เพราะ
ยังไม่ใช่พระอรหันต์บุคคล ก็เพียงดีกว่าเด็กอ่อนที่ยังนอนหงายอยู่บ้างเท่านั้น

พอใจไหม เติบโตขึ้น แต่ชีวิตที่เติบโตจากการเป็นเด็กอ่อนนอนหงาย ขณะใดที่
ไม่ทำกรรมชั่วด้วยกาย ไม่กล่าววาจาชั่ว ไม่ดำริถึงความดำริชั่ว ไม่เลี้ยวชีพชั่ว
ขณะนั้นจึงเป็นผู้ที่ยังดีกว่าเด็กอ่อนที่ยังนอนหงายอยู่บ้าง นอกจากนี้ ขณะใดที่เป็น
อกุศลจิต เด็กอ่อนก็มีอกุศลจิต แต่เด็กโตมีอกุศลจิตเพิ่มขึ้นมากกว่าเด็กอ่อนที่ยังนอน
หงายจนกระทั่งเป็นผู้ใหญ่ที่เติบโตขึ้น

เพราะฉะนั้น ต้องอบรมเจริญปัญญา ไม่ใช่เพียงพอใจในคำที่ผู้ไม่รู้จริงกล่าว
ซึ่งดูเหมือนน่าจะเชื่อ แต่ความจริงแล้วต้องอบรมเจริญปัญญาจนกว่าศีลที่เป็นอกุศล
ดับไม่เหลือตามฐานของการบรรลุธรรม คือ

ละทุจจริตด้วยการตั้งอยู่ในโศตาปัตติผล และปาติโมกขสังวรศีลย่อมบริบูรณ์
ด้วยโศตาปัตติผล ส่วนความดำริเป็นอกุศลเหล่านี้ดับสิ้นไปในปฐมฌาน คือ ตั้งอยู่ใน
อนาคามิผล ส่วนความดำริที่เป็นอกุศลเหล่านี้ดับสิ้นไปในทุติยฌาน คือ ตั้งอยู่ใน
อภัตตผล

ต้องถึงการดับ กิเลสดับ ไม่ใช่เพียงไม่ทำกรรมชั่วด้วยกาย ด้วยวาจา หรือ
แม้แต่คิด เพราะฉะนั้น ต้องพิจารณาให้ละเอียดจึงจะรู้ความต่างกันของพระธรรม
คำสอนของผู้ที่เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า กับผู้ที่ไม่ใช่พระอรหันตสัมมา-
สัมพุทธเจ้า

รู้จักตัวเองขึ้นบ้างไหม เมื่อเปรียบเทียบกับเด็กอ่อนที่ยังนอนหงายก็จะรู้ว่า ขณะใดที่วิริยเหตุ จิต ขณะนั้นดีกว่าเด็กอ่อนที่ยังนอนหงายอยู่บ้าง

จุดประสงค์ของการกล่าวถึงวิปัสสนาญาณ ก็เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดการเข้าใจผิด เพราะถ้าเพียงแต่การอ่าน แต่ไม่เป็นผู้ที่มีปกติอบรมเจริญสติปัฏฐาน ไม่เข้าใจจริง ๆ จะเข้าใจผิดได้ว่า ขณะที่กำลังพิจารณาลักษณะของสภาพธรรมนั้นเป็นการรู้ชัด ในลักษณะของสภาพธรรมแล้ว เพราะฉะนั้น การที่ปัญญาจะเจริญขึ้นจากการที่สติ เริ่มระลึกลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ จะเห็นได้ตามความเป็นจริงว่า เป็นสิ่งที่ไม่ง่ายเลย

การศึกษาพระธรรมทั้งหมด เรื่องของปรมาตมธรรม เรื่องของจิต เรื่องของเจตสิก เรื่องของรูป ก็เพื่อให้เป็นสังขารชั้นรูปปรุงแต่งให้สติเกิดระลึกลักษณะของจิต ลักษณะของเจตสิก ลักษณะของรูปที่กำลังเกิดขึ้นปรากฏเพราะเหตุปัจจัยตามปกติ ตามความเป็นจริง

เพราะฉะนั้น ในวันหนึ่ง ๆ ธรรมต้องเจริญขึ้นหลาย ๆ ด้าน แม้ในขั้นของการคิดหรือการพิจารณา ถ้าไม่เห็นความสำคัญของการคิด จะไม่รู้เลยว่าวันหนึ่ง ๆ ที่เป็นสุขเป็นทุกข์ต่าง ๆ หรือว่าเป็นอกุศลบ้าง เป็นกุศลบ้างนั้น ก็เพราะคิดถูกหรือ คิดผิด เข้าใจลักษณะของสภาพธรรมถูก หรือว่าเข้าใจลักษณะของสภาพธรรมผิด

ในวันหนึ่ง ๆ ขอให้พิจารณาจริง ๆ ว่า ระลึกลักษณะของความคิดบ้างไหม ซึ่งความคิดมีหลายขั้น หลังจากเห็นแล้วคิด นี่ต้องเป็นผู้ที่อบรมเจริญสติปัฏฐานจึงจะสามารถแยกโลกของสิ่งที่ปรากฏทางตาเพียงสั้น ๆ สิ่งทีปรากฏทางตาขอให้ระลึกอยู่เสมอว่าสั้นนิดเดียว เพราะว่าความคิดเรื่องสิ่งที่ปรากฏทางตาสืบต่อทันที

ถ้าไม่รู้ว่าสิ่งที่กำลังปรากฏทางตาแท้จริงสั้นมาก และมีความคิดเกิดต่อ ถ้าไม่รู้อย่างนี้ สิ่งที่กำลังปรากฏทางตาในขณะนี้ไม่มีทางที่จะดับ เพราะว่าความคิดนึก ปิดบังไม่ให้รู้ลักษณะของสิ่งที่กำลังปรากฏทางตาในขณะที่ยังไม่ทันคิดถึง รูปร่างสัณฐาน หรือคิดว่าเป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นตัวตน

พิจารณาได้แม้ในขณะที่ฟังพระธรรม การฟังพระธรรมทุกครั้งควรที่จะได้พิจารณาทุกครั้งว่า ในขณะที่สติระลึกลักษณะทางตาหรือยัง ซึ่งก็กล่าวถึงทุกอาทิตย์ ทุกครั้ง เพราะว่ามี การเห็นทุกวัน และมีสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ เพราะฉะนั้น การที่กล่าวถึง กำลังเห็นขณะนี้ ระลึกรู้ว่าเป็นเพียงธาตุรู้ อากาญฺญํ ลักษณะรู้ และสิ่งที่ปรากฏทางตา เป็นแต่เพียงสภาพธรรมอย่างหนึ่ง ก็คงต้องกล่าวถึงไปเรื่อย ๆ เพื่อเป็นสังขารขันธให้ สติปัฏฐานเกิดในขณะนี้ ซึ่งเป็นไปได้ ไม่ใช่เป็นไปได้ไม่ได้เลย

นี่ก็คือการฟัง และคิดพิจารณา โยนิโสมนสิการโดยแยบคาย

การศึกษาทั้งหมด เพื่อสติระลึกลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ ซึ่งวันหนึ่ง ๆ ที่สติปัฏฐานจะเกิดก็ไม่มาก ตามความเป็นจริง เพราะฉะนั้น วันหนึ่ง ๆ คิดเรื่องอะไรบ้าง ถ้าทุกคนจะหันความสนใจมาให้กับสภาพธรรมที่คิดว่า แท้ที่จริงแล้ว ปรมาัตถธรรมปรากฏเพียงเล็กน้อยทางตาแล้วคิด ปรมาัตถธรรมปรากฏทางหูเล็กน้อย แล้วคิด ปรมาัตถธรรมปรากฏทางจมูกเล็กน้อยแล้วคิด ทางลิ้น ทางกาย ก็โดย นัยเดียวกัน

เพราะฉะนั้น ทุกคนอยู่ในโลกของความคิดมากที่สุด ให้เข้าใจความจริงว่า แท้ที่จริงแล้วคิดเอาเองทั้งหมด คิดเป็นคนนั้น คิดเป็นคนนี้ ในขณะที่เห็นสิ่งต่าง ๆ ที่ปรากฏทางตา

เวลาที่ได้ยินเสียง ก็คิดเป็นเรื่องนั้น คิดเป็นเรื่องนี้ เพราะฉะนั้น ต้องเห็น ความสำคัญของความคิดว่า สุขทุกข์เพราะคิดเท่านั้น

ทุกคนอยู่ในโลกของความคิด ในขณะที่ปรมาัตถธรรมเกิดและดับไปทันที เกิดปรากฏนิดเดียวและก็ดับไปทันที เพราะฉะนั้น ทุกคนก็ยังคงอยู่ในโลกของ ความคิด ถ้าไม่ประจักษ์การเกิดขึ้นของปรมาัตถธรรมที่ปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ

๑๗๒๒

ที่ห้องประชุมตึกสภากาชาดมหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๐ กันยายน ๒๕๓๐

สำหรับในเรื่องของความคิด ก็มีความคิดหลายอย่าง เช่น ความคิดเห็นในเรื่องกรรม ผิดบ้าง ถูกบ้าง ถ้าไม่พิจารณาให้ละเอียดอาจจะเข้าใจกรรมบางประการผิด หรืออาจจะยึดถือความเห็นผิดต่าง ๆ ว่าเป็นความเห็นที่ถูกต้องได้ ซึ่งนั่นเป็นสิ่งที่สำคัญมาก

นอกจากในเรื่องของความเห็นในทางกรรมแล้ว ยังมีความคิดธรรมดา ๆ ในชีวิตประจำวัน ซึ่งถ้าพิจารณาแล้วจะเห็นได้ว่า ขณะใดที่เป็นโยนิโสมนสิการ คือพิจารณาด้วยความแยบคาย ขณะนั้นเป็นกุศล แต่ขณะใดก็ตามที่อกุศลจิตเกิด ซึ่งจะต้องมีมากในวันหนึ่ง ๆ แสดงว่าขณะนั้นอโยนิโสมนสิการ ในขณะที่เห็นนี่เอง ไม่ใช่ในขณะอื่น เป็นอกุศลไปแล้ว ในขณะที่ได้ยิน ถ้าสติปัฏฐานไม่เกิด ปัญญาไม่เกิด อกุศลจิตก็เกิดแล้ว

อวิชชาเป็นสภาพที่ไม่สามารถรู้ความจริงของสิ่งที่ปรากฏ และขณะใดที่ตรึกหรือคิดเป็นอกุศล ขณะนั้นต้องมีอวิชชา เช่น ขณะโกรธ ซึ่งทุกคนไม่อยากจะโกรธ ไม่อยากจะขุ่นเคืองใจ แต่เพราะอวิชชาเกิด อโยนิโสมนสิการ เพราะฉะนั้น ขณะใดที่อกุศลประเภทใดเกิด แสดงว่าในขณะนั้นเพราะไม่รู้ และเพราะไม่เห็นโทษของอกุศล ซึ่งในวันหนึ่ง ๆ ความคิดในทางอกุศลมี เพราะขณะใดที่จิตเป็นอกุศล ขณะนั้นวิตก คือ สภาพที่ตรึก ที่คิด เป็นไปเพราะอโยนิโสมนสิการ

สำหรับความสำคัญของความคิดนี้ในระหว่างพุทธบริษัท จะได้ยินได้ฟังเรื่องความคิดนี้ต่าง ๆ ทั้งในเรื่องของปริยัติและในเรื่องของปฏิบัติด้วย ซึ่งถ้าเป็นผู้ที่เข้าใจปริยัติจริง ๆ และเป็นผู้เข้าใจเรื่องของการปฏิบัติ จะทำให้พ้นจากทวิวิสัย คือ ความวิบัติที่เกิดจากความเห็นผิดได้

บุคคลบัญญัติปกครอง ข้อ ๖๖ ได้แสดงบุคคลผู้มีทิวฏฐิวิบัติ เนื่องจากเมื่อมีความเห็นผิดก็จะนำไปสู่ความเสื่อม ความวิบัติต่าง ๆ โดยผู้เห็นผิดนั้นก็ไม่รู้ตัวว่าที่ได้รับความวิบัติต่าง ๆ นั้นเพราะความเห็นผิด

ข้อความมีว่า

ทิวฏฐิวิบัติ ในข้อนั้นเป็นไฉน ทิวฏฐิ ความเห็นไปว่า ทานที่ให้ไม่มีผล

ไม่น่าจะคิดอย่างนี้เลย แต่ถ้าสนทนากับผู้ที่มีความคิดเห็นต่าง ๆ จะเห็นได้ว่าผู้ที่เห็นอย่างนี้ยังมี คือ เห็นว่าทานที่ให้ไม่มีผล ไม่มีความจำเป็นที่จะให้ ไม่ใช่การกระทำที่สมควรที่จะให้ และบางคนก็คิดว่า ยิ่งให้ก็ยิ่งหมดไป

ข้อความต่อไปมีว่า

การบูชาใหญ่ไม่มีผล

การบูชาใหญ่ คือ มหาทานที่ให้แก่คนทั่วไป นี่ก็เป็นชีวิตประจำวัน คือ บางครั้งเป็นทานที่ให้แต่ละบุคคล บางครั้งก็เป็นมหาทานที่ไม่จำกัดผู้รับ เป็นทานที่ให้กับบุคคลทั่วไป ถ้าผู้ใดมีความเห็นว่า การบูชาใหญ่คือมหาทานที่ทั่วไปแก่คนทั้งปวงไม่มีผล นั่นก็เป็นความเห็นผิดที่จะนำมาซึ่งทิวฏฐิวิบัติ

นอกจากนั้นบางคนก็มีความเห็นว่า

สักการะที่บุคคลทำเพื่อแขกไม่มีผล

นี่เป็นความละเอียดที่จะรู้ว่า ขณะใดจิตเป็นกุศล ขณะใดจิตเป็นอกุศล เพราะฉะนั้น ทุกคนสะสมกุศลจิตและอกุศลจิตโดยไม่รู้ตัวในชีวิตประจำวันตามอุปนิสัย ตามฉันทะที่สะสมมา ซึ่งการกระทำในวันหนึ่ง ๆ ย่อมแสดงให้เห็นถึงการสะสมความคิดเห็นแม้แต่ในเรื่องของการมีไมตรีจิตต่อผู้ไปเยี่ยมเยียนซึ่งเป็นแขก ถ้าคิดว่า สักการะที่บุคคลทำเพื่อแขกไม่มีผล แม้แต่ความคิดเล็ก ๆ น้อย ๆ อย่างนี้ก็ยังมนสิการได้ไม่ถูกต้อง เพราะฉะนั้น ความคิดอื่นก็อาจจะคิดไปในทางที่ไม่ถูกต้อง

ก็ได้ นี่เป็นเหตุที่ธรรมต้องเป็นเรื่องทีละเอียดย่อย เพื่อจะได้พิจารณารู้ลักษณะสภาพของจิตของตนเองตามความเป็นจริง

ข้อความต่อไปมีว่า

ผลวิบากแห่งกรรมที่ทำความชั่วไม่มี

นี่ก็เป็นทิวฏฐิวิบัติ คือ ความเห็นผิด เพราะฉะนั้น ถ้าเห็นอย่างนี้แล้วจะทำดีหรือทำชั่ว ใครก็ตามที่คิดว่า ผลวิบากแห่งกรรมที่ทำความชั่วไม่มี ถ้าคิดอย่างนี้ก็จะทำความชั่ว ไม่ทำดี ไม่เห็นว่าควรที่จะขัดเกลากุศลแม้เล็ก ๆ น้อย ๆ หรือความคิดผิดแม้เล็ก ๆ น้อย ๆ ที่มีต่อแต่ละบุคคลในชีวิตประจำวัน นอกจากนั้นก็มีความเห็นผิดไปว่า

โลกนี้ไม่มี โลกหน้าไม่มี มารดาไม่มี บิดาไม่มี

ไม่ได้หมายความว่า คิดว่ามารดาไม่มี บิดาไม่มี แต่เข้าใจว่า คุณของมารดาไม่มี คุณของบิดาไม่มี

นี่ก็เป็นชีวิตประจำวันของแต่ละบุคคล ซึ่งกรรมจำแนกวิธีชีวิตของแต่ละคนให้ต่างกัน เพราะฉะนั้น บางคนอาจจะได้รับความลำบาก ความทุกข์ยากที่ต้องพลัดพรากจากมารดาบิดา จึงทำให้เกิดความคิดเห็นว่า มารดาไม่มี บิดาไม่มี คือพระคุณของมารดา พระคุณของบิดาไม่มีนั่นเอง ถ้าคิดอย่างนี้พิจารณาจิตขณะนั้นว่าเป็นกุศลหรือเป็นอกุศล

เพราะฉะนั้น ความคิดสะท้อนกลับให้เห็นจิตที่คิดว่า จิตที่คิดอย่างนั้นขณะนั้นเป็นกุศลหรือเป็นอกุศล ซึ่งเป็นจิตตามุขัสสนาสติปัฏฐาน ถ้าสามารถระลึกได้ว่าขณะนั้นไม่ใช่ตัวตน แต่เป็นสภาพธรรมที่มีเหตุปัจจัยเกิดคิดขึ้นโดยไม่ได้เตรียมตัว ไม่ได้คิดล่วงหน้าเลยว่าจะคิดเห็นอย่างนั้น แต่เมื่อสะสมมาที่จะเกิดความคิดอย่างนั้น แม้ความคิดอย่างนั้นก็เกิดขึ้น ตามเหตุตามปัจจัย

ข้อความต่อไป มีทิวฏฐิ คือ ความเห็นว่า

สัตว์อุปาทิกะไม่มี สมณพราหมณ์ผู้พร้อมเพรียงกัน ผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ ที่รู้ยิ่งแล้วซึ่งโลกนี้และโลกหน้าด้วยตนเอง แล้วประกาศทำให้แจ้งในโลกไม่มี

คือ ไม่เชื่อในพระปัญญาคุณของพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า

ถ้าได้ฟังบุคคลที่นับถือลัทธิอื่น คำสอนอื่น ศาสนาอื่น จะพิสูจน์ได้ชัดเจน จริง ๆ ว่า บุคคลเหล่านั้นไม่มีความเชื่อในพระปัญญาคุณ พระบริสุทธิคุณ และพระมหากรุณาคุณของพระผู้มีพระภาค เพราะท่านเหล่านั้นเป็นผู้ที่เชื่อว่า สมณพราหมณ์ผู้พร้อมเพรียงกัน ผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ ที่รู้ยิ่งแล้วซึ่งโลกนี้และโลกหน้าด้วยตนเอง แล้วประกาศทำให้แจ้งในโลกไม่มี

เพราะฉะนั้น ถ้ามีทิวฏฐิคือความเห็นอย่างนี้ คิดดู บุคคลนั้นจะชวนชวนหาบุคคลผู้มีความรู้ มีความเข้าใจในธรรม มีการปฏิบัติดีปฏิบัติชอบที่รู้ยิ่งแล้ว ซึ่งสภาพธรรมในขณะนี้ไหม ในเมื่อเขาเข้าใจว่าไม่มีบุคคลเช่นนั้น

ข้อความต่อไปมีว่า

ทิวฏฐิความเห็นไปว่า การยึดถือความปฏิบัติผิด มรรคาผิด ทางผิด การยึดถือการแสวงหาผิดอันใดมีลักษณะอย่างนี้เรียกว่า ทิวฏฐิวิบัติ มิจฉาทิวฏฐิแม้ทั้งหมด เป็นทิวฏฐิวิบัติ

เพราะฉะนั้น ต้องพิจารณาจริง ๆ ในเรื่องสภาพธรรมที่กำลังปรากฏและหนทางปฏิบัติที่จะทำให้ประจักษ์แจ้ง โดยการศึกษา ฟังพระธรรม และเป็นผู้ที่มีปกติเจริญสติปัฏฐาน มิฉะนั้นแล้ววันหนึ่ง ๆ ถ้าไม่ย้อนกลับมาพิจารณาถึงจิตที่กำลังคิด จะไม่รู้เลยว่าต้องขัดเกลา เพราะบางคนอาจจะคิดว่า สามารถเข้าใจเหตุการณ์ต่าง ๆ ได้ดี รู้จักบุคคลต่าง ๆ ได้ดี แต่ลืมว่าในขณะที่กำลังคิดถึงความรู้สึกที่ดี จิตใจของบุคคลต่าง ๆ ก็ดี ในขณะนั้นจิตที่กำลังคิดเป็นกุศลหรือเป็นอกุศล ถ้าสติปัฏฐานไม่เกิด ไม่ระลึกรู้ว่า ขณะนั้นแท้ที่จริงเป็นอกุศลจิตที่คิด แต่ถ้าสติปัฏฐานเกิดและรู้ว่า ขณะที่เกิดอย่างนั้นไม่ประกอบด้วยเมตตา ถ้ารู้อย่างนั้นจริง ๆ เวลาที่คิดถึงคนอื่น จะคิดด้วยกุศลจิต

ความเห็นต่าง ๆ แม้เล็ก ๆ น้อย ๆ ในวันหนึ่ง ๆ นั้น ก็เนื่องมาจากการไม่เข้าใจลักษณะของสภาพธรรม และบางท่านก็เป็นเพราะมีความเห็นผิดต่าง ๆ ซึ่งทำให้ความประพฤติทางกายบ้าง ทางวาจาบ้าง ผิดตามไป โดยไม่รู้ว่ามีผิด เพราะว่าขณะที่เกิดขึ้นไม่ได้พิจารณาสภาพของจิตที่คิดเลย

ขอให้พิจารณาเรื่องของความคิดจริง ๆ ว่า แท้ที่จริงแล้วสี่สັນที่ปรากฏทางตา แม้หลับตาไม่มี ก็ยังมีความคิดเรื่องต่าง ๆ คนนั้นบ้าง คนนี้บ้าง ซึ่งจริง ๆ ไม่มีเลย อยู่ในโลกของความคิดล้วน ๆ มีแต่สภาพธรรมที่ปรากฏชั่วขณะที่ตาเห็นและกัณฑ์แต่ทำไมยังไม่ยอมทิ้งความเป็นบุคคลต่าง ๆ ยังทรงจำไว้จนกระทั่งเป็นสุขบ้าง เป็นทุกข์บ้าง มากมายเหลือเกินในวันหนึ่ง ๆ

เพราะฉะนั้น หนทางเดียวจริง ๆ ที่จะละลายกิเลสได้ ก็ด้วยขณะที่สติเกิด และพิจารณาลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ

ขอกล่าวถึงความคิดเห็นต่าง ๆ ในครั้งที่พระผู้มีพระภาคยังไม่ทรงปรินิพพาน

สารัตถปกาสินี อรรถกถา สังยุตตนิกาย สคาถวรรค อรรถกถา ทหสูตร มีข้อความว่า

คำว่า หลาหล มี ๓ คือ กัปปหลาหล พุทธหลาหล จักกวัตติหลาหล

อรรถกถาของพม่าใช้คำว่า โกลาหล ๓ คือ กัปปโกลาหล พุทธโกลาหล จักกวัตติโกลาหล

บรรดาหลาหลทั้ง ๓ นั้น หลาหลที่ว่า กัปจักปรากฏที่สุดแสนปี ชื่อว่า กัปปหลาหล เหล่าเทวดาเที่ยวป่าวร้องในถิ่นมนุษย์ว่า ในที่สุดแสนปีแต่นี้ไป โลกจักพินาศ ผู้มีทุกข์ทั้งหลายจงเจริญเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขากันเถิด

ยังไม่ถึงเวลานั้น อีกนานแสนนาน ซึ่งทุกคนก็เหลือเวลาในโลกนี้อีกไม่ถึง ๑๐๐ ปี และกว่าจะถึงเวลาที่อีกแสนปีแต่นี้ไปโลกจะพินาศ ก็ไม่แน่ว่าใครจะได้เกิดในสมัยนั้น แต่ก็เป็นโกลาหลหรือหลาหลที่จะต้องเตรียมตัวเตรียมใจอบรมเจริญกุศล เพื่อจะได้พ้นจากเวลาที่โลกพินาศ

ส่วนหลาหลที่ว่า พระพุทธเจ้าจักอุบัติในที่สุดพันปี ชื่อว่าพุทธหลาหล เหล่าเทวดาปาวร้องว่า ในที่สุดพันปีแต่เนี้ไป พระพุทธเจ้าจักเสด็จอุบัติขึ้น อันพระสังฆรัตนะผู้ปฏิบัติธรรมสมควรแก่กรรมแวดล้อมแล้ว จักเสด็จจาริกแสดงธรรม ไปรด

สมัยนี้ยังเป็นสมัยของพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระสมณโคดม ยังไม่ถึงกาลที่พระศาสนาจักอันตรธาน ยังไม่ถึงกาลที่พระพุทธเจ้าพระองค์ต่อไปจักเสด็จอุบัติขึ้น เพราะฉะนั้น ยังไม่มีโกลาหลอย่างนั้น เพราะว่ายังไม่ถึงเวลา

ส่วนหลาหลที่ว่า ในที่สุดร้อยปี พระเจ้าจักรพรรดิจักอุบัติ ชื่อว่า จักกวัตติหลาหล ...

ก็ในหลาหลทั้ง ๓ นี้ ศาสดาทั้ง ๖ เหล่านี้ ได้ยินเรื่องพุทธหลาหล ก็เข้าไปหาอาจารย์เล่าเรียนวิชาแล้วก็ปฏิญาณว่า เราเป็นพุทธะ มหาชนห้อมล้อมจาริกไปตลอดชนบท มาถึงกรุงสาวัดถึตามลำดับ

นี่คือเหตุการณ์ในสมัยนั้น คือ คนที่เข้าใจว่าเป็นผู้รู้ เป็นพุทธะ เป็นครูอาจารย์ ที่มีชื่อเสียง ๖ คน เป็นครูอาจารย์ที่มีชื่อเสียง แต่ไม่ใช่พุทธะ แต่การสะสมความเห็นผิดมาก็ทำให้เข้าใจว่าตนเองเป็นพุทธะ เป็นสัพพัญญู

พระเจ้าปเสนทิโกศลตรัสสั่งว่า พวกท่านจงนิมนต์ศาสดาเหล่านั้นเข้ามา ศาสดาทั้ง ๖ นั้นอันอุปัฏฐากเหล่านั้นบอกว่า พระราชานิมนต์พวกท่าน ไปรดไปรับอาหารในพระราชวังเถิด ดังนี้ ก็ไม่กล้าไป

นี่คือความคิดของแต่ละคนซึ่งวิจิตรมาก เมื่อ ๒,๕๐๐ กว่าปีคิดอย่างนั้น และกาลเวลาล่วงมา ๒,๕๐๐ กว่าปี และก็ต่อไปอีกจนถึง ๕,๐๐๐ ปี และต่อไปอีก ก็จะได้เห็นว่า ความคิดของแต่ละคนวิจิตรละเอียดมาก แม้แต่ผู้ที่เป็นครูซึ่งใคร ๆ นับถือว่ามีความรู้ และมีผู้ที่เลื่อมใส แต่แม้กระนั้นเพราะว่าไม่ได้เป็นพุทธะจริง ๆ เพราะฉะนั้น เมื่อทราบว่พระราชาานิมนต์ ก็ไม่กล้าไป

เมื่อถูกรบเร้าบ่อย ๆ เข้าก็รับ เพื่อต้องการรักษาหัวใจของเหล่าอุปัฏฐาก
ก็ไปพร้อมกันทั้งหมด

พระราชโอรสโปรดให้จัดปูอาสนะ รับสั่งให้นั่ง พระราชอำนาจแผ่ฐานไปทั่วตัว
เหล่านิครนถ์ นิครนถ์เหล่านั้นไม่อาจนั่งเหนืออาสนะที่สมควรอย่างใหญ่ได้ ก็นั่งบน
แผ่นกระดานและพื้นดิน ด้วยเหตุเพียงเท่านี้แล พระราชาก็ตรัสว่า ธรรมอันสะอาด
ภายในของนิครนถ์เหล่านั้นไม่มี จึงไม่พระราชทานอาหาร ตรัสถามว่า พวกท่าน
เป็นพุทธะ หรือไม่ใช่มุทธะ ประหนึ่งทรงเอาค้อนตีผลตาลหล่นจากต้นตาล ฉะนั้น

คือ ถามตรง ๆ เพื่อให้ตอบตามความเป็นจริง

นิครนถ์เหล่านั้นคิดว่า ถ้าพูดว่าเราเป็นพุทธะ พระราชาก็ตรัสถามในพุทธวิสัย
เราก็ไม่อาจพูดตอบได้ พระองค์ก็จะตรัสว่า พวกท่านเที่ยวลวงมหาชนว่าเราเป็นพุทธะ
ก็จะพึงโปรดให้ตัดลิ้นเสีย พึงทำความพินาศเป็นอย่างอื่น ดังนี้แล้ว จึงกล่าวปฏิญาณ
ของตนอย่างเดียวว่า ข้าพเจ้าไม่ได้เป็นพุทธะ

ไม่ใช่สำนักจริง ๆ ว่า ไม่ได้เป็นพุทธะ แต่เพราะกลัวอันตรายว่า ถ้าพระราช
ตรัสถามในพุทธวิสัย ก็ไม่อาจพูดตอบได้ นี่ก็เห็นความวิจิตรซับซ้อนของจิตซึ่งทำให้
แต่ละบุคคลมีวิจาต่าง ๆ กัน ตามความคิดในขณะนั้น

ดังนั้น พระราชาก็ให้ลากตัวนิครนถ์เหล่านั้นไปเสียจากพระราชวัง

พวกนิครนถ์เหล่านั้นออกจากพระราชวังแล้ว เหล่าอุปัฏฐากก็พากันถามว่า
ท่านอาจารย์ พระราชาก็ตรัสถามปัญหาแล้ว ได้ทรงกระทำสักการะและสัมนะอะไร
เหล่านิครนถ์กล่าวว่า พระราชาก็ตรัสถามว่า พวกท่านเป็นพุทธะ หรือไม่ใช่มุทธะ

ขอให้ฟังความคิดของนิครนถ์ที่จะกล่าวต่อไป

ต่อนั้น พวกเราคิดว่า ถ้าพระราชาก็พระองค์นี้ไม่ทรงทราบปัญหาที่ตรัสถาม
ในพุทธวิสัย ก็จักขัดพระทัยในพวกเรา จักทรงประสพสิ่งที่ไม่ใช่บุญเป็นอันมาก

กลายเป็นความผิดของพระราชา คือ ถ้าตอบไปแล้วพระราชาไม่เข้าใจ พระราชาก็จะขัดพระทัยในครูทั้ง ๖ แสดงว่าถ้าไม่เชื่อหรือว่าไม่เห็นด้วย ไม่เข้าใจใน คำตอบของพวกเขา พระราชาก็ต้องประสบกับสิ่งที่ไม่ใช่บุญเป็นอันมาก

ข้อความต่อไป พวกครูกล่าวว่า

เพราะความเอ็นดูพระราชา พวกเราจึงไม่พูดว่า พวกเราเป็นพุทธะ แต่ ความจริงพวกเขาก็เป็นพุทธะนั้นแหละ ความเป็นพุทธะของพวกเขา ใคร ๆ ก็ไม่อาจ เอน้ำล้างออกไปได้ ดังนั้น พวกเราจึงเป็นพุทธะภายนอก

หมายความว่าภายนอกพระราชาวัง เพราะในพระราชวังบอกว่าไม่ใช่พุทธะ แต่นอกพระราชวังก็บอกว่าเป็นพุทธะ

๑๗๒๓

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๐ กันยายน ๒๕๓๐

ข้อความต่อไปมีว่า

พวกนิครนถ์ไม่ทูลในสำนักของพระราชาว่า พวกเราเป็นพุทธะ พระราชา
ทรงถือเอาข้อนี้ แล้วตรัสกับพระผู้มีพระภาคว่า

ท่านพระโคตมยังหนุ่มโดยกำเนิด และยังใหม่โดยการบวช ทำไมจึง
ทรงปฏิญาณว่า ตรัสรู้ยิ่งพระอนุตตรสัมมาสัมโพธิแล้ว

เพราะว่าพวกนิครนถ์เหล่านั้นเป็นคนแก่และบวชมานานก็ยังไม่ปฏิญาณว่า
เป็นพุทธะ เพราะฉะนั้น ทำไมพระผู้มีพระภาคซึ่งยังหนุ่มโดยกำเนิด และยังใหม่โดย
การบวช แต่ทรงปฏิญาณว่า ตรัสรู้ยิ่งพระอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ ซึ่ง
พระผู้มีพระภาคได้ตรัสตอบ ข้อความในอรรถกถามีว่า

ก็ในบทว่า ภิกษุนี้ พระผู้มีพระภาคทรงแสดงถึงบรรพชิตผู้มีศีล ยกพระองค์
เป็นภายใน (เป็นตัวอย่าง) เพราะทรงฉลาดในเทศนาวิธี

ในสภาวะ ๔ อย่างนั้น

สภาวะ ๔ อย่าง คือ

๑. กษัตริย์ ไม่ควรดูถูกดูหมิ่นว่ายังทรงพระเยาว์

๒. ภู ไม่ควรดูถูกดูหมิ่นว่าตัวเล็ก

๓. ไฟ ไม่ควรดูถูกดูหมิ่นว่าเล็กน้อย

๔. ภิกษุ ไม่ควรดูถูกดูหมิ่นว่ายังหนุ่ม

นี้แสดงให้เห็นถึงความคิด ไม่ใช่แต่ในสมัยนั้น แม้ในสมัยนี้ และในสมัย
ต่อ ๆ ไป ซึ่งผู้มีปกติเจริญสติปัฏฐานต้องเป็นผู้ละเอียดที่จะรู้สภาพของจิตจาก

พระธรรมที่ทรงแสดง ถ้าปกติไม่เคยระลึกถึงสภาพของจิตของตนเองเลย แต่เมื่อได้ฟังพระธรรมโดยละเอียดก็จะเริ่มระลึกว่า เป็นอกุศลขั้นไหน

ในสภาวะ ๔ อย่างนั้น บุคคลพบพระราชกุมารหนุ่มทรงดำเนินสวนทาง ไม่ถวายเป็นทาง ไม่ลดผ้าห่ม ไม่ลุกจากที่นั่งที่นั้งอยู่ ไม่ลงจากหลังช้างเป็นต้น กระทำ ความประพฤติที่ไม่สมควรเห็นปานนั้นแม้อย่างอื่น โดยดูหมิ่นว่าอยู่ในที่ต่ำ ชื่อว่า ดูหมิ่นกษัตริย์

คือ พระราชาเสด็จดำเนินมาและตนเองอยู่บนหลังช้าง ถ้าเป็นอย่างนั้น การกระทำนั้น ชื่อว่าดูหมิ่นกษัตริย์

ชีวิตประจำวันตามความเป็นจริงของทุกคน บางครั้งกุศลจิตก็เกิด บางครั้ง อกุศลจิตก็เกิด เวลาเห็นบุคคลนั้นบ้าง เวลาเห็นบุคคลนี้บ้าง ความดูหมิ่น ถึงแม้ว่า บุคคลนั้นจะไม่ใช่พระราชาก็ตาม จิตในขณะนั้นเป็นกุศลหรือเป็นอกุศล

นี่คือการฟังพระธรรมและยังคิดเปรียบเทียบไปถึงขณะจิตอื่น ๆ และเทียบกับ บุคคลอื่น ๆ ด้วย มิฉะนั้นแล้วจะคิดถึงเฉพาะแต่ผู้ที่สูงกว่า เช่น พระราชา แต่ แม้บุคคลอื่น ก็พิจารณาถึงจิตในขณะนั้นว่า ขณะใดที่มีความคิดดูหมิ่นสักเล็กน้อย นิดหน่อย ไม่ว่าในความประพฤติ ในกิริยา ในคำพูด ในความคิด ในความไม่รู้ ของคนอื่นก็ตาม ขณะนั้นจิตนั้นต้องเป็นอกุศล ถ้าไม่รู้ จะขัดเกลาใหม่ แต่ถ้ารู้ และเห็นโทษจริง ๆ ก็คงจะรู้ว่า ไม่ควรดูหมิ่นใครสักคน ไม่ว่าจะเป็นพระราชา หรือ ไม่ใช่พระราชาก็ตาม

ข้อความต่อไปมีว่า

ถ้าผู้หนึ่งเมื่อกล่าวว่า พระราชกุมารผู้น่ารักพระองค์นี้ พระปรางค์อยู่ อุทรพลู้อย จักทรงสามารถระงับใจผู้ร้าย ทรงปกครองราชกิจในตำแหน่งใดตำแหน่งหนึ่งได้หรือ ดังนี้ เป็นต้น ชื่อว่าดูแคลน

คือ มีทั้งอกุศลที่ดูหมิ่น และอกุศลที่ดูแคลน ถ้าไม่พิจารณาก็คิดว่า มีแต่เพียง ความดูหมิ่น คือ ประมาทผู้นั้น แต่จิตมีความละเอียดซับซ้อนยิ่งกว่านั้น คือ ถึงแม้

ไม่ดูหมิ่น แต่ดูแคลนได้ โดยเห็นว่าเล็กน้อย เพราะเห็นว่าเป็นพระราชกุมารผู้น่ารัก พระปรางค์ อุทรพลู๊ย ก็คงจะไม่สามารถระงับใจผู้ร้าย หรือปกครองราชกิจในตำแหน่งหนึ่งตำแหน่งใดได้

นี่สำหรับกษัตริย์

ข้อความต่อไป เป็นเรื่องของงู ซึ่งมีข้อความว่า

เอาลูกงูพิษแม่ขนาดเท่าไม้ไผ่ยาวตามาประดับที่หูเป็นต้น ให้มันกัดนิ้วมือก็ดี ลื่นก็ดี ชื่อว่าดูหมิ่นงู

นอกจากดูหมิ่นคน ใจที่เป็นอกุศลก็ยังดูหมิ่นงู ในชีวิตประจำวันมิได้ไหม ในโลกนี้ไม่ได้มีแต่มนุษย์ สัตว์ก็มี และเวลาที่เห็นสัตว์ ระลึกถึงจิตในขณะนั้นว่า เป็นกุศลหรือเป็นอกุศล

นี่คือการที่จะขัดเกลา นี่คือการที่จะฟังพระธรรมและรู้สภาพจิตของตนเอง เพื่อเวลาที่เป็นจิตตามุขสันนาสติปฏิฐาน สติจะไว และจะรู้ลักษณะของอกุศลว่าเป็นอกุศล และถ้าเป็นสติปฏิฐานก็สามารถระลึกได้ว่า ขณะนั้นเป็นเพียงสภาพธรรมอย่างหนึ่ง เป็นการคิดนึกที่เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย

เมื่อกล่าวคำว่า งูพิษตัวนี้น่าเอ็นดูนะ เหมือนงูน้ำ จักสามารถกัดอะไร ๆ ได้หรือ จักสามารถแผ่พิษไปในร่างกายของใคร ๆ ได้หรือ ดังนี้ เป็นต้น ชื่อว่าดูแคลนงู

เคยคิดไหม อาจจะได้พบงู เปลี่ยนเป็นสัตว์ประเภทอื่นก็ได้

ต่อไปเป็นเรื่องของไฟ มีข้อความว่า

จับไฟแม่เท่าหิ้งห้อย เล่นด้วยมือ เหวี่ยงไปที่หม้อสิ่งของ เหวี่ยงไปที่มวยผมก็ดี ที่หลังที่นอนผ้ากระสอบเป็นต้นก็ดี ชื่อว่าดูหมิ่นไฟ

ไฟไหม้เพราะดูหมิ่นไฟ เพราะประมาท

กล่าวว่า ไฟนี้น่าเอ็นดูนะ จักหุงต้มข้าวต้มข้าวสวอะไรได้บ้างนะ จักปิ้งปลาและเนื้ออะไรได้บ้าง จักบรรเทาความหนาวของใครได้ ดังนี้ เป็นต้น ชื่อว่าดูแคลน

ข้อความต่อไปเป็นเรื่องของภิกษุ มีข้อความว่า

อนึ่ง บุคคลพบภิกษุหนุ่มและสามเณรสวนทาง แล้วไม่ถวายเป็นการทำความประพฤติกิริยาที่ไม่สมควร ซึ่งกล่าวไว้แล้วในเรื่องพระราชาขุมาร ชื่อว่าดูหมิ่นภิกษุ

ลักษณะที่ดูหมิ่นภิกษุ จะประพฤติกิริยาที่ไม่สมควร ทุกวันทุกคนต้องเห็นเพศบรรพชิต ท่านจะมีความประพฤติเป็นไปอย่างไรก็เป็นเรื่องของท่าน แต่จิตที่กำลังเห็น กำลังคิด และกำลังประพฤติต่อท่าน เป็นกุศลหรือเป็นอกุศล นี่เป็นสิ่งที่ควรจะทำกิจของตน

กล่าวว่า สามเณรรูปนี้น่าเอ็นดูหนอ แก้มยุ้ย ท้องพลุ้ย จักสามารถเรียนพระพุทธวจนะอย่างใดอย่างหนึ่งได้ จักสามารถยึดปาแห่งใดแห่งหนึ่งอยู่ได้ จักเป็นที่น่าพอใจในเวลาเป็นพระสังฆเถระได้หรือ ดังนี้ เป็นต้น ชื่อว่าดูแคลน

ไม่ใช่ดูหมิ่น แต่ว่าดูแคลน เพราะฉะนั้น ก็เป็นอกุศลจิตที่ละเอียดที่จะต้องพิจารณาจริง ๆ

พระผู้มีพระภาคเจ้าเมื่อทรงแสดงว่า ข้อนั้นแม้ทุกข้อไม่ควรทำ จึงตรัสว่าไม่ควรดูหมิ่น ไม่ควรดูแคลน

ถ้าจะต้องเกิดอีกเพียง ๗ชาติ เป็นพระโสดาบันบุคคล ความคิดเล็ก ๆ น้อย ๆ พวกนี้ที่เป็นอกุศลก็ต้องค่อย ๆ ละคลายไป จนกระทั่งมีปัจจัยทำให้เหลือการเกิดเพียง ๗ชาติเท่านั้นจริง ๆ มิฉะนั้นก็ต้องเกิดมากกว่า ๗ชาติ

สำหรับความคิดที่ถูกต้องและความประพฤติที่ถูกต้อง ก็ต้องต่างจากความคิดที่ผิดและความประพฤติที่ผิด เพราะฉะนั้น ถ้าเป็นความคิดที่ถูกต้องและความประพฤติที่ถูกต้องจะเป็นอย่างไร

ข้อความใน **อรรถกถาพุทธสูตร** มีว่า

ก่อนอื่น เมื่อพิจารณาเห็นอานิสงส์มีตำบลแขวงยานพาหนะเป็นต้นที่ได้มา เพราะอาศัยพระมหากษัตริย์

นี่คือการที่คิดถูก

อานิสงส์มีผ้าเงินทองเป็นต้นที่ฟังได้ด้วยการให้งูนั้นเล่นกีฬาก็ฟัง เพราะอาศัยงู

นี่ก็เป็นความคิดถูก คือ ไม่ดูหมิ่น ไม่ดูแคลนงู

อานิสงส์มีตั้มหุงข้าวต้มข้าวสอยและบรรเทาความหนาวเป็นต้น ที่ฟังได้ปรากร
ด้วยอำนาจของไฟนั้น เพราะอาศัยไฟ

นี่คือไม่ดูหมิ่นไฟ

อานิสงส์มีได้ฟังเรื่องที่ยังไม่ได้ฟัง ทำเรื่องที่ฟังแล้วให้แจ่มแจ้ง และการบรรลุมรรค
ของตนเป็นต้นที่ฟังถึงด้วยอำนาจภิกษุ นั้น เพราะอาศัยภิกษุ

นี่คือความคิดถูก มีความเคารพ และสามารถได้ประโยชน์ เช่น ได้ฟังเรื่องที่ยัง
ไม่ได้ฟัง ทำเรื่องที่ฟังแล้วให้แจ่มแจ้ง และสามารถบรรลุมรรคของตน
ได้ด้วยอำนาจของภิกษุ หรือเพราะอาศัยภิกษุนั้น

ข้อความตอนท้ายมีว่า

อันผู้ประสงค์จะฟังเรื่องที่ยังไม่ได้ฟังเป็นต้น คุนเคยสนิทกับภิกษุ ไม่ใช่ทำน
ให้ทำตัวเป็นหมอ รับใช้ก่อสร้างเป็นต้น ฟังบำรุงด้วยปัจจัย ๔ โดยเคารพ อาศัย
ภิกษุนั้น ก็จักได้พระพุทธพจน์ที่ไม่เคยฟัง ด้วยประการฉะนี้

เรื่องชีวิตประจำวัน เรื่องกุศลจิต เรื่องอกุศลจิต ซึ่งชีวิตประจำวันที่ผ่านมาไป
แต่ละขณะ ถ้าพระผู้มีพระภาคไม่ทรงแสดงจะไม่มีใครรู้เลยว่า ทุกๆ ขณะแต่ละบุคคล
ค่อยๆ สะสมกันสะสมกัน ความพอใจในความคิดเห็น ในจิต คือ การกระทำบุญกรรมหรือ
บาปกรรมในแต่ละขณะไปอย่างละเอียดจริงๆ เพราะเพียงเท่านั้นเองจะรู้ได้อย่างไรว่า
สะสมไปแล้ว ช่วงขณะที่เกิดขึ้นสะสมที่จะคิดอย่างนั้น ที่จะพูดอย่างนั้น ที่จะดูหมิ่น
อย่างนั้น ที่จะดูแคลนอย่างนั้น หรือที่จะเห็นประโยชน์ซึ่งเป็นความคิดที่ถูกต้อง
เพราะฉะนั้น แต่ละคนไม่มีทางที่จะรู้เลย แม้ในชาตินี้เอง เมื่อสติไม่เกิดก็ไม่สามารถ
รู้ได้ว่า แต่ละขณะจิตเป็นอกุศลขั้นไหน แค่นั้น นอกจากนั้นในอดีตอนันตชาติที่
ผ่านมาแล้ว ก็ยังสะสมอยู่ในจิตทุกขณะ

ปฏิสัมภิทามรรค มหาวรรค ญาณกถา มีข้อความที่แสดงพระญาณของ
พระผู้มีพระภาคในฉันทะเป็นที่มานอน และกิเลสอันนอนเนื่องแห่งสัตว์ทั้งหลาย

ในญาณนี้ พระตถาคตย่อมทรงทราบฉันทะเป็นที่มานอน กิเลสอันนอนเนื่อง
จริต อภิมุตติ ของสัตว์ทั้งหลาย ย่อมทรงทราบชัดภพพัสดุและอภพพัสดุ ฯ

ภพพัสดุ คือ ผู้ที่ไม่มีกรรม กิเลส วิบากเป็นเครื่องกั้นที่จะให้รู้แจ้ง
อริยสัจจธรรม และเป็นผู้มีศรัทธา มีฉันทะ มีปัญญาพอที่จะรู้แจ้งอริยสัจจธรรม
ส่วนอภพพัสดุ คือ ผู้ที่ไม่สามารถรู้แจ้งอริยสัจจธรรมได้

เพราะฉะนั้น ขอให้พิจารณาถึงฉันทะของแต่ละบุคคลหรือของท่านเอง

ปฏิสัมภิทามรรค มหาวรรค ญาณกถา ข้อ ๒๗๘ มีข้อความว่า

ก็ฉันทะเป็นที่มานอนของสัตว์ทั้งหลายเป็นไฉน ฯ

แม้แต่ฉันทะของแต่ละคนเองก็ไม่สามารถรู้ได้ลึกซึ้ง แต่ทุกคนก็มีฉันทะแล้ว คือ

สัตว์ทั้งหลายเป็นผู้อาศัยทิวฐิในภพก็มี

เป็นผู้ที่มีสัสสตทิวฐิ คือ เห็นว่าเที่ยง

อาศัยทิวฐิในความปราศจากภพก็มี

คือ ในความเห็นว่ายตายแล้วสูญ เป็นอุจเฉททิวฐิ

ดังนั้นว่า โลกเที่ยงบ้าง โลกไม่เที่ยงบ้าง ฯลฯ

คิดดู คนที่จะคิดอย่างนี้ ต้องมีความโน้มเอียง ต้องมีฉันทะ ต้องมีความพอใจ
ที่จะเห็นอย่างนี้ ที่จะชอบใจในความคิดอย่างนี้ เพราะฉะนั้น ยากที่จะคิด
เปลี่ยนแปลงบุคคลที่สะสมฉันทะอย่างนี้ให้มีความเห็นถูกต้องได้ แต่ถ้าเป็นพุทธบริษัท
ผู้ไม่ประมาทจะพิจารณาได้ว่า ถ้ามีความเห็นผิดประการใดต้องรีบทิ้ง ต้องรีบเปลี่ยน
และแก้ไขเป็นความเห็นถูกต้องขึ้น หรือถ้าเป็นผู้ที่ฉลาดกว่านั้น มีปัญญากว่านั้น ต้องรู้ว่า
อกุศลใด ๆ ที่ไม่เคยเห็น ไม่เคยพิจารณาจิตของตนเองเลย ถ้าเห็นแล้ว ก็รีบละ นี่คือ
ผู้ที่ชอบบรมเจริญกุศลละเอียดยิ่งขึ้น

ข้อ ๒๗๙ มีข้อความว่า

กิเลสอันนอนเนื่องของสัตว์ทั้งหลายเป็นไฉน ฯ

กิเลสอันนอนเนื่องของสัตว์ทั้งหลาย คือ กามราคานุสัย ปฏิฆานุสัย
มานานุสัย ทิฏฐานุสัย วิจิกิจจานุสัย ภวราคานุสัย อวิชชานุสัย

กามราคานุสัย คือ ความยินดีพอใจในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส
ในโผฏฐัพพะ ซึ่งยังไม่ได้ดับเป็นสมุจเฉท เพราะฉะนั้น แต่ละคนก็รู้กิเลสอันนอนเนื่อง
เมื่อมีก็มี ไม่ต้องวุ่นวายกับกิเลสซึ่งไม่สามารถดับได้ด้วยความรู้

มีท่านผู้ฟังบางท่านเป็นห่วงมาก เรื่องของโลภะท่านก็บอกว่าท่านมีมาก
เรื่องของโทสะก็มีมาก แต่ท่านจะทำอะไรกับโลภะโทสะของท่านได้ นอกจากจะต้อง
ดับกิเลสไปตามลำดับขั้นของปัญญา ถ้าปัญญายังไม่เกิด โลภะก็เกิดเพราะมี
เหตุปัจจัยต้องเกิด เพราะว่ายังไม่ได้ดับกามราคานุสัย

กามราคานุสัยของหมู่สัตว์ ย่อมนอนเนื่องในอารมณ์อันเป็นที่รักที่ยินดีในโลก
ปฏิฆานุสัย (คือ ความขุ่นเคือง ไม่พอใจ) ของหมู่สัตว์ ย่อมนอนเนื่องในอารมณ์
อันไม่เป็นที่รักที่ยินดีในโลก อวิชชาตกไปตามในธรรมสองประการนี้ ดังนี้

วันหนึ่ง ๆ ไม่โลภะ ก็โทสะ เพราะอวิชชาซึ่งตกไปตามธรรม ๒ ประการนี้ ดังนี้

มานะ ทิฏฐิ และวิจิกิจา ซึ่งตั้งอยู่ร่วมกันกับอวิชชานั้น ก็พึงเห็นดังนั้น
นี้เป็นกิเลสอันนอนเนื่องของสัตว์ทั้งหลาย ฯ

แต่ละขณะที่ชอบครั้งหนึ่ง ก็เพิ่มความติด ความพอใจ ขณะที่โกรธ
ขุ่นเคืองใจครั้งหนึ่ง กิเลสนั้นก็ยังไม่ดับ ก็ต้องสะสมสืบทอดไปเรื่อย ๆ เพราะฉะนั้น
ที่ว่าดับกิเลส หรือบอกให้ละกิเลส จะทำได้อย่างไร ถ้าไม่อบรมเจริญปัญญาจริง ๆ
ที่จะต้องรู้แจ้งอริยสัจธรรมที่กำลังปรากฏ

ข้อ ๒๘๐ กล่าวถึงจริตของสัตว์ทั้งหลาย

ก็จริตของสัตว์ทั้งหลายเป็นไฉน

บุญญาภิสังขาร อบุญญาภิสังขาร อเนญชาภิสังขาร เป็นภุมินี้อยก็ตาม เป็นภุมินิมากก็ตาม นี่เป็นจริตของสัตว์ทั้งหลาย ๆ

เพราะฉะนั้น ที่ทุกคนจะมีจริต คือ ความประพฤติในวันหนึ่ง ๆ เป็นกุศลบ้าง เป็นอกุศลบ้าง ก็เป็นเพราะบุญญาภิสังขาร อบุญญาภิสังขาร แต่ในสมัยนี้คงไม่ถึง อเนญชาภิสังขาร เพราะต้องเป็นอรุณกุศล สำหรับอบุญญาภิสังขารเป็นอกุศล ทุกประเภท บุญญาภิสังขาร ได้แก่ กามาวจรกุศล และรูปาวจรกุศล

นอกจากนั้น พระผู้มีพระภาคยังได้ทรงแสดงอริมุตติของสัตว์ทั้งหลาย

ข้อ ๒๘๑

ก็อริมุตติของสัตว์ทั้งหลายเป็นไฉน

สัตว์ทั้งหลายมีอริมุตติเลวก็มี มีอริมุตติประณีตก็มี สัตว์ทั้งหลายผู้มี
อริมุตติเลว ย่อมสมาคมคบหาเข้านั่งใกล้กับสัตว์ผู้มีอริมุตติเลวเหมือนกัน สัตว์ผู้มี
อริมุตติประณีต ย่อมสมาคมคบหาเข้านั่งใกล้กับสัตว์ผู้มีอริมุตติประณีตเหมือนกัน

เพราะฉะนั้น จะไปชักชวนใครให้มีความเห็นอย่างเดียวกันก็เป็นสิ่งที่
เป็นไปไม่ได้ เพราะแม้จะอยู่ร่วมบ้าน บางคนก็มีความเห็นต่างกัน

๑๗๒๔

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๐ กันยายน ๒๕๓๐

เรื่องของผู้ที่มียมุตติเลว ย่อมคบหาสมาคมเข้านั่งใกล้กับผู้ที่มี
ยมุตติเลวเหมือนกัน และผู้มียมุตติประณีต ย่อมสมาคมคบหาเข้านั่งใกล้กับ
ผู้มียมุตติประณีตเหมือนกัน แสดงให้เห็นว่า การคบหาสมาคมเป็นเรื่องที่สำคัญ
และเป็นเรื่องที่ต้องระวัง โดยเฉพาะในเรื่องของความเห็น เพราะบางท่าน
ยังไม่ได้ศึกษาพระธรรม แต่ก็ถูกชักชวนให้ไปปฏิบัติธรรมโดยไม่เข้าใจเรื่องของ
สติปัฏฐาน ไม่เข้าใจเรื่องของสภาพธรรมที่ปรากฏ ไม่เข้าใจว่าปัญญาจะต้องเจริญขึ้น
เพราะว่าภาวนา คือ การอบรมเจริญความเข้าใจขึ้น ความที่สติระลึกลักษณะของ
สภาพธรรมเพิ่มขึ้น พิจารณาถูกต้องขึ้น แต่ถ้าไม่มีความเข้าใจในพระธรรม
และคบหาสมาคมกับความเห็นผิด ย่อมต้องเห็นผิดตามไปด้วย

อรรถกถา ขุททกนิกาย ขุททกปาฐะ มีข้อความว่า

บทว่า พาลานัง ความว่า ชื่อว่าพาล เพราะเป็นอยู่ หายใจได้

อธิบายว่า เป็นอยู่โดยเพียงหายใจเข้า หายใจออก ไม่เป็นอยู่โดยความ
เป็นอยู่ด้วยปัญญา

บทว่า บัณฑิตานัง ความว่า ชื่อว่าบัณฑิต เพราะดำเนินไป

อธิบายว่า ดำเนินไปด้วยคติ คือ ความรู้ในประโยชน์ที่เป็นปัจจุบันและ
กายภาคน้ำ

นี่เป็นคำอธิบายคาถาที่ว่า อเสวนา จ พาลานัง ซึ่งเป็นอรรถกถามงคลสูตร

ถ้าไม่คิด ก็ไม่เห็นประโยชน์เลย แต่ถ้าคิด จะเปลี่ยนสภาพจากความเป็น
คนพาลสู่ความเป็นบัณฑิตใหม่ นี่คือนิโยมนสิการหรืออโยนิโสมนสิการ เพราะว่า
ในสายตาของบัณฑิต ผู้ที่เป็นคนพาล ที่ชื่อว่าพาล เพราะเป็นอยู่หายใจได้

เท่านั้นเอง ตลอดชีวิตนั้น มีชีวิตอยู่โดยเพียงหายใจเข้า หายใจออก ไม่ได้เป็นอยู่ด้วยปัญญา ถ้าคิดถึงบุคคลในโลกนี้ มีมากหรือน้อย

เรื่องของวิปัสสนาญาณ ท่านผู้ฟังหลายท่านคงจะไม่ซาบซึ้ง เพราะว่าขณะนี้สภาพธรรมก็กำลังเกิดดับ แต่เมื่อไม่ประจักษ์จะซาบซึ้งได้อย่างไร

ถ้าพูดถึงชีวิตประจำวันตามปกติ พูดถึงความละเอียดของสภาพธรรม พูดถึงสิ่งซึ่งพิสูจน์ได้ และสติค่อย ๆ อบรมไปพร้อมกับการระลึกลักษณะของสภาพธรรมที่ไม่ใช่ตัวตน ก็จะเป็นการเกื้อกูลกันทั้งปัญญาที่เป็นสติปัญญาน และปัญญาขั้นพิจารณาเรื่องของกุศลและอกุศล มิฉะนั้นแล้วพระผู้มีพระภาคจะไม่ทรงแสดงพระธรรมไว้มากมายโดยประการทั้งปวง คงแสดงแต่เพียงพระอภิธรรมและสติปัญญานเท่านั้น แต่เพราะว่าธรรมอื่นเกื้อกูลด้วย ฉะนั้น ผู้มีปกติเจริญสติปัญญานก็ควรที่จะได้รับฟังและมีสิ่งใดที่จะเกื้อกูลให้ปัญญามีความเห็นถูกแทนอวิชชา แทนที่จะเป็นอกุศล เพราะอโยนิโสมนสิการ ปัญญาก็สามารถพิจารณาด้วยโยนิโสมนสิการได้

มีท่านผู้หนึ่ง ท่านสนใจเรื่องของสังฆทานมาก ท่านถามว่า ทำอย่างไรจะเป็นสังฆทาน หรือถ้าทำอย่างนั้น ๆ จะเป็นสังฆทานไหม ก็ได้เรียนให้ท่านทราบว่าสังฆทานนั้นอยู่ที่ความนอบน้อม การที่ทรงแสดงไว้ว่า สังฆทานมีอานิสงส์มากได้บุญมากนั้น ก็เพราะสังฆทานเป็นเครื่องสอภีเลสในจิตใจให้รู้ว่า ในขณะที่นั้นเป็นผู้มีปกติอ่อนน้อม หรือว่าเป็นผู้มีปกติอยากได้บุญ

การฟังพระธรรม สามารถพิจารณาได้หลายอย่าง เมื่อมีผู้กล่าวถึงสังฆทานว่ามีอานิสงส์มาก ผู้ฟังที่ด้วยโลภะซึ่งสะสมมาก็ยินดีต้องการผลของสังฆทาน คืออยากจะทำสังฆทานเพราะว่าได้บุญมาก แสดงให้เห็นว่า ด้วยความต้องการหรือว่าด้วยความอยาก แต่ถ้ารู้ว่า สังฆทาน คือ ผู้ที่มีปกติอ่อนน้อมและไม่เลือกผู้รับซึ่งเป็นภิกษุ คือ ไม่เลือกภิกษุบุคคล เพราะฉะนั้น ก็มีความนอบน้อมและไม่เจาะจงภิกษุซึ่งเป็นผู้รับ ซึ่งนี้ตรงกันข้ามกับเป็นผู้ที่อยากได้บุญมาก เพราะรู้ว่าสังฆทานได้บุญมาก

เพราะฉะนั้น การฟังพระธรรม ถ้าเป็นผู้ที่พิจารณาละเอียดจริง ๆ จะรู้ว่า ผลมากหรือผลน้อยนั้นอยู่ที่กุศลจิตซึ่งเป็นเหตุ ไม่ใช่อยู่ที่วัตถุทาน ไม่ใช่อยู่ที่ความพยายามที่จะให้เป็นสังฆทาน หรือไม่ใช่อยู่ที่ความต้องการอยากจะให้ในขณะนี้ นอบน้อมเพื่อจะได้เป็นสังฆทาน

บางท่านปกติไม่นอบน้อมต่อภิกษุ แต่เวลาที่อยากจะได้กุศลมาก ในขณะที่ให้ทานนั้นท่านก็พยายามนอบน้อมเพื่อผลที่จะเป็นสังฆทาน แต่ถ้าเป็นผู้ที่มีปกติ นอบน้อมอยู่เสมอ ในขณะที่ให้ก็เป็นผู้ที่นอบน้อม และไม่เลือกภิกษุบุคคลที่เป็นผู้รับด้วย ขณะนั้นก็เป็นสังฆทาน โดยไม่มีความอยากที่จะทำสังฆทาน หรือไม่ต้อง พยายามที่จะให้เป็นสังฆทาน นี่ก็เป็นความต่างกันของความละเอียดของจิต

อรรถกถา สังยุตตนิกาย สคาถวรรค มัจฉริสูตร

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

เราไม่อาจเพื่อถือเอามหาทานแล้วทำให้ชื่อว่ามีผลน้อย หรือทานอันน้อย ทำให้ชื่อว่ามีผลมาก เพราะความเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

คือ แม้พระผู้มีพระภาคเองก็ไม่ทรงสามารถเปลี่ยนแปลงทานน้อยให้เป็น ทานใหญ่ หรือว่าทานใหญ่ให้เป็นทานน้อยได้ เพราะฉะนั้น ไม่ใช่ใคร ๆ ก็สงสัย อยากรู้และถามคนอื่นว่า ทำอย่างนี้แล้วจะได้บุญมากไหม จะได้ผลมากไหม ไม่มีทางที่ใครจะไปเปลี่ยนแปลงจิตของบุคคลนั้นได้ และบุคคลนั้นเองต้องเป็นผู้ที่ ละเอียดที่จะรู้ว่า ในขณะนั้นกุศลจิตเป็นอย่างไร มากหรือน้อย หรือว่ามีอกุศลเกิด คั่นแทรก

ข้อความต่อไปมีว่า

ก็แต่มหาทานนี้ชื่อว่ามีผลน้อยอย่างนี้ เพราะความไม่บริสุทธิ์เกิดขึ้นกับตน ทานน้อยนี้ชื่อว่ามีผลมากอย่างนี้ เพราะความบริสุทธิ์เกิดขึ้นแก่ตน

หมายความว่า ไทยธรรม คือ วัตถุทาน แม้ว่าจะเป็นของน้อย ไม่มาก แต่ที่จะให้ผลมากหรือน้อยนั้น เพราะความไม่บริสุทธิ์คืออกุศลจิตเกิดขึ้นแทรก หรือว่ามีผลมากเพราะความบริสุทธิ์เกิดขึ้น

ข้อความต่อไปมีว่า

โดยนัยอย่างนี้ เมื่อบุรุษแสนหนึ่งบูชาภิกษุพจน์หนึ่ง หรือบริจาคทรัพย์พนักหาปนะ การบูชาของบุคคลเหล่านั้นย่อมไม่ถึงส่วนร้อยของบุคคลอย่างนั้น

คือ ผู้ที่ไม่ทำให้ใครเดือดร้อนในขณะนั้นเป็นกุศลจิต

บางคนคิดแต่เรื่องทาน ไม่ได้คิดเรื่องศีล คือ เรื่องการวิริตกายวาจาที่จะทำให้อื่นเดือดร้อน เพราะฉะนั้น เวลาที่ถวายทาน ไม่ว่าเมื่อไร ขณะไหน ไม่ควรที่จะถวายด้วยความข้องใจ หรือว่าด้วยมลทิน คือ กิเลส ไม่ว่าจะเป็นดูหมิ่น ดูแคลน หรือไม่อบน้อมก็ตาม พึงถวายด้วยจิตที่ผ่องใสเท่านั้น

เรื่องของบุญ ใน **สังยุตตนิกาย สคาถวรรค อรรถกถาอิสัสตถสูตร ข้อ ๔๑๐** มีข้อความว่า

บทว่า ปุณฺณธรา ได้แก่ ธารแห่งบุญที่สำเร็จมาแต่ทานเจตนามีใช้น้อย

คือ การกระทำกุศลแต่ละครั้ง ๆ ขอให้ทราบว่าเป็นธารแห่งบุญที่เกิดจากเจตนามีใช้น้อย

ท่านที่นั่งฟังพระธรรม ขณะที่เห็นซึ่งปรากฏเหมือนไม่ดับไปตลอดเวลา อาจจะมีหนึ่งชั่วโมงหรือชั่วโมงครึ่ง ชวนจิตที่เป็นกุศลในขณะที่ฟัง พิจารณา และเข้าใจนั้น ๗ เท่าของจิตที่เห็นแต่ละขณะซึ่งดูเสมือนว่าไม่ดับ เพราะฉะนั้น ก็เป็นธารแห่งบุญที่สำเร็จมาแต่ทานเจตนามีใช้น้อย

บทว่า ทาตารัง อภิวัสสติ ความว่า สายน้ำที่หลั่งออกจากเมฆซึ่งตั้งขึ้นในอากาศ ย่อมตกรดแผ่นดินเปียกชุ่ม ฉนใด ธารแห่งบุญที่เกิดในภายในท่ายกแม่น้ำ ก็หลั่งรดภายในท่ายกนั้นให้ชุ่มเต็มเปี่ยม ฉนนั่นเหมือนกัน

ขอกล่าวถึงเรื่องของปัญญา ซึ่งต้องเจริญไปเรื่อย ๆ จนกว่าจะถึงการรู้แจ้ง อริยสัจธรรม ถ้าเป็นผู้ที่สังเกตจะพิจารณาได้ว่า ปัญญามีหลายชั้น เพราะฉะนั้น ก็มีหลายชื่อตามสภาพลักษณะของปัญญานั้น ๆ

สัทธัมมปกาสินี อรรถกถาขุททกนิกาย ปฏิสัมภีทามรรค มีข้อความว่า

ปัญญานั้นท่านเรียกว่า อภิญญา เพราะอธิบายด้วยอภิศัพท์มีอรรถว่า งาม ดังนี้ คือ รู้งามด้วยสมรรถแห่งการรู้สภาวะของธรรมเหล่านั้น ๆ

ปัญญาเป็นสภาพที่รู้งาม เพราะว่าสามารถรู้สภาวะของธรรมเหล่านั้น ๆ รู้ความจริงแล้วจะรู้ว่างามที่สุด เพราะว่าเป็นสัจจะ เป็นของที่เที่ยงแท้ เป็นสัจธรรม

อีกชื่อหนึ่งของปัญญา คือ ปริปัญญา

ปัญญานั้นท่านเรียกว่า ปริปัญญา เพราะอธิบายด้วยปริศัพท์มีอรรถว่า ซึมซาบไปรอบ ดังนี้ คือ ความรู้ที่ซึมซาบไปด้วยสมรรถแห่งสามัญลักษณะ มือนิจลักษณะเป็นต้น หรือด้วยสมรรถแห่งการเข้าถึงกิจของตน

คำว่า ตีรณัญญู ญาณัง (ในที่นี้กล่าวถึงตีรณปริปัญญา) ญาณในอรรถว่า ใคร่ครวญ ได้แก่ ญาณ มีการเข้าไปใคร่ครวญเป็นสภาวะ หรือมีการพิจารณาเป็น สภาวะ

สภาพธรรมในขณะนี้เกิดดับ ใคร่ครวญ พิจารณา เป็นทางเดียวที่จะเข้าถึง สภาวะลักษณะที่เป็นสามัญลักษณะ มือนิจลักษณะ เป็นต้น

คำว่า ปหานะ ปัญญา ปัญญาในการละ ความว่า ปัญญาเป็นเครื่องละ วิปัสสนาทั้งหลาย มีนิจสัญญาวิปัสสนาเป็นต้น หรือธรรมชาติโดยอ้อมละ นิจสัญญาวิปัสสนาเป็นต้นได้ ธรรมชาตินั้นชื่อว่าปหานปัญญา อีกอย่างหนึ่ง บุคคล ย่อมละนิจสัญญาวิปัสสนาได้ด้วยญาณนั้น ฉะนั้น ญาณนั้นจึงชื่อว่าปหานัง ญาณัง ญาณเป็นเครื่องละนิจสัญญาวิปัสสนา

นอกจากนั้นยังมี

คำว่า ปริจจาคัญญู ญาณัง คือ ญาณที่ละนิจสัญญาว่าวิปัสสนาเป็นต้น

ฟังดูเป็นชื่อ แต่ขณะนี้กำลังอบรมทีละเล็กทีละน้อยจริง ๆ จนกว่าเมื่อไรถึงเมื่อนั้นก็ซาบซึ้งในอรรถ แม้แต่คำว่า อภิญญา หรือปริญญา

ข้อความต่อไปมีว่า

ผู้มีสัมปชัญญะ ความว่า บุคคลโดยอ้อมรู้โดยประการทั้งปวงด้วยดี

ไม่ใช่รู้ผิด แต่ารู้ด้วยดี

ฉะนั้น บุคคลนั้นชื่อว่าสัมปชาโน ผู้รู้ด้วยดี

ข้อความต่อไปมีว่า

ขันติญาณ นี่เป็นตรุณวิปัสสนาญาณอันเป็นไปแล้วด้วยสัมมสนญาณ มีการพิจารณาสังขารธรรมโดยความเป็นกลาปเป็นต้น

สำหรับขันติญาณนั้น เริ่มตั้งแต่สัมมสนญาณซึ่งเป็นตรุณวิปัสสนา จนถึงอุทยัพพญาณ เป็นความสมบูรณ์ของขันติญาณ เพราะสามารถประจักษ์การเกิดขึ้นและดับไปที่เป็นปัจจุบันของสภาพธรรมแต่ละอย่าง

ก่อนที่จะถึงภยญาณ ซึ่งเป็นญาณที่ประจักษ์แจ้งลักษณะของสภาพธรรมตั้งแต่ญาณขั้นต้น ๆ มาโดยตลอด จนกระทั่งเห็นว่าสังขารทั้งหลายในขณะนี้ เป็นภยันใหญ่หลวงจริง ๆ ซึ่งยากที่จะเห็นได้ ไม่ได้ร้อนรนเลยกับเห็น ยังเห็น และก็ยังเห็นจะเป็นภยได้อย่างไร ก็เพราะว่ายังไม่ประจักษ์การเกิดขึ้นและดับไป

สัทธัมมปกาสินี อรรถกถาปฏิสัมภีทามรรค อุทยัพพญาณ มีข้อความว่า

สังขารทั้งหลายใหม่เป็นนิจ

สำหรับผู้ประจักษ์การเกิดขึ้นและดับไปจริง ๆ ของสภาพธรรมในขณะนี้ พิจารณาได้จริง ๆ ว่า สังขารทั้งหลายใหม่เป็นนิจ ไม่มีของเก่าเลยสักขณะเดียว เพราะว่าสิ่งใดก็ตามซึ่งอาศัยเหตุปัจจัยเกิดขึ้นและดับไปทันที หหมดไปแล้ว และมีสิ่งอื่นมีปัจจัยเกิดขึ้นเป็นของใหม่และดับไป เพราะฉะนั้น สังขารทั้งหลายใหม่เป็นนิจ

ธรรมเหล่านี้ที่ยังไม่เคยเกิดก็เกิด ที่เกิดแล้วก็ดับไป ดังนี้

จริงไหม ได้ยินขณะเมื่อก็ ยังไม่เคยเกิดมาก่อน แต่เกิดเมื่อมีปัจจัยและก็ดับไป
ดังนี้ เห็นขณะใหม่ซึ่งยังไม่เคยเกิด เมื่อเกิดแล้วก็ดับไป นี่คือการประจักษ์แจ้ง
ลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริง

สังขารทั้งหลายมิใช่ใหม่เป็นนิจอย่างเดียว สังขารทั้งหลายย่อมปรากฏจุ
หยาดน้ำค้างในเวลาพระอาทิตย์ขึ้น จุพองน้ำ จุจรรยไม้ขีดในน้ำ จุเมล็ดผักกาด
บนปลายเข็ม จุฟ้าแลบ จุมายา จุพยับแดด จุความฝัน จุลูกไฟ จุต่อมน้ำ
และตั่นกล้วยเป็นต้น หาแก่นสารมิได้ ไม่มีสาระ

ทุกคนเคยเห็นหยาดน้ำค้าง เคยเห็นพองน้ำ เคยเห็นจรรยไม้ขีดในน้ำ เคยเห็น
เมล็ดผักกาดบนปลายเข็ม เคยเห็นฟ้าแลบ เคยเห็นมายา พยับแดด ความฝัน ลูกไฟ
ต่อมน้ำ ตั่นกล้วย แต่เมื่อไม่พิจารณา จะไม่เห็นความหาแก่นสารมิได้ ไม่มีสาระ
เพราะฉะนั้น สำหรับผู้ที่ได้ประจักษ์ลักษณะของสภาพธรรมด้วยอุทฺทปพฺพญาณ
และภังคญาณแล้ว ข้อความใน **สัทธัมมปกาสินี อรรถกถาภังคญาณ** มีว่า

ผู้ประจักษ์แจ้งภังคญาณย่อมพิจารณาเห็นว่า สังขารทั้งหลายแม้ในอดีตแตกแล้ว
แม้ในอนาคตก็จักแตกเหมือนสังขารนี้ ด้วยความเป็นไปตามอารมณ์ที่เห็นแล้ว
โดยประจักษ์ แม้โบราณจารย์ก็กล่าวไว้ว่า ภิกษุผู้มีความเห็นบริสุทธิ์ในสังขารที่เป็น
ปัจจุบัน ย่อมโน้ม้นำความเห็นบริสุทธิ์นั้นไปพิจารณาสังขารที่เป็นอดีตและอนาคตว่า
สังขารทั้งหลายแม้ทั้งหมด ก็มีปกติแตกสลายไป เหมือนหยาดน้ำค้างแห้งไปในเมื่อ
พระอาทิตย์ขึ้น ฉะนั้น

ฝนตกบ่อย ๆ ไซ้ใหม่ บางคนอาจจะมองฝนตก และเห็นต่อมน้ำบนหลังน้ำ
ซึ่งเกิดขึ้นและแตกไป ๆ แต่มีขณะไหนบ้างที่จะพิจารณาเหมือนผู้ที่ได้ประจักษ์
ภังคญาณ

นี่เป็นแต่เพียงคำอุปมา แต่สามารถประจักษ์ถึงความเกิดดับของสภาพของ
สังขารธรรมทั้งหลาย และยังจะต้องพิจารณาเพื่อจะอบรมเจริญปัญญาต่อไป

๑๗๒๕

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๐ กันยายน ๒๕๓๐

ผลของกังคานุปัสสนาญาณ ข้อความใน **สัทธัมมปกาสินี อรรถกถา**
ขุททกนิกาย ปฏิสัมภีทามรรค แสดงว่า

บทว่า นิโรธ อธิมุตตตา ความโน้มจิตไปในความดับ

ความว่า ความโน้มไป ความเป็นผู้หนักแน่น ความเอียงไป ความโอนไป
ความลาดไปในความดับ อันได้แก่ภังคะ ความทำลายนั้น เพราะความเป็นผู้ฉลาด
ในความปรากฏ ๓ ประการนี้ คือ โดยความสิ้นไป โดยความเสื่อมไป และโดยความ
สูญไป

ไม่ใช่เพียงสิ้นไปเฉย ๆ แต่ไม่กลับมาอีกเลย สูญไปจริง ๆ

ย่อมไม่หวนไหวในทวิภูมิจึงมีการต่าง ๆ มีสัสสตทวิภูมิจึงเป็นต้น พระโยคาวจรนั้น
มิได้หวนไหวอยู่อย่างนี้ มีมโนสิการเป็นไปแล้วว่า สิ่งไม่ดับย่อมดับ สิ่งไม่แตก
ย่อมแตก

ถูกไหม ในขณะที่ไม่ประจักษ์ สิ่งนั้นไม่ดับ แต่เมื่อประจักษ์ สิ่งไม่ดับย่อมดับ
สิ่งไม่แตกย่อมแตก

ดังนี้ ก็ละนิมิตอันเป็นไปแล้วในอุปาทนะฐิติแห่งสังขารทั้งปวง ดุจภาชนะเก่า
กำลังแตก

ขณะที่เห็นสิ่งหนึ่งสิ่งใดกำลังแตก ดูเป็นของธรรมดาจริง ๆ แต่ถ้าเป็น
สังขารธรรมคือสภาพธรรมที่เป็นนามธรรมหรือเป็นรูปธรรมก็ตามที่สติกำลังระลึก และ
วิปัสสนาญาณประจักษ์ในความดับไปของธรรมนั้น ก็จะเหมือนกับคนธรรมดา ๆ
ซึ่งเห็นภาชนะเก่ากำลังแตก

แก้วแตก เคยเห็นไหม นั่นแหละคือลักษณะของการแตกของขันธโดยอุปมา

ดูจุลลิตะเอียดกำลังกระจัดกระจาย

เวลาที่เห็นฝุ่นฟุ้ง ไม่เคยคิดเลยว่า สิ่งที่เคยเข้าใจว่าเป็นก้อนแท่งทึบ เมื่อปัญญาประจักษ์ลักษณะของสภาพธรรมแล้วจะไม่มีก้อนแท่งทึบเลย มีแต่ลักษณะของสภาพธรรมแต่ละอย่างทีละเอียด เพราะแต่ละกลาปเป็นสภาพธรรมที่เล็กน้อย ละเอียดมาก เพราะฉะนั้น จุลลิตะเอียดกำลังกระจัดกระจาย

ดูเมล็ดงาถูกคว่ำอยู่ ย่อมเห็นความทำลายนั่นเอง พระโยคาวจรนั้นย่อมเห็นว่า สังขารทั้งหลายทั้งปวงย่อมทำลายไป ๆ เหมือนนรุชผู้มีตาดียืนอยู่บนฝั่งสระโบกขรณี หรือบนฝั่งแม่น้ำ เมื่อฝนหนาเม็ดตก ฟังเห็นฟองน้ำฟองใหญ่ ๆ ผุดขึ้น ๆ บนหลังน้ำ แล้วก็แตกไป ฉะนั้น

พระผู้มีพระภาคตรัสหมายถึงพระโยคาวจรเห็นปานนั้นว่า มัจจุราชย่อมไม่เห็น ผู้พิจารณาเห็นโลกอยู่ เหมือนพระโยคาวจรเห็นฟองน้ำหรือพยับแดด ฉะนั้น

ถ้าใครสามารถเห็นโลกเหมือนกับฟองน้ำหรือพยับแดด ต่อกไปมัจจุราชย่อมไม่เห็นผู้ที่ประจักษ์ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังแตกหรือดับไปอย่างนั้น

เมื่อพระโยคาวจรนั้นเห็นบ่อย ๆ อย่างนี้ว่า สังขารทั้งหลายทั้งปวงย่อมแตกไป ๆ ดังนี้ ภิกษุคันฐบัสสนาญาณมีอานิสงส์ ๘ เป็นบิรารย่อมมีกำลัง

อานิสงส์ ๘ เหล่านี้ คือ

การละภวาทิฏฐิ ๑

การละความใคร่ในชีวิต ๑

การประกอบความขวนขวายในการบุญทุกเมื่อ ๑

ความมีอาชีพบริสุทธิ์ ๑

การละความขวนขวายในการทำบาป ๑

ความปราศจากภัย ๑

การได้ขันติและโสรัจจะ ๑

การอดกลั้นความยินดียินร้าย ๑

ด้วยเหตุนี้พระโหราจารย์จึงกล่าวว่า พระมุนี ผู้เห็นสังขารทั้งหลาย
แตกดับไปเนื่อง ๆ ครั้นเห็นอนิสงส์อันมีการละภวทัญญูเป็นต้นเหล่านี้ว่าเป็นธรรม
สูงสุดด้วยคุณ ๘ ประการแล้ว เพื่อบรรลุอมตะคือพระนิพพาน จึงพิจารณาสังขารด้วย
กังคานุปัสสนาญาณบ่อย ๆ เหมือนบุคคลมีผ้าโพกศีรษะอันไฟกำลังลุกไหม้ ฉะนั้น

เพราะฉะนั้น วันหนึ่งจะประจักษ์ได้แน่นอน สำหรับผู้ที่เข้าใจข้อปฏิบัติที่ถูกต้อง
และอบรมเจริญสติปัฏฐาน อบรมเจริญปัญญาไปเรื่อย ๆ

สำหรับผู้ที่ยังไม่ถึงกังคานุปัสสนาญาณ จะเห็นได้ว่า ยังไม่สามารถได้อานิสงส์
๘ ซึ่งเป็นบริวาร คือ การละภวทัญญู ความเห็นว่า มีสภาพธรรมที่เที่ยง
เป็นสัสสตทัญญู เพราะขณะนี้ไม่แตกดับ จึงเห็นว่ายังอยู่ และผู้นั้นจริง ๆ ก็ไม่ใช่สละ
ความใคร่ในชีวิตด้วยปัญญา เพราะว่าบางคนอาจจะเบื่อโลก ไม่อยากอยู่ในโลก
แต่ขอให้ทราบว่า นั่นไม่ใช่ด้วยปัญญา

จะอยากอยู่ หรือไม่อยากอยู่ ก็ต้องอยู่ ยังพ้นโลกไปไม่ได้ ไม่โลกนี้ ก็โลกอื่น
และถ้าไม่ใช่โลกนี้ แต่เป็นโลกอื่นซึ่งทุกข์ทรมานมากกว่าโลกนี้ก็คิดใหม่ว่า
ไม่อยากจะอยู่ในโลกนั้นแล้ว อยู่ในโลกนี้ยังดีกว่า เพราะว่าไม่สามารถจะพ้นจากโลก
ไปได้ นอกจากนั้นผู้ที่ได้เห็นความเกิดดับ และโน้มไปสู่ความดับ ก็จะเป็นผู้ที่ประกอบ
ความชวนชวนในการบุญทุกเมื่อ

สำหรับหลายท่านซึ่งแม้ว่ายังไม่ได้ประจักษ์กังคญาณ แต่ท่านก็สะสมอุปนิสัย
ที่จะประกอบความชวนชวนในการบุญทุกเมื่อ เพราะฉะนั้น ก็เป็นการสะดวก
 เพราะว่าจิตของท่านโน้มไปแล้วสู่การสละภพหรือสละชีวิตด้วยปัญญา สละความใคร่
ในชีวิตด้วยปัญญา ซึ่งจะทำให้ท่านผู้นั้นเป็นผู้ที่มีอาชีพรวิสุทธิ แต่ถ้ายังไม่ถึง
การประจักษ์แจ้งลักษณะของกังคญาณ ก็ยังมีเยื่อใยในชีวิต ยังมีความรักชีวิต
ต้องการให้ชีวิตเต็มสมบูรณ์ด้วยความสุขความสบาย เพราะฉะนั้น ก็ยังต้องมีโอกาส
ที่จะมีอาชีพรวิสุทธิ

สำหรับผู้ที่ได้ประจักษ์วิปัสสนาญาณแล้ว อานิสงส์ คือ มีอาชีพรบิสุทธิ ละความขวนขวายในการทำบาป ซึ่งเมื่อเป็นอย่างนั้นก็จะปราศจากภัย และจะมี ขันติและโลภะจะ มีการอดกลั้นความยินดีในร้าย

ขณะนี้ก็ได้กล่าวถึงโสภณเจตสิกตามลำดับ จนกระทั่งถึงตัตรมัชฌัตตตา ไม่ว่า จะกล่าวถึงเรื่องของวิปัสสนาญาณ หรือเรื่องของกุศลที่เป็นไปในทาน ในศีล ในสมณะ คือ ความสงบของจิต หรือในการเจริญสติปัฏฐาน หรือแม้วิปัสสนาญาณแต่ละขั้น ที่เกิดขึ้น ก็จะต้องประกอบด้วยตัตรมัชฌัตตตา ซึ่งเป็นสภาพธรรมที่เป็นกลาง ไม่เอนเอียงไปในอกุศลธรรม เพราะฉะนั้น เป็นสิ่งซึ่งจะพิจารณาเห็นได้ว่า ขณะใดที่เป็นกุศลจริง ๆ ขณะนั้นเป็นกลาง

ขอกล่าวถึงข้อความที่แสดงให้เห็นถึงลักษณะของตัตรมัชฌัตตตา ใน **อรรถกถา สังยุตตนิกาย สคาถวรรค อตตกรณสูตร ข้อ ๓๔๓ - ข้อ ๓๔๕** มีข้อความสั้น ๆ ว่า

ปลาทั้งหลายเข้าไปสู่เครื่องดักที่เขาตกไว้อย่างไม่รู้สีกตัว ฉนฺได สัตว์ทั้งหลาย ล่วงเข้าไปสู่วัฏฏกามด้วยกิเลสกามก็ไม่รู้สีกตัว ฉนฺนํ

ข้อความในอรรถกถามีว่า

เหตุที่พระผู้มีพระภาคตรัสข้อความนี้ ก็เมื่อพระเจ้าปเสนทิโกศลได้เสด็จออก ประทับนั่งฟังการพิจารณาคดีความ ในคดีนั้นพวกอมาตย์รับสินบนเขามา ก่อนนั่งวินิจฉัยคดี ตัดสินให้ผู้มิใช่เจ้าของทรัพย์สินกลายเป็นเจ้าของทรัพย์สินไป พระเจ้าปเสนทิโกศลทรงทราบเรื่องนั้นแล้ว ทรงพระดำริว่า ต่อหน้าเราผู้เป็นใหญ่ ในแผ่นดิน อมาตย์พวกนี้ยังกระทำถึงเพียงนี้ ลับหลังเรา เขาจักไม่ทำอะไรได้

การที่ยกตัวอย่างในพระไตรปิฎกเพื่อแสดงให้เห็นว่า ทุกยุค ทุกสมัย เหมือนกันหมด เพราะว่าโลกะ โทสะ โมหะในครั้งอดีตเป็นอย่างไร ในขณะที่เป็น ปัจจุบันขณะนี้ก็ต้องเป็นอย่างนั้น หรือแม้แต่อนาคตที่จะเกิดต่อไป ลักษณะของโลกะ โทสะ โมหะ ก็ไม่เปลี่ยนแปลง

แนวทางจริยวิปัสสนา เล่ม ๑๗๓ ตอนที่ ๑๗๒๑ – ๑๗๓๐

มีบางท่านให้ความคิดเห็นว่า ในเรื่องการยกตัวอย่างของธรรมนำที่จะยกตัวอย่างเหตุการณ์ปัจจุบัน แต่ตามความเป็นจริงแล้ว เหตุการณ์ปัจจุบันทุกคนย่อมทราบตามหน้าหนังสือพิมพ์หรือจากวงศาคณาญาติ ญาติสนิทมิตรสหาย เพราะเป็นเหตุการณ์ที่เกิดในสมัยนี้ แต่ถ้ายกตัวอย่างเหตุการณ์ในอดีต คือ ในพระไตรปิฎกเมื่อ ๒,๕๐๐ กว่าปี จะเห็นได้ว่า ไม่มีความต่างกันเลย โลกะ โทสะ โมหะในครั้งก่อนกับโลกะ โทสะ โมหะ หรือแม้เหตุการณ์คล้ายคลึงกันก็ยังมีได้ ตามข้อความใน **อรรถกถา สังยุตตนิกาย สคาถวรรค อัฏฐกถาสุต** ที่ได้กล่าวถึงแล้ว

เพราะฉะนั้น ถึงแม้จะไม่ได้กล่าวโดยตรงถึงตัตรมฺหิณัตตยาเจตสิก แต่กล่าวถึง
สูตรหนึ่งสูตรใดก็ตามในพระสูตร หรือข้อความในพระวินัย หรือข้อความอื่น ๆ ใน
พระอภิธรรมซึ่งเป็นเรื่องของกุศล ก็แสดงว่าตัตรมฺหิณัตตยา่อมเกิดร่วมกับกุศล
ซึ่งทั่วไปในพระไตรปิฎก ในกุศลทุกประเภท

สำหรับเบกขามี ๑๐ ที่ได้กล่าวถึงแล้ว

อุเบกขา ๑๐ คิข

๑. ฉัพพัคคา

๒. พรหมวิหาร ๔

๓. ไพธังคฺเบกขา

๔. วิจัยเบกขา

๕. สังขารุเบกขา

๖. เวทนุเบกษา

๗. วิปัสสนาเบกขา

๘. ตั้ตรม้ชฌ์ตตุเบกขา

៩. ឈ្មោះបេក្ខា

๑๐. ปาฐกถา

แนวทางเจริญวิปัสสนา เล่ม ๑๗๓ ตอนที่ ๑๗๒๑ - ๑๗๓๐

นี่เป็นลักษณะของความเป็นกลางต่าง ๆ ซึ่งความเป็นกลาง ๑๐ ประการนี้
สำหรับคนพึงคบหา พรหมวิหารอุเบกขา โพลังอุเบกขา ได้แก่ ตัตตรมัชฌัตตตาเจตสิก
ส่วนวิริยเบกขานั้น ได้แก่ วิริยเจตสิก ซึ่งได้กล่าวถึงแล้ว

ในขณะที่กำลังกล่าวถึงสังขารเบกขาซึ่งได้แก่ปัญญาเจตสิก แต่ก่อนที่จะถึงสังขารเบกขาซึ่งเป็นวิปัสสนาญาณใกล้ที่จะได้รู้แจ้งอริยสัจจธรรม ก็ได้กล่าวถึงการอบรมเจริญปัญญาและวิปัสสนาญาณแต่ละขั้น เพราะไม่ใช่ว่าเมื่อเริ่มอบรมเจริญสติปัฏฐาน ก็จะได้ถึงสังขารเบกขาญาณทันที

สำหรับวิปัสสนาญาณ คือ ปัญญาที่รู้ชัด รู้แจ้งในลักษณะของสภาพธรรม
 ๗๑ คือ

๑. นามรูปปริจฉินาญาณ
๒. ปัจจัยปริคคหญาณ
๓. สัมมสนญาณ
๔. อุกุทััพพะญาณ
๕. ภังคญาณ
๖. ภาวนญาณ
๗. อาทีนวญาณ
๘. นิพพิทานุสัสสนาญาณ
๙. มุญฺหิจตุกัมมตาญาณ
๑๐. ปฏิสังขยาญาณ
๑๑. สังขารูปะกขาญาณ
๑๒. อนุโลมญาณ
๑๓. โคตรภูญาณ
๑๔. มัคคญาณ
๑๕. ผลญาณ
๑๖. ปัจจเวกขณญาณ

เพียงแต่ชื่อก็ยากที่จะจำ แต่ให้ทราบว่า เป็นปัญญาที่อบรมเจริญขึ้นตามลำดับขั้น จนกระทั่งสามารถประจักษ์แจ้งลักษณะของสภาพธรรมชัดเจนขึ้นตามลำดับ เพราะฉะนั้น เรื่องชื่อ ถ้าเข้าใจลักษณะสภาพของวิปัสสนาญาณแต่ละขั้น ชื่อก็คงจะไม่ลืม เช่น วิปัสสนาญาณที่ ๑ ทุกท่านคงจะจำได้ นามรูปปริจเฉทญาณ ซึ่งข้อความใน **อภิสสาสนี นิคมกัณฑ์** ใช้คำว่า นามรูปวาทฐานะ คือ ปัญญาที่ประจักษ์ชัดในสภาพที่แยกขาดจากกันของนามธรรมและรูปธรรม เพราะฉะนั้น คงจะจำได้นามรูปปริจเฉทญาณ

ญาณที่ ๒ ปัจจัยปริคคหญาณ คือ ปัญญาที่รู้ปัจจัยที่ทำให้สภาพธรรมนั้น ๆ เกิดขึ้น เพียงแต่รู้ลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมที่แยกขาดจากกัน ยังไม่พอที่จะดับกิเลส แต่ถ้าสามารถรู้ถึงปัจจัยของนามธรรมแต่ละอย่าง รูปธรรมแต่ละอย่าง ที่สติกำลังระลึกรู้ในขณะนี้ จะทำให้เพิ่มการละคลาย และรู้ว่าสภาพธรรมทั้งหลาย ไม่ใช่ตัวตน ไม่มีใครสามารถทำให้สภาพธรรมหนึ่งสภาพธรรมใดเกิดขึ้นได้เลย เพราะว่าสภาพธรรมทุกอย่างมีปัจจัยจึงเกิดขึ้น

มีใครทำให้เกิดขึ้นได้ไหม มีใครทำให้ได้ยินเกิดขึ้นบ้าง มีใครทำให้คิดนึกเกิดขึ้นบ้าง ไม่มีเลย แต่สภาพธรรมทุกอย่างที่เกิด เพราะมีเหตุปัจจัย ผู้ที่ไม่เคยคิด ไม่เคยพิจารณาเลย ก็ไม่ใส่ใจที่จะรู้ว่าสภาพธรรมแต่ละอย่างนี้เกิดขึ้นมาได้อย่างไร เพราะเมื่อเกิดมาแล้วยึดถือสภาพธรรมเหล่านี้ว่า เป็นเรา เป็นตัวตน โดยไม่ได้พิจารณาว่า แท้ที่จริงแล้วถ้าเพียงแต่พิจารณาและศึกษาพระธรรมก็จะรู้ได้จริง ๆ ว่า สภาพธรรมแต่ละอย่างต้องอาศัยปัจจัยหลายอย่างเพื่อที่จะเกิดขึ้นเพียงชั่วขณะเดียว และดับไปอย่างรวดเร็ว

ขอให้คิดถึงดูถึงความไม่มีแก่นสารของสิ่งซึ่งต้องอาศัยปัจจัยหลายอย่างเกิดขึ้น แต่ว่าเกิดขึ้นเพียงชั่วขณะเดียวแล้วก็ดับไป เมื่อดับไปแล้ว ก็สูญไป ไม่กลับมาเกิดอีกเลย เพราะฉะนั้น ถ้ารู้อย่างนี้จริง ๆ จะทำให้ค่อย ๆ ละคลายการยึดถือสภาพธรรมว่าเป็นตัวตน เป็นสัตว์ เป็นบุคคล

และเมื่อละคลายการยึดถือสภาพธรรม โดยสติระลึกลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ โดยไม่ต้องเลือก เพราะสภาพธรรมทั้งหมดเหมือนกัน เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย ไม่สามารถบังคับบัญชาให้เกิดขึ้นได้ เพราะฉะนั้น ไม่ใช่ไปคอย รอรู้สภาพธรรมหนึ่งสภาพธรรมใดที่ยังไม่เกิด แต่สภาพธรรมใดที่เกิดแล้วก็พิจารณารู้ในลักษณะที่ไม่ใช่ตัวตนเพิ่มขึ้นจนกระทั่งเป็นสัมมสนญาณ ประจักษ์การเกิดขึ้นและดับไปซึ่งสืบต่อกันอย่างรวดเร็ว แต่แม้อย่างนั้นก็ยังไม่สามารถละคลายการยึดถือสภาพธรรมที่เคยยึดถืออย่างเหนียวแน่นว่าเป็นเราได้ เพราะชื่อนามรูปปริจเฉทญาณ ปัจจัยปริคคญาณ สัมมสนญาณ เป็นตรุณวิปัสสนา แต่ก็เริ่มที่จะเป็นขันติญาณ ตั้งแต่สัมมสนญาณ เพราะจะต้องพิจารณาลักษณะของนามและรูปทั่วทั้ง ๖ ทาง

การที่กล่าวย้าแล้วย้าอีก ก็เพื่อให้ท่านผู้ฟังได้เห็นการค่อย ๆ เจริญขึ้นของปัญญา ซึ่งไม่ใช่อย่างอื่นเลย นอกจากรู้สิ่งที่กำลังปรากฏ ไม่ใช่ไปทำอย่างอื่น แต่ว่าสิ่งนี้ ในขณะนี้ ที่กำลังปรากฏ เป็นเครื่องสอบปัญญาว่า รู้แค่ไหน

ทางตาที่กำลังเห็น รู้แค่ไหน ถ้ายังไม่พอ สติระลึกลต่อไป พิจารณาต่อไป และเมื่อถึงอุทยัพพยานุปัสสนาญาณหรืออุทยัพพยญาณ ก็เป็นปัญญาที่ละเอียดและคมขึ้นที่จะพิจารณาประจักษ์ชัดการเกิดขึ้นและดับไปของสภาพธรรมที่เป็นปัจจุบันที่ละอย่าง และเมื่อปัญญาเจริญต่อไปก็ถึงภังคญาณ เพราะว่าการประจักษ์การเกิดขึ้นและดับไปแม้ของสภาพธรรมที่เป็นปัจจุบัน แต่เมื่อสภาพธรรมนั้นดับก็ยังมียสภาพธรรมอื่นเกิดสืบต่อทันที เพราะฉะนั้น การที่จิตใจจะละคลายก็ยังเป็นไปโดยไม่ถึงขั้นที่จะเป็นขั้นปหานปริญาณ เพราะยังมีสภาพธรรมซึ่งเกิดขึ้นสืบต่อจากสภาพธรรมที่ดับไป ต่อเมื่อใดพิจารณาน้อมถึงความดับ จึงจะเพิ่มความรู้ในความเป็นแก่นสารของนามธรรมและรูปธรรมขึ้น แต่แม้กระนั้นปัญญานั้นก็ยังไม่สามารถดับการยึดถือสภาพธรรมว่าเป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นตัวตนได้

๑๗๒๖

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๗ กันยายน ๒๕๓๐

สำหรับวิปัสสนาญาณที่ ๖ ต่อจากภังคญาณซึ่งเป็นวิปัสสนาญาณที่ ๕ คือ ภยญาณ หรือภยตูปัญฐานานุปัสสนาญาณ เป็นปัญญาที่พิจารณาเห็นความดับของสภาพธรรมโดยความเป็นภย เริ่มเห็นภยของการที่สภาพธรรมเกิดแล้วก็ดับ ๆ ซึ่งในขั้นปริยัติที่ฟัง แม้จะได้ฟังว่า ขณะนี้เห็นเกิดแล้วดับ ได้ยินเกิดแล้วดับ แต่เมื่อยังไม่ใช่วิปัสสนาญาณที่จะเห็นความเป็นภยนั้น ก็ยังเป็นไปไม่ได้เลย เพราะฉะนั้นจะเห็นได้ว่า เทียบปัญญาขั้นการฟัง กับปัญญาขั้นประจักษ์แจ้ง ก็ต้องเป็นปัญญาที่คมมากกว่ากันมากทีเดียว

เมื่อภังคญาณดับหมดแล้ว ผู้ที่อบรมเจริญสติปัฏฐานก็รู้ว่า กิเลสทั้งหลายยังมีกำลังเกิดขึ้นเป็นไปตามการสะสม แม้ว่าจะใส่ใจระลึกลักษณะที่ดับไป ๆ ของนามธรรมและรูปธรรม ความยินดีที่ยึดถือนามธรรมและรูปธรรมว่าเป็นตัวตนก็ยังไม่หมดสิ้นไป แต่จะละคลายลงไปได้อีกด้วยการเห็นภยของการดับไป ๆ ของนามธรรมและรูปธรรมนั่นเอง

เพราะฉะนั้น สติปัฏฐานก็เกิดขึ้นระลึกรู้ลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมต่อไป เนื่อง ๆ บ่อย ๆ แต่ว่าพิจารณาเห็นภยของการดับไปของนามธรรมและรูปธรรม การที่จะเห็นว่าเป็นภยจริง ๆ นั้น เริ่มจากภยญาณ ซึ่งการค่อย ๆ น้อมไปพิจารณาเห็นภยของการดับไปของนามธรรมและรูปธรรมเรื่อย ๆ เมื่อปัญญาสมบูรณ์พร้อมด้วยปัจจัยขณะใด ภยญาณก็เกิดขึ้น ประจักษ์ลักษณะที่ดับของนามธรรมและรูปธรรมโดยความเป็นภย

ในขณะที่กำลังประจักษ์แจ้งการดับของนามธรรมและรูปธรรมด้วยวิปัสสนาญาณที่เป็นภยญาณ ข้อความใน **อภิญญาสาธินี** แสดงว่า

ภยญาณละความสำคัญหมายรู้ในธรรมอันเป็นไปกับด้วยภัยว่าไม่มีภัย
ได้ด้วยญาณเห็นว่าเป็นภัย

ซึ่งข้อความใน **อภฺรฺรฺสาลินี** ก็ชัด ขณะนี้มีธรรมอันเป็นไปกับด้วยภัยแต่เห็นว่า
ไม่มีภัย ทั้ง ๆ ที่เป็นภัยอย่างนี้ คือ เกิดและดับไปจริง ๆ แต่ยังไม่สามารถเห็นได้ว่า
เป็นภัย จนกว่าจะถึงภยญาณ

เมื่อเห็นว่าเป็นภัยแล้ว วิปัสสนาญาณที่ ๗ คือ อาทีนวญาณ หรือ
อาทีนนานุปัสสนาญาณ คือ ญาณที่เห็นโทษของการเกิดดับของนามธรรมและรูปธรรม
นี้แสดงถึงความเหนียวแน่นแค่นั้นของการยึดถือสภาพธรรมว่าเป็นตัวตน
ทั้ง ๆ ที่เห็นว่าเป็นภัย ยังไม่พอ ปัญญาต้องเห็นยิ่งกว่านั้นอีก คือ ยังต้องเห็นว่า
ภัยคือการเกิดดับของนามธรรมและรูปธรรมนั้น เป็นโทษด้วย

เพราะฉะนั้น แม้ว่าภยญาณจะเห็นภัยของการเกิดขึ้นและดับไปของนามธรรม
และรูปธรรมแล้ว เมื่อภยญาณดับไป ความยินดีพอใจในการยึดถือนามธรรมและ
รูปธรรมว่าเป็นตัวตนก็ยังไม่ดับไป ผู้เจริญสติปัฏฐานจึงรู้ว่า ต้องเห็นโทษของ
นามธรรมและรูปธรรมที่เกิดดับเพิ่มขึ้นโดยประการต่าง ๆ เพื่อเกื้อกูลให้เห็นว่า
เป็นโทษจริง ๆ จนกว่าจะคลายการยึดถือนามธรรมและรูปธรรมว่าเป็นตัวตนลงไปอีก
เมื่อสติระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่เกิดดับ

หลังจากอุทฺทพฺพญาณดับไปแล้ว สติปัฏฐานจะระลึกลักษณะของสภาพธรรม
และการเกิดดับก็จะปรากฏ แต่ถึงแม้ว่าการเกิดดับจะปรากฏ ก็ขึ้นอยู่กับปัญญา
ในขณะที่กำลังประจักษ์การเกิดดับว่า เพิ่มขึ้นอีกหรือเปล่า

ถ้าปัญญานั้นเห็นว่าเป็นภัย ในขณะนั้นเป็นภยญาณ และยังต้องเกิดปัญญาที่
เห็นว่าเป็นโทษในขณะที่ประจักษ์แจ้งด้วย เมื่อปัญญาพิจารณาเห็นโทษของการเกิดขึ้น
และดับไปของนามธรรมและรูปธรรมละเอียดขึ้น จนปัจจัยสมบรูณ์พร้อมที่จะปรุงแต่ง
ให้อาทีนวญาณเกิดขึ้นเมื่อไร อาทีนวญาณก็เกิดขึ้น ประจักษ์แจ้งโทษของนามธรรม
และรูปธรรมที่เกิดดับในขณะนั้น

นี่ยังไม่ถึงนิพพิทาญาณซึ่งเคยมีท่านผู้ฟังเขียนถามมาว่า ได้แต่กล่าวถึงญาณขั้นต้น ๆ แต่ยังไม่กล่าวถึงนิพพิทาญาณ

ไม่ใช่ว่าจะเกิดความหน่าย ความคลายความยินดี ความพอใจในนามธรรม และรูปธรรมได้โดยง่ายเลย เพราะแม้ว่าจะจะเป็นวิปัสสนาญาณสำหรับผู้ที่ไม่ใช่อุคฆฏิตัญญู ไม่ใช่วิปัสสิจิตัญญู แต่เป็นเนยยบุคคล การที่วิปัสสนาญาณแต่ละขั้นจะเกิด ก็ต้องอาศัยความพากเพียรอบรมเจริญปัญญา น้อมระลึกพิจารณาลักษณะของนามธรรมและรูปธรรม พร้อมกับการเจริญกุศลทุกประการอย่างมากกว่าวิปัสสนาญาณแต่ละขั้นจะเกิดขึ้นได้

ขุททกนิกาย ปฏิสัมภทามรรค มหาวรรค ญาณกถา มีข้อความว่า

ปัญญาในความปรากฏเป็นของน่ากลัว เป็นอาที่นวญาณอย่างไร

ปัญญาในความปรากฏโดยความเป็นภัยว่า ความเกิดขึ้นเป็นภัย ความเป็นไปเป็นภัย สังขารนิमितเป็นภัย ฯลฯ กรรมเครื่องประมวลมาเป็นภัย ปฏิสนธิเป็นภัย คติเป็นภัย ความบังเกิดเป็นภัย ความอุปบัติเป็นภัยชาติเป็นภัย ชราเป็นภัย พยาธิเป็นภัย มรณะเป็นภัย ความโสภเป็นภัย ความรำพันเป็นภัย ความคับแค้นใจเป็นภัย เป็นอาที่นวญาณแต่ละอย่าง ๆ

ซึ่งข้อความในอรรถกถามีว่า

ความเกิดขึ้นเป็นภัย

บทว่า อุปปาโท ความเกิดขึ้น คือ เกิดขึ้นในโลกนี้ เพราะกรรมเก่าเป็นปัจจัย

ข้อความใน **ขุททกนิกาย ปฏิสัมภทามรรค** เกี่ยวกับอริยสัจ แสดงเรื่องภัยของการเกิดตั้งแต่อยู่ในครรภ์ ซึ่งแต่ละคนมีชีวิตผ่านมาจนกระทั่งถึงปัจจุบันนี้ก็ผ่านภัยหลายประการ ผ่านโรคหลายชนิด ผ่านเหตุการณ์ต่าง ๆ ผ่านความทุกข์ยากลำบาก โดยที่แม้ในขณะนี้เองก็ยังไม่แน่ว่าจะมีภัยอะไรเกิดขึ้นต่อไป คือ อาจจะเป็นผู้พิการเมื่อไร ขณะไหน ก็ย่อมจะเป็นได้ เพราะฉะนั้น ความเป็นไปจึงเป็นภัย

บทว่า ปวัตตัง ความเป็นไป คือ ความเป็นไปของความเกิดขึ้นเป็นไป

ทุกคนจะหยุดความเป็นไปของชีวิตที่เกิดขึ้นมาได้เลย นอกจากนั้นยังไม่สามารถเปลี่ยนแปลงความเป็นไปสักขณะจิตเดียว เหตุการณ์ที่ไม่อยากให้เกิด จะไม่ให้เกิดได้ไหม

บทว่า นิमितตัง คือ สังขารนิमितทั้งหมด เป็นภัย

คำว่า นิमितตัง ที่นี้ หมายความว่าถึงสังขารนิमित คือ นามธรรมและรูปธรรมที่เกิดขึ้นมีนิमितคือลักษณะต่าง ๆ นั้นเอง เพราะฉะนั้น คำว่า นิमित ก็เป็นอีกคำหนึ่งของนามธรรมและรูปธรรม เพราะนามธรรมและรูปธรรมแต่ละอย่างที่เกิดขึ้นมีลักษณะของตนที่ปรากฏให้รู้ เป็นเครื่องหมายลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมนั้น ๆ เพราะฉะนั้น สังขารนิमितทั้งหมดเป็นภัย ทั้งหมดนี้ไม่เว้นเลย คือ ไม่ว่าจะเป็นนามธรรมชนิดใด รูปธรรมชนิดใด เกิดขึ้นเพียงชั่วขณะและดับไป

ถ้าจะให้ละเอียดยกจากเหตุการณ์ทั้งเหตุการณ์ ก็ย่อยย่อยลงเป็นแต่ละขณะจิตเดียว คือ จะไม่ให้ได้ยิน เป็นไปไม่ได้ จะไม่ให้เห็น ก็เป็นไปไม่ได้ จะไม่ให้คิดนึก ก็เป็นไปไม่ได้ และโดยเฉพาะถ้าคิดนั้นเป็นอกุศล ก็คงจะพิจารณาเห็นภัยได้ชัดเจนว่า ภัยนั้นจะเพิ่มขึ้นอีกสักเท่าไร

ในอรรถกถาอธิบายกรรมเครื่องประมวลมาเป็นภัย มีข้อความว่า

บทว่า อายุหนัง กรรมที่ประมวลมาเป็นภัย คือ กรรมอันเป็นเหตุแห่งปฏิสนธิต่อไปเป็นภัย

ข้อความต่อไปมีว่า

ปฏิสนธิ คือ การเกิดต่อไปชาติหน้า เป็นภัย คติ คือ ทางของปฏิสนธิเป็นภัย ความบังเกิดเป็นภัย ความบังเกิด คือ ความเกิดขึ้นของขันธ์ทั้งหลาย ความอุปบัติเป็นภัย ชาติเป็นภัย โดยนิปปริยาย คือ โดยตรง ชาติ คือ ความปรากฏครั้งแรกของขันธ์ทั้งหลายที่ปรากฏแก่สัตว์ผู้เกิดในที่ภพนั้น ๆ

หมายความว่าถึงขณะจิตขณะแรกที่เป็นชาติ เป็นความปรากฏครั้งแรกของขันธ์ทั้งหลาย

ชราเป็นภัย

บทว่า ชรา ได้แก่ ความเก่าของขันธสันดานที่เนื่องกันในภพหนึ่ง ในสันตติที่รู้กันว่า มีพินัยเป็นต้น

นามธรรมและรูปธรรมเกิดดับสืบเนื่องติดต่อกันไปเรื่อย ๆ แต่ว่าชราคือความปรากฏความเก่าของขันธสันดานที่เกิดดับสืบเนื่องกันในภพหนึ่ง ทำให้รู้ว่าเป็นลักษณะของชรา เพราะว่าเกิดดับสืบต่อเป็นเวลานาน

ความโศกเป็นภัย

บทว่า โสโก ได้แก่ ความเดือดร้อนใจของผู้ที่ถูกความเสื่อมจากญาติเป็นต้นกระทบ

ไม่มีใครจะผ่านพ้นความโศกไปได้ บางท่านอาจจะผ่านแล้ว บางท่านอาจจะเพิ่งประสบ และบางท่านก็จะประสบต่อไป เพราะฉะนั้น เป็นของธรรมดา ในขณะที่ความเดือดร้อนใจของผู้ที่ถูกความเสื่อมจากญาติเป็นต้นกระทบ จะไม่มีใครสงสัยว่าลักษณะของความโศกเป็นอย่างไร เพราะว่าทุกคนต้องประสบ

ความรำพันเป็นภัย

บทว่า ปริเทโว ได้แก่ ความพรวดพราดของผู้ที่ถูกความเสื่อมจากญาติเป็นต้นกระทบ

เวลาที่มีความเสื่อมจากญาติ เคยพูดถึงคนที่จากไปบ้างไหม คิดถึงเรื่องต่าง ๆ การกระทำต่าง ๆ เหตุการณ์ต่าง ๆ ด้วยความอาลัย ขณะนั้นจิตไม่ใช่โสมนัส แต่ว่าขณะนั้นเป็นโทมนัสที่ทำให้เกิดความรำพัน

เพราะฉะนั้น ปริเทโว ได้แก่ ความพรวดพราดของผู้ที่ถูกความเสื่อมจากญาติเป็นต้นกระทบ อย่างน้อยที่สุดก็คงอดกล่าวคำว่าคิดถึงไม่ได้ นั่นคืออย่างน้อยถ้าอย่างมาก็จะเห็นถึงการพรวดพราด ซึ่งพูดบางเรื่องแล้วก็หยุดไป และก็ต่อเรื่องใหม่ และก็หยุดไป นั่นเป็นลักษณะของความพรวดพราดของผู้ที่ถูกความเสื่อมจากญาติเป็นต้นกระทบ

ความคับแค้นใจเป็นภัย

บทว่า อุปายาโส ได้แก่ ความคับแค้นใจมาก คือ โทษะที่เกิดจากทุกข์ใจมากมายของผู้ที่ถูกความเสื่อมจากญาติเป็นต้นกระทบ

บางคนทุกข์มากจนกระทั่งใจแห้งผากหมดชีวิตชีวา นี่ทำให้เห็นระดับขั้นของความโศกว่ามีมากมายหลายขั้น เพื่อจนกระทั่งจิตใจแห้งหมด ในขณะนั้นก็เป็นความคับแค้นใจซึ่งเป็นอุปายาโส

ปัญญาที่เห็นภัยอย่างนี้ เป็นอาทิวาณแต่ละอย่าง ๆ

ไม่น่าที่จะเป็นอาทิวาณได้ แต่ว่าอาทิวาณต้องเห็นโทษ ต้องเห็นภัยของสิ่งซึ่งดูเป็นธรรมดา ๆ ที่เกิดขึ้นแล้วก็ผ่านไป เกิดขึ้นแล้วก็ผ่านไป เพราะว่าความทุกข์ความโศกเหล่านี้ไม่ใช่ว่าจะไม่ดับ ในขณะที่เกิดก็เป็นทุกข์อย่างยิ่ง แต่ทุกข์นั้นก็หมดไปด้วย เพราะฉะนั้น บางท่านอาจจะค่อย ๆ คลายความทุกข์ไป ลืมไป แต่วิปัสสนาญาณต้องเห็นภัยจริง ๆ เห็นโทษจริง ๆ เพราะไม่สามารถยับยั้งความเป็นไปต่าง ๆ เหล่านี้ได้ จึงรู้ว่า สังขารทั้งหลายต้องเกิดขึ้น ต้องดับไป

ถ. ถ้าเกิดญาณขั้นต้นแล้ว และรู้รูปธรรมนามธรรมที่ปรากฏในขณะนั้นชัดเจนแล้ว และปัญญาเจริญขึ้นโดยลำดับไปจนถึงญาณขั้นสูง ๆ ขึ้นไป เมื่อถึงญาณขั้นสูงขึ้นไป เช่น อาทิวาณ จะหวนกลับไปมีญาณขั้นต่ำ ๆ ได้อีกหรือเปล่า

ส. สภาพธรรมในขณะนี้ เป็นนามธรรม เป็นรูปธรรม แต่เมื่อลักษณะยังไม่ปรากฏชัด ยังไม่ได้ประจักษ์แจ้งด้วยวิปัสสนาญาณ ก็ยังไม่เป็นนามรูปปริจเฉทญาณ แต่เมื่อเป็นนามรูปปริจเฉทญาณ คือ ประจักษ์แจ้งลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมทางมโนทวาร เหมือนขณะนี้ตามปกติ เพราะแม้ในขณะนี้ก็มีมโนทวารวิถี แต่ปัญญาที่กำลังพิจารณาไม่ใช่ปัญญาที่ประจักษ์แจ้ง แต่เมื่อประจักษ์แจ้งก็เป็นมโนทวารวิถีซึ่งชัดและประจักษ์ลักษณะสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ หหมดความสงสัยในลักษณะของมโนทวาร เพราะฉะนั้น จึงรู้ว่าวิปัสสนาญาณแต่ละขั้นต้องเป็นการประจักษ์แจ้งทางมโนทวาร ซึ่งเคยประจักษ์แจ้งแล้ว

เพราะฉะนั้น เมื่อสภาพธรรม คือ นามธรรมและรูปธรรม ปรากฏทางมโนทวาร สำหรับวิปัสสนาญาณขั้นสูงขึ้น ก็คือลักษณะของนามธรรมและรูปธรรม แต่ในขั้นต้น ปัญญายังไม่คม ปัญญาที่เกิดและประจักษ์ลักษณะที่แยกขาดจากกันของนามธรรม และรูปธรรม จึงเป็นนามรูปปริเฉทญาณ

ถ้าเอาชื่อออก ไม่ต้องตั้งชื่อ ไม่ต้องเรียกว่านามรูปปริเฉทญาณ ขณะนั้น ปัญญาขั้นนั้น ก็คือขั้นประจักษ์แจ้งลักษณะของนามธรรมและรูปธรรม เพียงขั้น ประจักษ์ลักษณะ โดยที่ปัญญายังไม่ได้พิจารณาจนกระทั่งมนสิการถึงสภาพการเกิด และดับ ซึ่งในขณะที่นามรูปปรากฏทางมโนทวาร ไม่ใช่นามเดียว ไม่ใช่รูปเดียว เมื่อเป็นนามรูปปริเฉทญาณ ต้องมีนามธรรมหลายนามธรรม และรูปธรรมหลาย ลักษณะที่ปรากฏ แต่ปัญญาไม่คมพอที่จะมนสิการการเกิดและการดับสืบต่อกัน

เพราะฉะนั้น ในขณะนั้น ก็เพียงประจักษ์แจ้งว่า ลักษณะที่เป็นนามธรรมนี้ ไม่เคยรู้ ไม่เคยประจักษ์ ไม่เคยรู้ชัดแจ้งอย่างนี้ว่า ธาตุรู้ อากาญฺญํ ลักษณะรู้นั้น ไม่มีรูปธรรมใด ๆ เจือปนเลยทั้งสิ้น

ขณะนั้น คิดดู โลกซึ่งเคยเต็มไปด้วยสี เสียง กลิ่น รส เย็น ร้อน อ่อน แข็ง ไม่ได้ปรากฏรวมกัน และขณะนั้นลักษณะของทวารอื่นไม่ปรากฏ เพราะว่าขณะนั้น กำลังเป็นมโนทวาร โดยที่สภาพของนามธรรมแต่ละลักษณะปรากฏ และรูปธรรม ซึ่งผ่านปัญจทวารแต่ละทวารที่ละทวาร แล้วแต่ว่ารูปใดจะปรากฏกับมโนทวาร การประจักษ์แจ้งครั้งแรก คือ ลักษณะที่แยกขาดจากกันของนามธรรมและรูปธรรม ในขณะนั้นเป็นปัญญาที่สมบูรณ์เพียงขั้นนั้น จึงเป็นนามรูปปริเฉทญาณ

แต่เมื่อปัญญาจะประจักษ์ขั้นต่อไป จะพ้นจากลักษณะเดิมได้ไหม เพียงแต่ว่า ปัญญาคมขึ้นเท่านั้นเอง เพราะฉะนั้น แต่ละขั้น คือ ปัญญาที่คมขึ้น เมื่อลักษณะ ของนามธรรมและรูปธรรมปรากฏทางมโนทวาร

ถ. ก็คงจะเป็นนามธรรมรูปธรรม แต่ว่าปัญญาคมชัดขึ้น

สุ. แน่นนอน เพราะฉะนั้น วิปัสสนาญาณแต่ละขั้นก็เกื้อกูลทำให้ วิปัสสนาญาณขั้นต่อไปเกิดขึ้น จะกล่าวว่า เป็นนามรูปปริเฉทญาณอีกได้ไหม

ในเมื่อประจักษ์แล้ว และปัญญาก็คมกว่านั้นแล้ว แต่ลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมก็ปรากฏ เพียงแต่ว่าปัญญาที่จะประจักษ์แจ้งนั้นเพิ่มกำลังขึ้น เช่น ปัจจัยปริคคหญาณ ในขณะนั้นจะคล้ายการที่เคยจดจ้องหรือต้องการนามหนึ่งนามใด เพราะรู้ว่าขณะนั้นสภาพนั้นเกิดเพราะปัจจัย ลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏ แต่ละลักษณะแสดงว่ามีปัจจัยแต่ละอย่างที่ทำให้สภาพธรรมนั้นเกิด ไม่ว่าจะเป็นวิปัสสนาญาณขั้นไหน ที่ถามว่าจะย้อนกลับไปเป็นอันเก่าได้ไหม ก็เป็นปัญญาที่คมขึ้น

๑๗๒๗

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๗ กันยายน ๒๕๓๐

ขุททกนิกาย ปฏิสัมภทามรรค มหาวรรค ญาณกถา ข้อ ๒๗๖
มีข้อความว่า

ชื่อว่าโทษ คือ กิเลสทั้งหลาย ทุกขิตทั้งปวง อภิสังขารทั้งปวง กรรมอันเป็น
เหตุให้สัตว์ไปสู่ภพทั้งปวง เป็นโทษ ความสำคัญในโลกนี้และโทษนี้ว่าเป็นภัย
อันแรงกล้า ปรากฏแล้วด้วยประการฉะนี้

ยังไม่ปรากฏก็ต้องฟังพระธรรม อบรมเจริญปัญญาโดยไม่ทอดย ปล่อย ๆ
ระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏจนกว่าจะเห็นโทษจริง ๆ เมื่อปัญญาเห็น
โทษภัยของการเกิดขึ้นของธรรมทั้งหลายแล้ว ย่อมโน้มไปสู่สันติบท

บทว่า สันติบท ในสันติบท ได้แก่ ในส่วนแห่งสันติ คือ ในนิพพาน

ถ้าไม่พูดว่า นิพพาน จะใช้คำว่า สันติ ก็ได้ คือ ความสงบจริง ๆ ดับระงับ
ทุกสิ่งทุกอย่าง ไม่มีการเกิดที่จะทำให้เป็นทุกข์เดือดร้อนเลย

ข้อ ๑๑๕ – ข้อ ๑๑๙ มีข้อความว่า

ญาณในสันติบทว่า ความไม่เกิดขึ้นปลอดภัย ความไม่เป็นไปปลอดภัย ฯลฯ
ความไม่คับแค้นใจปลอดภัย

เพราะฉะนั้น จึงเป็นปัญญาที่เห็นความต่างกันชัดเจนว่า

ความเกิดขึ้นเป็นภัย ความไม่เกิดขึ้นปลอดภัย ความไม่เป็นไปเป็นภัย
ความไม่เป็นไปปลอดภัย ฯลฯ ความคับแค้นใจเป็นภัย ความไม่คับแค้นใจปลอดภัย

และ ญาณในสันติบทว่า ความเกิดขึ้นเป็นทุกข์ ความไม่เกิดขึ้นเป็นสุข
ความเป็นไปเป็นทุกข์ ความไม่เป็นไปเป็นสุข ฯลฯ ความคับแค้นใจเป็นทุกข์
ความไม่คับแค้นใจเป็นสุข

และ ญาณในสันติบทว่า ความเกิดขึ้นเป็นสังขาร ความไม่เกิดขึ้นเป็นนิพพาน
ความเป็นไปเป็นสังขาร ความไม่เป็นไปเป็นนิพพาน ฯลฯ ความคับแค้นใจเป็นสังขาร
ความไม่คับแค้นใจเป็นนิพพาน

ข้อที่พระโยคาวจรพิจารณาเห็นความเกิดขึ้น ความเป็นไป สังขารนิมิต
กรรมเครื่องประมวลมาและปฏิสนธิว่า เป็นทุกข์ นี่เป็นอาทีนวญาณ

ข้อที่พระโยคาวจรพิจารณาเห็นความไม่เกิดขึ้น ความไม่เป็นไป
ความไม่มีนิมิต ความไม่มีกรรมเครื่องประมวลมา และความไม่ปฏิสนธิว่า เป็นสุข
นี้เป็นญาณในสันติบท อาทีนวญาณนี้ย่อมเกิดในฐานะ ๕ ญาณในสันติบทย่อม
เกิดในฐานะ ๕ พระโยคาวจรย่อมรู้ชัดญาณ ๑๐ ย่อมไม่หวั่นไหวเพราะทิวฏฐิต่าง ๆ
เพราะเป็นผู้ฉลาดในญาณทั้ง ๒ ฉะนั้นแล ฯ

ชื่อว่าญาณ เพราะอรรถว่ารู้ธรรมนั้น ชื่อว่าญาณ เพราะอรรถว่ารู้ชัด
เพราะเหตุฉะนั้นท่านจึงกล่าวว่า ปัญญาในความปรากฏโดยความเป็นภัย
เป็นอาทีนวญาณ

ข้อความใน **อวัฐสาสนี** แสดงอานิสงส์ของอาทีนวญาณว่า

อาทีนวทัตสนะ คือ ญาณเห็นว่าเป็นโทษนั้น ละความสำคัญหมายรู้ว่าเป็น
สิ่งที่น่าชื่นใจได้

สิ่งที่น่าชื่นใจมีอยู่ในชีวิตประจำวันทั้งนั้นสำหรับผู้ที่เป็นปัญญาไม่เกิด ไม่ว่าจะเป็น
รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ก็เป็นสิ่งที่ปรารถนาต้องการ เพราะทำให้รู้สึก
เหมือนกับว่าเป็นสิ่งที่น่าชื่นใจ เพราะฉะนั้น อานิสงส์ของอาทีนวญาณ คือ
ละความสำคัญหมายรู้ว่าสภาพธรรมเป็นสิ่งที่น่าชื่นใจได้

ถ. อาทีนวญาณเห็นความเกิดขึ้นเป็นภัย เห็นความเสื่อมไปเป็นภัย
ความเป็นไปเป็นภัย ไม่ทราบว่าเป็นภัยหรือไม่ เพราะไม่มีกล่าวไว้

ส. เมื่อเห็นเกิดก็ต้องดับด้วย ไม่มีสภาพของสังขารธรรมใดซึ่งเกิดแล้วไม่ดับ เพราะฉะนั้น เมื่อเห็นความเกิดขึ้น ก็รวมถึงสิ่งนั้นต้องดับด้วย

ถ. พิจารณาดู มีแต่ความเกิดขึ้น ความเสื่อมไป ถึงชรา ไม่เห็นมีมรณะ คือ ความดับไปของนามรูปนั้น เป็นภัย

ส. บางครั้งที่ทรงแสดงธรรม ก็ละไว้ในฐานที่เข้าใจ

ถ. อย่างอาฬวปัญาญ ผ่านภังคานุภัสสนาญาณ เห็นความดับ ก็ไม่ได้บอกว่า เห็นความดับเป็นภัย จึงคิดว่า ความดับอาจไม่เป็นภัย

ส. เพราะว่าผ่านภังคญาณแล้ว น้อมไปที่ความดับ จึงจะละคลายการติดยึดถือนามธรรมและรูปธรรม ค่อย ๆ คลายลง ก่อนที่จะถึงภยาญาณที่จะเห็นว่าเป็นภัย ต้องถึงภังคญาณก่อน ถ้าไม่ถึงภังคญาณ จะพิจารณาเห็นโดยความเป็นภัยไม่ได้

ถ. แสงสว่างที่เป็นวิปัสสนาภาสมิ่จริงหรือเปล่า และลักษณะเป็นอย่างไร

ส. เป็นวิปัสสนูปกิเลส หลังจากที่ถูกตัณหาพยุภยาณเกิดแล้ว

ถ. ลักษณะเป็นอย่างไร

ส. โภภาส คือ แสงสว่าง ก็มี เพราะว่าวิปัสสนูปกิเลสมีถึง ๑๐ อย่าง ไม่ใช่มีอย่างเดียว

ถ. เป็นของที่มีจริง ใช่ไหม

ส. เวลาที่จิตสงบถึงขั้นที่เป็นวิปัสสนาญาณ เป็นปัจจัยให้เกิดรูปได้ แล้วแต่ว่าความสว่างนั้นจะน้อยหรือจะมากตามกำลังของความสงบ แต่ถ้าเป็นวิปัสสนูปกิเลส เป็นอย่างหนึ่งอย่างใดใน ๑๐ อย่างได้ ไม่จำเป็นต้องเป็นทั้ง ๑๐ อย่าง เพราะฉะนั้น ถ้าจิตของบุคคลนั้นไม่สงบถึงขั้นที่จะทำให้เกิดโอภาส คือ แสงสว่างขึ้น ก็เป็นวิปัสสนูปกิเลสอื่น ไม่จำเป็นต้องเป็นแสงสว่าง

ถ. อย่างที่จิตสงบแล้วว่าง ไม่มีอะไร อย่างนี้เป็นลักษณะอะไร

ส. ลักษณะที่จิตสงบว่างเปล่า ไม่มีอะไรเลย ในขณะไหน

ถ. ขณะที่จิตเป็นสมาธิ

ส. จิตเป็นสมาธิต้องมีอารมณ์ที่ทำให้จิตตั้งมั่นคง จิตจะตั้งมั่นคงสงบ โดยไม่มีอารมณ์ปรากฏให้จิตสงบไม่ได้ เพราะฉะนั้น ต้องมีลักษณะของอารมณ์ที่ทำให้จิตมนสิการหรือตั้งมั่นในอารมณ์นั้นด้วยกุศลจิตที่เป็นญาณสัมปยุตต์ เพราะฉะนั้น ก่อนที่จะเป็นฌานจิต คือ อภิปนาสมาธิที่แนบแน่นในอารมณ์ ก็ต้องเป็นสมาธิขั้นต้น คือ บริกรรมสมาธิก่อน และเมื่อจิตสงบขึ้น ๆ ใกล้ต่อการที่จะถึงฌานจิต จึงจะเป็น อุปจารสมาธิ เพราะฉะนั้น ให้ทราบว่า จิตสงบต้องเป็นมหากุศลญาณสัมปยุตต์ และมหากุศลญาณสัมปยุตต์ คือ ขณะที่ประกอบด้วยปัญญา ในขณะนั้นต้องมีปัญญา ไม่ใช่ว่าไม่รู้อะไร แม้แต่ในการอบรมเจริญสมถภาวนา ขณะนั้นก็ต้องเป็น มหากุศลญาณสัมปยุตต์ก่อนที่จะเป็นรูปาวจรจิต เพราะฉะนั้น ในขณะนั้นจะชื่อว่า สงบใหม่ ที่ไม่มีอะไรปรากฏ ว่างเปล่า

ถ. สงบ

ส. สงบได้อย่างไร ในเมื่อต้องเป็นมหากุศลญาณสัมปยุตต์พร้อมด้วย สติสัมปชัญญะ ซึ่งผู้ที่มีสติสัมปชัญญะต้องเป็นผู้ที่รู้อย่างดี รู้ถูกต้อง ต้องมีปัญญาเกิด ในขณะนั้น จึงรู้อย่างถูกต้องในลักษณะของจิตที่สงบและในลักษณะของอารมณ์ ที่ปรากฏ จึงสงบได้

เพราะฉะนั้น ในขณะที่ย่างเปล่าไม่มีอะไรเลย ขณะนั้นสงบใหม่

การที่จะพิจารณาธรรม ต้องมีเหตุผล เพราะว่าขณะนี้ยังไม่ถึงขั้นนั้นก็ได้ ขณะนี้สงบใหม่ เริ่มจากเดี๋ยวนี้เลย ทุกอย่าง การอบรมเจริญ ไม่ว่าจะเป็น สมถภาวนาก็ดี วิปัสสนาภาวนาก็ดี ตรวจสอบได้ในขณะนี้เองว่า ในขณะนี้สงบใหม่ ถ้าจะพูดถึงสมถภาวนา ขณะนี้สงบใหม่

ถ. ไม่สงบ

ส. และเวลาที่ว่างเปล่า ไม่มีอะไรเลย พิจารณาดี ๆ ว่า ขณะนั้นสงบใหม่ เพราะถ้าสงบต้องเป็นมหากุศลญาณสัมปยุตต์

มหากุศลญาณสัมปยุตต์ คือ ขณะนั้นต้องมีปัญญารู้ชัดในลักษณะของอารมณ์ที่จิตสงบเมื่อน้อมพิจารณาถึงอารมณ์นั้น หรือในขณะที่จิตตั้งมั่นในอารมณ์นั้น เพราะฉะนั้น ขณะที่ว่างเปล่า ไม่มีอะไรเลย ขณะนั้นสงบไหม

ถ. มีโลภะ ไม่สงบ

ส. และขณะนั้นไม่ใช่ว่างเปล่า แต่เป็นอาการของความไม่รู้ในอารมณ์ที่ปรากฏ พอใจที่จะทำอย่างนั้นไหม

ถ. เวลาเกิดอารมณ์อย่างนั้น ความพอใจก็เข้ามา

ส. ความพอใจนั้นแสดงแล้วว่าไม่ใช่มหากุศลญาณสัมปยุตต์ เป็นโลภะ และขณะนั้นก็ไม่ใช้ความสงบ

เพราะฉะนั้น อย่าพอใจเพียงการทำสมาธิ หรือโดยใช้ชื่อว่า ทำสมถะ เพราะถ้าไม่ศึกษาเรื่องของสมถภาวนาจริง ๆ ขณะนั้นก็ต้องเป็นมิจฉาสมาธิ

ถ. อย่างนั้นก็เป็นอกุศล

ส. เป็นอกุศล

ถ. การเจริญสติปัฏฐาน ยังมีผู้เข้าใจสับสนกันอยู่มาก เพราะเข้าใจว่าต้องหาสิ่งใดสิ่งหนึ่งมาเป็นอารมณ์ของสติปัฏฐาน วิธีที่จะทำให้เราเข้าใจว่าการเจริญสติปัฏฐานไม่จำเป็นต้องหา ต้องศึกษาทำความเข้าใจอย่างไรที่จะไม่คิดว่าต้องไปหาอารมณ์มาพิจารณา คือ การเจริญสติปัฏฐานที่ถูกต้องจะต้องทำอย่างไร

ส. ไม่ต้องหา เพราะว่าขณะนี้เรามีอารมณ์ที่สติจะระลึกได้แล้ว

ถ. หมายความว่า อารมณ์มีอยู่แล้ว

ส. ทุกขณะ เป็นสภาพธรรมที่ปรากฏเกิดขึ้นตามเหตุตามปัจจัย อย่างเห็นในขณะนี้ก็มี

ถ. อารมณ์ของสติปัฏฐาน ไม่ต้องหา

ส. จะไปหาที่ไหน

ถ. แต่ที่จะหานั่นคืออะไร ต้องหาปัญญาหรือเปล่า ต้องศึกษา ต้องหาความเข้าใจให้เกิดได้เสียก่อน เพราะถ้าหากไม่มีความเข้าใจ ก็จะไปหาอารมณ์ของ

สติปัฏฐานอยู่ตลอดเวลา คิดว่าต้องไปหาอารมณ์ เมื่อได้อารมณ์แล้วจะทำให้ปัญญาเจริญขึ้น ความเข้าใจโดยมากจะเป็นอย่างนี้ จึงไปหากัมมัฏฐานกัน คิดว่า ได้กัมมัฏฐานแล้วปัญญาจะเจริญขึ้น เท่าที่ผมสังเกตดูความเข้าใจของคนส่วนใหญ่จะเป็นอย่างนี้ โดยไม่ได้ตั้งต้นให้ถูกก่อนว่า ต้องหาความรู้ความเข้าใจก่อน ถ้ายังไม่มีความรู้ความเข้าใจ ไม่มีโอกาสเจริญสติปัฏฐานได้ อย่างนี้จะถูกต้องไหม

ส. ต้องเข้าใจว่า เป็นผู้ที่มีปกติระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ นั่นคือการอบรมเจริญสติปัฏฐาน ไม่จำเป็นต้องไปหาอารมณ์ หรือ ไม่จำเป็นต้องไปสู่สถานที่หนึ่งสถานที่ใด ในขณะนี้เอง เป็นผู้ที่มีปกติระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ

ข้อสำคัญ คือ สภาพธรรมที่กำลังปรากฏในขณะนี้ก็ได้ยินได้ฟังมา มากทั้งในชั้นของการศึกษาปริยัติที่เป็นอภิธรรม หรือบางท่านอาจจะอ่านพระสูตร ศึกษาค้นคว้าก็ทราบได้ว่า ไม่มีอะไรเลยนอกจากนามธรรมและรูปธรรมเท่านั้น และธรรมทั้งหลายเป็นอนัตตา

ข้อความสั้น ๆ เพียงว่า ธรรมทั้งหลายเป็นอนัตตา และไม่มีสัตว์ ไม่มีบุคคล ไม่มีตัวตน เป็นนามธรรมและรูปธรรมเท่านั้น เท่านั้นเอง ขอให้รู้จัก ๆ จนประจักษ์แจ้ง แต่เมื่อพระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมเพียงสั้น ๆ อย่างนี้ ไม่มีผู้ใดสามารถประจักษ์แจ้งได้ จึงต้องทรงแสดงลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมโดยละเอียดแต่ละลักษณะ พร้อมทั้งเหตุปัจจัยมากมาย เพื่อให้พิจารณาแล้วพิจารณาอีก ฟังแล้วฟังอีก ซ้ำแล้วซ้ำอีก ก็เรื่องของขณะที่กำลังเห็น กำลังได้ยิน กำลังได้กลิ่น กำลังลิ้มรส กำลังรู้สิ่งที่กระทบสัมผัส กำลังคิดนึกในขณะนี้เอง

เพราะฉะนั้น ถ้าจะเปลี่ยนการบรรยาย เป็นการเตือนด้วยการกล่าวถึงสิ่งที่กำลังปรากฏทางตาในขณะนี้ ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ เพื่อว่า สติปัฏฐานของใครจะเกิดระลึกทันที นั่นคือผลของการฟัง นั่นคือประโยชน์ที่สุดของการฟัง ไม่ใช่เป็นการเพียงจำเรื่องของนามธรรมและรูปธรรมไว้มากโดยไม่รู้จักประสงค์ แต่ฟังเพื่อเกื้อกูลให้สติเกิดระลึกลักษณะของสภาพรู้ในขณะนี้ แล้วแต่ว่าใครจะระลึก

สภาพรู้ทางตาในขณะที่กำลังเห็นเดี๋ยวนี้ ก็เป็นปกติอย่างนี้ ซึ่งสภาพรู้ทางตาในขณะนี้ แยกจากสิ่งที่กำลังปรากฏทางตา

สิ่งที่กำลังปรากฏทางตาไม่ได้เข้ามาสู่ตัว ไม่มีสมบัติที่เห็นว่าเป็นของเรา อย่างหนึ่งอย่างใดจะเข้ามาสู่ภายในร่างกายได้เลย เมื่อปรากฏขณะใดก็เพียงปรากฏภายนอก คือ ปรากฏทางตาให้เห็นเท่านั้น เพราะฉะนั้น การน้อมพิจารณาถึงสิ่งที่กำลังปรากฏโดยนัยของอายตนะภายใน ภายนอก จะทำให้เข้าใจลักษณะของนามธรรม ธาตุรู้ ซึ่งเป็นภายใน

คำว่า ภายใน ขอให้พิจารณาแยกจากสิ่งที่กำลังปรากฏซึ่งเป็นภายนอก รูปารมณที่กำลังปรากฏในขณะนี้ เป็นภายนอก อยู่ข้างนอก ปรากฏข้างนอก จิตไม่ได้ออกไปข้างนอกที่จะไปรู้รูปารมณ แต่ในขณะที่สิ่งที่กำลังปรากฏทางตาปรากฏในขณะนี้เอง เพราะมีธาตุรู้ซึ่งกำลังเป็นภายใน คือ เห็น นี้โดยนัยของอายตนะ

มนายตนะเป็นภายใน รูปารมณเป็นภายนอก เวลาประจักษ์แจ้งก็ประจักษ์แจ้งอย่างนี้

สำหรับวิปัสสนาญาณขั้นต่อไป คงจะกล่าวเพียงเล็กน้อยสั้น ๆ เพราะว่า เป็นเรื่องที่ต้องประจักษ์แจ้งชัดด้วยตนเองเมื่อปัญญาสมบูรณ์ แต่เป็นแนวทางให้เข้าใจว่า ไม่ใช่เพียงขั้นที่จะอ่านและพิจารณา และคิดว่าได้บรรลุญาณนั้น ญาณนี้แล้ว

ขอกล่าวถึงวิปัสสนาญาณที่ ๘ คือ นิพพิทาญาณ หรือนิพพิทานุปัสสนา ซึ่งอีกไกลแสนไกล ไม่ใช่จะเกิดได้ง่าย ๆ หรือว่าโดยรวดเร็ว แต่ถ้าข้อปฏิบัตินั้น ถูกแล้ววันหนึ่งต้องเกิด นี่เป็นความเข้าใจ นี่เป็นความมั่นใจที่เมื่อสัมผัสเกิดระลึก ลักษณะของสภาพธรรมและศึกษา เมื่อศึกษาย่อมจะต้องเข้าใจลักษณะของสิ่งที่ปรากฏเพิ่มขึ้นในสภาพที่ไม่ใช่ตัวตน เพราะรู้ว่าตั้งแต่เกิดจนตาย เห็นเป็นสภาพรู้ ได้ยินเป็นสภาพรู้ ได้กลิ่นเป็นสภาพรู้ ลิ้มรสเป็นสภาพรู้ กระทบสิ่งที่เย็นร้อนอ่อนแข็ง เป็นสภาพที่รู้เย็นร้อนอ่อนแข็ง และขณะที่กำลังคิดนึกต่อจากทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ก็คือนามธรรมเท่านั้น

นี่คือสิ่งที่ต้องรู้จนกระทั่งปัญญาเพิ่มขึ้น สมบูรณ์ขึ้นเป็นวิปัสสนาญาณตามลำดับขั้น จนถึงวิปัสสนาญาณที่ ๘ เป็นนิพพิทาญาณ หรือนิพพิทานุปัสสนา เป็นญาณที่ประจักษ์แจ้งลักษณะที่เกิดดับของนามธรรมและรูปธรรม ด้วยความรู้ชัดในความหน่าย ในการคลาย

อาที่นญาณเห็นเป็นโทษ แต่เมื่อถึงนิพพิทาญาณ เป็นความรู้ชัดในความหน่ายในนามธรรมและรูปธรรมที่ปรากฏ เพราะฉะนั้น จึงเป็นนิพพิทาญาณ ซึ่งจะความสำคัญหมายรู้ในนามธรรมและรูปธรรมว่าน่ายินดีได้

๑๗๒๘

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๗ กันยายน ๒๕๓๐

นามธรรมและรูปธรรมในชีวิตประจำวัน บางครั้งก็มีลักษณะที่น่าชื่นใจ บางครั้งก็มีลักษณะที่น่ายินดี น่าพอใจ น่าติดข้อง ถ้าพิจารณาโดยละเอียดจะเห็นระดับขั้นของความติด ความพอใจในนามธรรมและรูปธรรมในวันหนึ่ง ๆ ซึ่งมีมากต่างกัน เพราะฉะนั้น ปัญญาที่จะถึงความสมบูรณ์ที่จะปรุงแต่งให้เกิดการหน่าย การคลายจากความยินดียึดมั่นในนามธรรมและรูปธรรมว่าเป็นตัวตนได้ ก็ต้องอบรม จนถึงความสมบูรณ์ของวิปัสสนาญาณที่เป็นนิพพิทาญาณ

เพราะฉะนั้น คิดดู จะยากสักแค่ไหน ในชีวิตประจำวัน ซึ่งในแสนโกฏิกัป ก็ไม่เคยหน่าย คลายความพอใจ ความยึดมั่นในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโณภูมิจิต ทานที่พอใจในรูปภาพสวย ๆ เห็นรูปภาพสวย ๆ ครั้งใดก็อยากได้ คิดดูว่า วันไหนจะหน่าย จะคลาย จะเห็นว่าไม่น่าชื่นใจไม่น่ายินดีอีกต่อไป

ต้องเป็นเรื่องจริง ต้องเป็นปัญญา ต้องเป็นความรู้ชัดจึงสามารถทำให้เกิดความหน่ายความคลายได้โดยถูกต้อง ไม่ใช่เป็นความเบื่อ ซึ่งความเบื่อเป็นลักษณะที่ติด พอใจ อยากได้สิ่งหนึ่งสิ่งใดแต่ไม่ได้ จึงเบื่อ

ความหน่ายไม่ใช่เป็นความเบื่อ ความเบื่อเป็นอกุศลจิต เป็นโทสมูลจิต แต่ความหน่ายนั้นด้วยปัญญาเพราะประจักษ์แจ้งในสภาพที่แท้จริงของสิ่งซึ่งเคยเป็น ที่ชื่นใจ ที่ยินดี เพราะฉะนั้น จะเห็นความต่างกัน และการที่ปัญญาจะสมบูรณ์จริง ๆ และหน่ายด้วยปัญญาจริง ๆ ต้องตามลำดับขั้น จนถึงวิปัสสนาญาณที่เป็นนิพพิทาญาณ

ผู้ที่ไม่ได้ศึกษาโดยละเอียดถ่องแท้จริง ๆ และไม่ได้อบรมเจริญอริยมรรคมีองค์ ๘ ย่อมเข้าใจผิดในนิพพิทาญาณ เพราะว่าส่วนใหญ่จะได้ยินคำถามหรือคำบอกเล่าของบางท่านที่ว่า ท่านผู้นั้น ท่านผู้นี้ ได้บรรลุถึงนิพพิทาญาณ แต่ท่านที่กล่าวไม่มี

ข้อวินิจฉัย เพียงแต่ได้รับฟังมาอย่างไรก็เข้าใจไปอย่างนั้น โดยไม่ได้ศึกษาว่า นิพพิทาญาณคืออะไร

การไม่ศึกษาทำให้เข้าใจนิพพิทาญาณผิด และอาจคิดว่า การบรรลุถึง นิพพิทาญาณนั้นไม่ยาก ซึ่งถ้าเข้าใจอย่างนั้นก็หมายความว่า ไม่เข้าใจลักษณะของ นิพพิทาญาณ และไม่เข้าใจเหตุที่จะให้บรรลุถึงนิพพิทาญาณ

เพราะฉะนั้น ต้องพิจารณาโดยความถี่ถ้วนรอบคอบจริง ๆ อย่างบางท่าน สอนให้ละ ฟังดูไม่ยาก อย่าติด อย่ายึดถือ ละเสีย ไม่ต้องยินดี ไม่ต้องพอใจในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโณภูมิจิต ในเห็น ในได้ยิน ดูเหมือนกับว่าง่าย บอกให้ ละเสีย ๆ ทำให้ผู้ที่มีความเลื่อมใสเห็นว่าเป็นคำสอนที่ถูกต้อง เพราะว่าสอนให้ละ เพราะฉะนั้น ก็เกิดศรัทธาที่จะละโดยรักษาศีล ๘ และบางท่านก็ไม่บริโศกเนื้อสัตว์ คิดว่าเมื่อปฏิบัติเช่นนี้ไปเรื่อย ๆ จะค่อย ๆ คลายกิเลสไปเรื่อย ๆ และไม่นานจะเป็นพระอรหันต์ ซึ่งบางท่านคิดว่า ถ้าเป็นอุบาสกก็คงจะเป็นพระอนาคามี และ ถ้าเป็นพระภิกษุก็จะถึงความเป็นพระอรหันต์ เพราะจากการสนทนากับบางท่าน ท่านบอกว่า ท่านได้รับคำสอนเรื่องการปฏิบัติจากพระอรหันต์

เพราะฉะนั้น การที่บางท่านสามารถรักษาศีล ๘ ตามความคิดที่ว่า ละเสีย ๆ ละไปเรื่อย ๆ และไม่บริโศกเนื้อสัตว์ ทำให้คนที่ดูเฝ้า ๆ ภายนอกมีความเลื่อมใส เพราะไม่ได้ศึกษาเรื่องของการอบรมเจริญปัญญาที่เข้าใจว่า ผู้ที่สามารถปฏิบัติ อย่างนั้นต้องละคลายกิเลสไปพอสมควรทีเดียว โดยไม่เฉลียวใจเลยว่า พระผู้มีพระภาคทรงตรัสรู้สัจจธรรมอะไร และทรงแสดงหนทางข้อปฏิบัติที่ทำให้รู้แจ้งอริยสัจจธรรมอย่างไร

นี่เป็นสิ่งที่ถ้าไม่ศึกษาจริง ๆ จะใช้คำว่า นิพพิทาญาณ หรือวิปัสสนาญาณ โดยง่าย และเข้าใจว่าได้บรรลุโดยข้อปฏิบัติอื่น ซึ่งไม่ใช่การอบรมเจริญสติรู้ลักษณะ ของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ เพราะฉะนั้น สำหรับผู้ที่ไม่ได้ศึกษา จะไม่มีคำว่า นิพพิทาญาณ หรือวิปัสสนาญาณใด ๆ เลย

เพียงแต่ทำให้ละเสีย ๆ และรักษาศีลไป ๆ จะเป็นพระอรหันต์บุคคล ซึ่งบางท่านก็คิดว่าได้มีผู้ที่เป็นพระอนาคามีบ้างแล้วสำหรับอุบาสก และมีหลายท่านที่เป็นพระอรหันต์แล้วสำหรับผู้ที่เป็นบรรพชิต บางท่านก็นั่งทำสมาธิ และคิดเรื่องสังขารทั้งหลายไม่เพียง ทุกอย่างเกิดขึ้นและเปลี่ยนแปลงไปไม่ยั่งยืน ขณะนั้นก็เลยเบื่อ เพราะเห็นว่าสังขารทั้งหลายที่ไม่ยั่งยืนนั้นก็เป๋นทุกข์ ซึ่งขณะนั้นก็เข้าใจเองว่าความเป๋นนั่นเป๋นนิพพิทาญาณ และเมื่อไปถามท่านผู้ทีสอนให้ปฏิบัติ ถ้าผู้ใดบอกว่าเป๋นนิพพิทาญาณก็เชื่อ เพราะว่าอยากจะได้ถึงนิพพิทาญาณอยู่แล้ว

เพราะฉะนั้น เรื่องวิปัสสนาญาณไม่ใช่เรื่องที่ฟังใครพูดและก็เชื่อ แต่เป๋นเรื่องทีต้องศึกษาพิจารณาให้เหตุสมควรแก่ผลจริง ๆ ไม่ใช่เป๋นผู้ทีตื่นเต๋นง่ายเวลาทีได้ยินได้ฟังใครบอกว่า ท่านผู้นี้ได้ฌาน หรือท่านผู้นี้ได้วิปัสสนาญาณ ท่านผู้นี้ถึงนิพพิทาญาณ หรือท่านผู้นี้เป๋นพระโสดาบัน ท่านผู้นี้เป๋นพระอรหันต์

ขออนุมทนาท่านผู้ฟัง ทีท่านยังไม่ซาบซึ้งในวิปัสสนาญาณต่าง ๆ เพราะเป๋นเรื่องทีจะต้องอบรมเจริญด้วยปัญญาของท่านเองจริง ๆ เพื่อให้บรรลุผลอย่างถูกต้องจริง ๆ มิฉะนั้นแล้วจะเป๋นผู้ทีสนใจแต่เรื่องผล โดยไม่ได้พิจารณาเหตุให้ตรงว่า การทีวิปัสสนาญาณแต่ละชั้นจะเกิดขึ้นได้นั้น ต้องอาศัยปัญญาทีอบรมเจริญขึ้นอย่างไร และธรรมในชีวิตประจำวันเป๋นเครื่องสอบปัญญาของท่านอย่างดีที่สุด ซึ่งไม่จำเป็นต้องถามบุคคลอื่น ในขณะที่หลงลืมสติ ในขณะที่มีสติ ในขณะที่ศึกษา ในขณะที่พิจารณา และปัญญาค่อย ๆ เพิ่มขึ้น

คงจะมีท่านผู้ฟังหลายท่านทีอาจจะได้ยินมิตรสหายบางท่านบอกว่า เป๋นโลก ซึ่งเมื่อกี้ก็ได๋นท่านผู้ฟังท่านหนึ่งท่านปรารภว่า มีเพื่อนของท่านคนหนึ่งเป๋นโลก แต่ท่านผู้นั้นทีเป๋นโลกรู้จักหรือยังว่า โลกคืออะไรทีจะเป๋น

ถ้ายังไม่รู้จักว่า โลกคืออะไร ขณะนั้นทีกล่าวว่าเป๋นโลก ก็เป๋นแต่เพียงไม่ชอบความรู้สึกทีเป๋นทุกข์ เป๋นโถมผัสเวทนาต่าง ๆ เท่านั้นเอง แต่ถ้าโถมผัสเวทนานั้นหมดสิ้นไป ท่านผู้นั้นคงไม่กล่าวว่าเป๋นโลก เพราะยังไม่ได๋รู้จักโลกพอทีจะกล่าวว่าหน่ายหรือคลายความติดความพอใจในโลก

เพราะฉะนั้น ผู้ที่เบื่อโลกโดยที่ไม่รู้จักโลก ในขณะนั้นก็เป็นอกุศลจิต ไม่ใช่ปัญญา เพราะว่าเบื่อทุกข์ โดยไม่รู้ลักษณะของสภาพธรรมที่เป็นทุกข์ แต่เบื่อโหม่นสเวทนาบ้าง เบื่อทุกข์เวทนาบ้าง

มีท่านผู้ฟังที่เริ่มรู้สึกเบื่อ ๆ บ้างไหม หรือยังไม่เบื่อ ยังไม่แม้แต่จะคิดเบื่ออะไรสักอย่างเดียว ซึ่งตามความเป็นจริง ตั้งแต่เกิดมาจนถึงเดี๋ยวนี้ ถ้าพิจารณาจริง ๆ แม้ว่าจะไม่ใช่วิปัสสนาญาณที่เป็นนิพพิทาญาณ แต่ถ้าพิจารณาไตร่ตรองถึงความยาก ความลำบากของการที่ชีวิตจะต้องดำเนินไป จะเห็นได้ว่า เป็นสภาพที่น่าจะหน่าย น่าจะคลายแม้เพียงในขั้นคิด ยังไม่ต้องถึงขั้นประจักษ์แจ้งด้วยวิปัสสนาญาณ

ถ้าขณะใดที่ไม่ใช่วิปัสสนาญาณ ความรู้สึกเบื่อในขณะนั้น ถ้าสติเกิด ระลึกรู้จะเห็นสภาพของโหม่นสเวทนา หรืออกุศลจิต ซึ่งต่างกับขณะที่เป็นกุศลจิต ซึ่งเบื่อโดยที่ไม่ใช่เฉพาะในความรู้สึกที่เป็นทุกข์หรือโหม่นสเวทนา นั้น แต่ต้องในขณะที่ไม่ใช่ทุกข์โหม่นสเวทนาก็ยังพิจารณาและเห็นความลำบาก ความทุกข์ยากของการที่ชีวิตจะต้องดำเนินไป

บางท่านเบื่อที่เป็นผู้ที่มีร่างกายอ่อนแอ ขี้โรค หรือพิการ ไม่สมประกอบ คนที่มีร่างกายแข็งแรงสดชื่น กระปรี้กระเปร่า สนุกสนานร่าเริง สมประกอบ กับคนที่มีร่างกายอ่อนแอ ขี้โรค พิการ ไม่สมประกอบ นี่ก็เป็นความต่างกัน แต่จิตใจของทั้ง ๒ ท่าน แล้วแต่ว่าจะประกอบด้วยกุศล หรืออกุศล หรือปัญญาที่จะพิจารณาสภาพธรรมในขณะนั้น

ในขณะที่ป่วยไข้หรือมีโรคภัยร้ายแรง ในขณะนั้นเป็นกุศลหรือเป็นอกุศล เบื่อแบบไหน เบื่อโลก หรือเบื่อลักษณะของสภาพธรรมที่ไม่พ้นไปจากโลก เมื่อมีการเกิดขึ้น

เป็นชีวิตประจำวันจริง ๆ ซึ่งพิจารณาได้ตั้งแต่เกิดจนตาย เพราะว่าชีวิตต้องเปลี่ยนแปลงไป ตั้งแต่เด็กจนกระทั่งร่างกายเติบโตแข็งแรง จนกระทั่งถึงวัยชราที่ไม่แข็งแรงเหมือนเดิม ความจำหรือกำลังเรี่ยวแรงก็ถดถอย ปวดเมื่อย

อวัยวะน้อยใหญ่ย่อหย่อน อินทรีย์วิกลวิการ พันหัก เนื้อหนังเหี่ยวยุบ ตามัว รูปร่างหน้าตาก็เปลี่ยนไป

อาจจะไม่เปื้อนสำหรับบางท่าน หรือถ้าจะเปื้อนก็ด้วยอกุศลจิตอีก ซึ่งข้อความใน **อรรถกถา ทุกขสังนิทเทศ ปฏิสัมภีทามรรค** กล่าวว่า

อันที่จริงทุกข์นี้มีอยู่ในโลกตลอดกาล

ผู้ที่ปัญญาจะไม่เว้นเลยที่จะรู้ว่า ทุกขณะเป็นทุกข์

ประโยชน์อะไรที่จะต้องพูดมากไปในกาลไหน ๆ มิใช่หรือ

คือ ไม่จำเป็นต้องจรรไน เพราะเป็นทุกข์ไปเสียทุกสิ่งทุกอย่างทุกประการ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการบริโภค การที่บริโภคแล้วก็เป็นอย่างอื่น ปวดท้อง เจ็บไข้ได้ป่วย ถ้าพิจารณาจริง ๆ แล้ว ประโยชน์อะไรที่จะต้องพูดมากไปในกาลไหน ๆ มิใช่หรือ

ทุกข์เว้นจากชาติเสียแล้วก็มิได้ เพราะพระผู้มีพระภาคผู้ทรงแสวงหาคุณยิ่งใหญ่ตรัสถึงชาตินี้ว่าเป็นทุกข์ก่อนทุกข์อื่นทั้งหมด ดังนี้

ถ้าจะรู้ที่มาของทุกข์ ต้องรู้ว่า ชาติคือความเกิดขึ้นนั่นเองนำมาซึ่งทุกข์ทั้งปวง ถ้าเพียงแต่ไม่มีชาติ ความเกิด ทุกข์ทั้งหลายย่อมจะมีไม่ได้

เพราะฉะนั้น การเกิดของอุปาทานขันธ ๕ เป็นทุกข์

โดยสภาพของขันธ ๕ นั้นก็เป็นทุกข์อยู่แล้ว แต่ก็ยังมีการยึดถือขันธ ๕ ซึ่งเป็นทุกข์ด้วยความเป็นของเรา หรือด้วยความเป็นตัวตนอีก เพราะฉะนั้น คิดดูความทุกข์นั้นจะเพิ่มสักแค่ไหน ทั้ง ๆ ที่ขันธ ๕ ไม่เที่ยง ก็ยังยึดถือสภาพที่เกิดขึ้นดับไม่เที่ยงนั้นว่าเป็นของเราด้วย

ทุกข์ทั้งหลายถ้าไม่มีชาติ คือ ความเกิดขึ้น ทุกข์ทั้งหลายก็มิได้เลย การเกิดของอุปาทานขันธ ๕ เป็นทุกข์ ดุจไฟกำจัดเชื้อไฟ ดุจหญ้าและเถาวัลย์เกิดบนแผ่นดิน ดุจดอกไม้ ผลไม้ และใบไม้อ่อน เกิดในต้นไม้

นี่เป็นคำอุปมาที่น่าคิด ลักษณะของทุกข์อยู่ที่ไหน ทุกข์อยู่ที่ขันธ ๕ ดุจไฟกำจัดเชื้อไฟ

ไฟไม่ได้กำจัดอย่างอื่นเลยนอกจากเชื้อไฟ เพราะฉะนั้น ทุกข์ที่เกิดก็เพราะ
 ชันธ์ ๕ เกิด ไม่ใช่หนีออกไปจากชันธ์ ๕ เลย เมื่อมีชันธ์ ๕ ก็มีทุกข์ เพราะฉะนั้น
 อุปมาเหมือนไฟกำจัดเชื้อไฟ หรือจุดหญ้าและเถาว์วัลย์เกิดบนแผ่นดิน ถ้าไม่มีแผ่นดิน
 หญ้าและเถาว์วัลย์ก็เกิดไม่ได้ จุดดอกไม้ ผลไม้ และใบไม้อ่อน เกิดในต้นไม้

ถ้าพิจารณาพระธรรม จะค่อย ๆ เห็นความจริง แม้แต่ลักษณะที่เป็นทุกข์ของ
 ชันธ์ ๕

ข้อความต่อไปแสดงว่า

ชาติเป็นทุกข์ในเบื้องต้นของอุปาทานชันธ์ ชราเป็นทุกข์ในท่ามกลาง มรณะ
 เป็นทุกข์ในที่สุด โสกะเป็นทุกข์ที่ถูกเผาผลาญ เพราะเหตุว่าเมื่อความโศกเกิดขึ้นนั้น
 ย่อมจุดไฟเผาผลาญ หรือว่าจุดถูกแทงด้วยลูกศรอาบยาพิษ

คนที่กำลังโศกจะรู้จักดี และในชีวิตทุกคนต้องโศก ซึ่งในขณะที่กำลังโศก
 ลักษณะของความโศกจุดไฟเผาผลาญ ขณะนั้นไม่มีความสุขเลย หรือจุดถูกแทงด้วย
 ลูกศรอาบยาพิษ ใครก็ตามที่กำลังโศกเศร้าจะมีความรู้สึกอย่างนี้จริง ๆ

ประทุษร้ายเป็นทุกข์ด้วยการพร่ำเพ้อ เพราะทนทุกข์นั้นไม่ได้

บางคนโศก ไม่ได้แสดงออก แต่บางคนโศกก็อดที่จะกล่าวคำรำพันไม่ได้
 แล้วแต่ว่าจะพร่ำเพ้อมากน้อยเพียงใด ก็ตามกำลังของความทุกข์นั้น

ทุกข์จะเป็นทุกข์ด้วยความเจ็บป่วยของร่างกาย เพราะสัมผัสอันไม่น่าปรารถนา
 กล่าวคือ ธาตุกำเริบ ย่อมบีบคั้นกาย และให้เกิดทุกข์ใจยิ่งขึ้น

เวลาที่ธาตุกำเริบ คือ ธาตุทั้ง ๔ ไม่สม่ำเสมอ ทำให้เกิดโรคภัยต่าง ๆ
 เป็นทุกข์เวทนาทางกาย ใจก็เป็นทุกข์ไปด้วย ยากนักยากหนาที่สติจะระลึกถึงลักษณะ
 ของสภาพที่เป็นทุกข์เวทนาที่ไม่ใช่ตัวตนในขณะนั้น ต้องเป็นผู้ที่มีปกติอบรมเจริญ
 สติปัฏฐานจริง ๆ ไม่ใช่ในชีวิตประจำวันไม่เจริญสติปัฏฐาน และคอยเวลาเจ็บป่วยขึ้น
 จะเจริญสติปัฏฐาน เพื่อจะได้ไม่เกิดทุกข์ใจ นั่นเป็นสิ่งที่หวังไม่ได้เลย

โหม่นัสเป็นทุกข์ด้วยการรบกวนทางใจ เพราะเกิดปฏิฆะ ความซึ่งเครียด
ในโหม่นัสของผู้ถูกโหม่นัสนั้นเบียดเบียน

ความทุกข์ใจเป็นชื่อของความลำบากใจ มีลักษณะบีบคั้นทางใจ และนำมาซึ่ง
ความทุกข์ทางกายด้วย

คนที่ทุกข์ใจมาก ๆ จะมีทุกข์กายติดตามมา นอนไม่หลับ กระสับกระส่าย
และคิดมาก ปวดศีรษะ โรคภัยไข้เจ็บต่าง ๆ จะติดตามมา รับประทานอาหารไม่ได้
ก็ยิ่งทำให้เพิ่มความทุกข์ เพราะว่าไม่ใช่แต่เฉพาะทุกข์ใจอย่างเดียว ทุกข์กาย
ก็จะติดตามมาด้วย

อุปายาสะเป็นความทุกข์ใจที่มีกำลัง

ข้อความในอรรถกถา อุปมาลักษณะของความทุกข์ คือ โสกะ ปริเทวะ
อุปายาส ว่า

โสกะ พึงเห็นเหมือนน้ำหุงข้าวด้วยไฟอ่อน น้ำเดือดอยู่ภายในภาชนะ

ทุกคนหุงข้าวกันบ่อย ๆ ประจำวัน เวลาที่ไฟอ่อนและมีน้ำเดือดอยู่ในภาชนะนั้น
เป็นลักษณะของโสกะซึ่งเป็นทุกข์อยู่ภายในใจ

พึงเห็นปริเทวะเหมือนน้ำหุงข้าวด้วยไฟแรง น้ำข้าวก็เดือดล้นออกนอกภาชนะ

พึงเห็นอุปายาสเหมือนน้ำหุงข้าวส่วนที่เหลือจากที่ล้นออกไม่เพียงพอที่จะ
ออกได้ น้ำข้าวที่หุงก็จะหมดสิ้นไปภายในภาชนะนั่นเอง

ค่อย ๆ แห้งลง นั่นคือลักษณะของอุปายาส

การประสบกับสัตว์และสังขารอันไม่เป็นที่รักก็เป็นทุกข์ การพลัดพรากจาก
สังขารอันเป็นที่รักก็เป็นทุกข์ การไม่ได้สมความปรารถนาก็เป็นทุกข์

ทุกคนยังไม่หน่าย ต่อให้พรรณนาทุกข์สักเท่าไร ๆ ก็ตาม ถ้าปัญญายังไม่ถึง
นิพพิทาญาณจริง ๆ ไม่มีทางเลยที่จะหน่าย แม้ว่าจะฟังเรื่องทุกข์ แม้ว่าทุกข์เกิด
แต่ทุกข์นั้นก็ดับ ไม่ใช่ว่าทุกข์นั้นจะตั้งอยู่ยั่งยืน เพราะฉะนั้น สภาพธรรมที่
เกิดต่อจากนั้นก็ยังมีขึ้นใจ หรือเป็นที่น่ายินดีได้ ถ้าปัญญายังไม่เจริญขึ้นจริง ๆ

๑๗๒๙

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๑๘ ตุลาคม ๒๕๓๐

ในชีวิตประจำวันเป็นอย่างไร วิปัสสนาญาณก็ไม่ใช่ปัญญาที่เห็นอย่างอื่น แต่เห็นสภาพธรรมที่กำลังเป็นทุกข์ต่าง ๆ เหล่านี้ โดยลักษณะที่ไม่ใช่เป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นตัวตน สามารถรู้ในลักษณะที่เป็นนามธรรมหรือเป็นรูปธรรม ที่เกิดขึ้นและดับไป ถ้าสติระลึกร้อย ๆ เนื่อง ๆ วันหนึ่งย่อมสามารถประจักษ์ได้จริง ๆ

เพราะฉะนั้น ขอกล่าวถึงเรื่องของนิพพิทาญาณเพียงย่อ ๆ แต่จะกล่าวถึง พระธรรมที่ได้ทรงแสดงไว้เป็นอันมากที่จะเป็นเหตุให้เจริญกุศล เพื่อให้เกิด นิพพิทาญาณ

ทุกชีวิตต้องดำเนินต่อไปในสังสารวัฏฏ์ ซึ่งแต่ละชาติ ๆ ก็ไม่พ้นไปจาก เกิด แก่ เจ็บ และก็มีความทุกข์โศกนานาประการ มีการเห็นสิ่งที่น่าพอใจ ไม่น่าพอใจบ้าง และถ้าไม่อาศัยพระธรรม ไม่มีทางเลยที่สติปัญญาจะน้อมพิจารณา ลักษณะของสภาพธรรมจนกระทั่งเจริญกุศลขึ้น เพราะว่าการสะสมของอกุศล ยังมีกำลังที่ในวันหนึ่ง ๆ อกุศลจะต้องเกิดมากกว่ากุศล

เพราะฉะนั้น ชีวิตประจำวันของแต่ละท่านที่ได้ฟังพระธรรมมาพอสมควร เคยพิจารณาถึงผลบ้างหรือยัง ยังไม่ต้องเป็นนิพพิทาญาณ เพียงแต่ผลที่ได้ฟัง พระธรรมที่จะเป็นผู้เห็นโทษของอกุศล ไม่มีอะไรอื่นเลย

แม้แต่ในเรื่องของสติปัฏฐาน ในเรื่องของวิปัสสนาญาณ ในเรื่องของพระธรรม ทั้งหมด ก็เพียงแค่อัญเชิญพระพุทธพจน์ที่ทรงพร่ำสอนเพื่อให้ผู้ฟังทุกท่านได้พิจารณา ด้วยความแยบคาย ด้วยความถูกต้อง ด้วยการเห็นโทษของอกุศล และอบรมเจริญ ปัญญาไปเรื่อย ๆ

มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก มหาสุญญตสูตร ว่าด้วยกถาวัตร ๑๐
ข้อ ๓๕๑ พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร อานนท์ สาวกไม่ควรจะติดตามศาสดาเพียงเพื่อฟังสูตรตะ เคຍยะ และ
ไวยากรณ์เลย

คือ ไม่เพียงเพื่อฟังปริยัติเท่านั้น

นั่นเพราะเหตุไร เพราะธรรมทั้งหลายอันพวกเธอสดับแล้ว ทรงจำแล้ว
คล่องปากแล้ว ฟังตามด้วยใจแล้ว แทงตลอดดีแล้วด้วยความเห็นเป็นเวลานาน
ดูกร อานนท์ แต่สาวกควรจะใกล้ชิดติดตามศาสดาเพื่อฟังเรื่องราวเห็นปานฉะนี้
ซึ่งเป็นเรื่องขัดเกลากิเลสอย่างยิ่ง เป็นที่สบายแก่การพิจารณาทางใจ เป็นไปเพื่อ
ความเบื่อหน่ายส่วนเดียว เพื่อคลายกำหนด เพื่อดับกิเลส เพื่อสงบกิเลส
เพื่อความรู้อย่างยิ่ง เพื่อความตรัสรู้ เพื่อนิพพาน คือ เรื่องมักน้อย เรื่องยินดีของของตน
เรื่องความสงัด เรื่องไม่คลุกคลี เรื่องปรารภความเพียร เรื่องศีล เรื่องสมาธิ
เรื่องปัญญา เรื่องวิมุตติ เรื่องวิมุตติญาณทัสสนะ

ข้อความในพระสูตรนี้ พระผู้มีพระภาคทรงแสดงโทษของความคลุกคลี คือ
การคบหาสมาคม แม้แต่การที่จะติดตามศาสดาก็ไม่ใช่เพียงเพื่อฟังปริยัติ แต่เพื่อ
ประพฤติปฏิบัติตาม นี่เป็นประโยชน์ของการฟัง เพื่อที่จะละการคลุกคลี

คิดดู ชีวิตตั้งแต่เกิด เมื่อมีความเป็นตัวตน มีความเป็นบุคคลนั้นบุคคลนี้
มีการที่จะต้องอยู่ร่วมกันกับหลายบุคคล ก็ควรที่จะพิจารณาว่า ในวันหนึ่ง ๆ ชีวิต
ตั้งแต่เกิดจนตายของการที่ต้องอยู่ร่วมกัน อยู่ร่วมกันด้วยโลภะบ้าง โทสะบ้าง
ไม่พ้นเลย แต่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมเพื่อให้ละการคลุกคลี เพราะถึงแม้จะมี
ท่านผู้ใดที่เห็นโทษของการคลุกคลีด้วยกายและปลีกตัวออกไป แต่เมื่อใจยังคิดถึง
ขณะนั้นก็ยังชื่อว่าคลุกคลีในความคิดนึก เพราะฉะนั้น คิดถึงกิเลสว่า มากมาย
หนาแน่นสักแค่ไหน กว่าจะเริ่มเห็นชีวิตว่า ต้องละคลายจากบุคคลอื่น จากความ
คลุกคลี จนกระทั่งถึงการละคลายจากขณะของอุปาทานขันธ์ที่เกิดขึ้น ที่จะไม่ยึดถือว่า
เป็นเรา หรือว่าเป็นของเรา

นี่เป็นการหน่าย หรือคลายจากกิเลสจริง ๆ มิฉะนั้นถ้าไม่พิจารณาพระธรรมโดยละเอียด จะมีชีวิตดำเนินต่อไปเพียงการฟังปริยัติเท่านั้น

ครั้งนั้นพระองค์ได้มีพระดำริดังนี้ว่า ขึ้นชื่อว่าการอยู่เป็นคณะนี้ ได้ประพฤติปฏิบัติกันมาในวัฏฏะแล้ว เหมือนน้ำที่ไหลลงสู่แม่น้ำ การอยู่เป็นคณะก็ได้ประพฤติกันมาแล้วในนรก กำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน ปิตติวิสัย และอสุรกายก็มี ในมนุษยโลก เทวโลก และพรหมโลกก็มี

การที่จะทรงแสดงธรรมให้เห็นโทษ แสดงถึงความจริงเรื่องของการที่แต่ละชีวิตต้องอยู่เป็นหมู่คณะ ไม่ใช่เรื่องใหม่ แต่เป็นเรื่องที่มีมานาน และไม่ใช่แต่ในมนุษย แม้ในนรก ในกำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน ปิตติวิสัย และอสุรกายก็มี ในมนุษยโลก เทวโลก และพรหมโลกก็มี

นรกหมื่นโยชน์แน่นไปด้วยสัตว์ทั้งหลาย เหมือนทะนานที่เต็มไปด้วยผงดื่บูก

แน่นมากไหม ทะนานที่เต็มไปด้วยผงดื่บูก

ในกำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน หมู่ปลวกในจอมปลวกแห่งหนึ่งย่อมจะประมาณหรือกำหนดไม่ได้

ในบ้านหนึ่ง ๆ ต้องน้อยกว่าปลวกในจอมปลวก และแต่ละครอบครัว คิดดูรวมเป็นประเทศชาติ รวมเป็นโลก ความติด ความยึดมั่น จะแผ่ขยายไปสักแค่ไหน

และหมู่ผดแดงเป็นต้น แม้ในรังแต่ละรังเป็นต้นก็เหมือนกัน แม้ในพวกเปรต พวกอสุรกาย มนุษย์ เทวโลก พรหมโลก ก็อยู่กันเป็นคณะ

เพื่อที่จะทรงชี้แจงให้เห็นโทษ ก็ทรงยกตัวอย่างของการที่อยู่รวมกันเป็นคณะ

แต่นั้นทรงดำริว่า เราบำเพ็ญบารมี ๑๐ ทศ ถึง ๔ อสงไขยแสนกัป ก็เพื่อกำจัดการอยู่รวมเป็นคณะ แต่ภิกษุเหล่านี้ นับจำเดิมแต่บัดนี้ไป ภิกษุเหล่านี้ย่อมเกาะกลุ่มยินดีในหมู่ กระทำกรรมไม่สมควรเลย

พระองค์ทรงเกิดธรรมสังเวชเพราะภิกษุทั้งหลายเป็นเหตุ ทรงพระดำริว่า ถ้าเราจักบัญญัติสิกขาบทว่า ภิกษุ ๒ รูปไม่พึงอยู่ในที่เดียวกัน แต่ไม่สามารถจะบัญญัติได้

เพราะพระบัญญัติทุกอย่างต้องสมบูรณ์ด้วยเหตุผล เมื่อไม่ประกอบสมบูรณ์ด้วยเหตุผล ถึงแม้ว่าเป็นสิ่งที่ควร แต่ก็ไม่ใช่ข้อที่จะพึงบัญญัติ

พระผู้มีพระภาคทรงดำริว่า ฉะนั้น เราจะแสดงพระสูตรชื่อมหาสุญญตาปฏิบัติ ซึ่งจักเป็นเหมือนการบัญญัติสิกขาบทสำหรับกุลบุตรผู้ใคร่ต่อการศึกษา และเหมือนกระจกสำหรับส่องหมู่สัตว์ทุกหมู่เหล่าที่วางไว้ ณ ประตูเมือง แต่นั่นกษัตริย์เป็นต้น เห็นโทษของตนในกระจกบานหนึ่ง ละโทษนั้น ย่อมเป็นผู้หาโทษมิได้ ฉันทิ แม้เมื่อเราปรินิพพานแล้วล่วงไปถึง ๕,๐๐๐ ปี กุลบุตรทั้งหลายย่อมระลึกถึงพระสูตรนี้จะบรรเทาความเป็นหมู่ ยินดีในความอยู่ผู้เดียว จักกระทำที่สุดแห่งวิภวทุกขได้

ทุกพระสูตรไม่พ้นไปจากการให้เป็นผู้ที่มีปกติอบรมเจริญสติปัฏฐาน เพราะถ้าไม่เป็นผู้ที่มีปกติอบรมเจริญสติปัฏฐาน ไม่มีทางเป็นผู้ที่อยู่ผู้เดียวได้

เพราะฉะนั้น กระจกที่ทุกคนเห็นทุกวัน ไม่ควรเป็นกระจกที่เพียงส่องให้เห็นกาย แต่ควรส่องให้เห็นถึงจิตด้วย โดยหนทางเดียว คือ สติปัฏฐาน นอกจากนั้น พระธรรมทั้งหมดก็เหมือนกระจกที่ส่องให้ทุกคนระลึกถึงลักษณะของจิตของตนเอง ในขณะที่ฟังพระธรรม หรือในขณะที่ประสบกับรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ เพราะความยินดีในการอยู่ผู้เดียวนั้นไม่ใช่ด้วยกาย ต้องเป็นผู้ที่อบรมจิต จึงจะยินดีในการอยู่ผู้เดียวด้วยปัญญาได้

ข้อความในอรรถกถามีว่า

ก็ถ้าภิกษุผู้บวชใหม่ผู้มีความรู้ต่ำบางรูปจะพึงกล่าวว่า พระสัมมาสัมพุทธเจ้าดีแต่นำพาเราออกจากหมู่ ประกอบไว้ในความโดดเดี่ยว เหมือนชาวนานำโคที่เข้าไปสู่นาออกจากนา ส่วนพระองค์เองทรงแวดล้อมไปด้วยพระราชาและข้าราชบริพารเป็นต้น เพราะฉะนั้น พระตถาคตแม้จะประทับนั่งท่ามกลางบริษัท

มีจักรวาลเป็นที่สุด ก็ทรงเริ่มเทศนาขึ้น เพื่อจะทรงแสดงว่าเป็นผู้อยู่โดดเดี่ยว เพื่อจะไม่ให้ออกาสภิกขุบางรูปพุดจ้วงจาบได้

นี่แสดงให้เห็นถึงลักษณะของจิตซึ่งแต่ละคนก็ช่างคิดไปต่าง ๆ จนกระทั่งภิกษุซึ่งบวชใหม่มีความรู้ต่ำบางรูปอาจจะคิดว่า พระผู้มีพระภาคทรงแวดล้อมด้วยบริษัท แต่ก็ให้พวกตนเป็นผู้ที่อยู่โดดเดี่ยว

ผู้ที่เกิดด้วยการอบรมจิต คือ พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น ข้อความในอรรถกถามีว่า

พระผู้มีพระภาคสำเร็จสี่สหายาสนในพระคันธกุฎีภายหลังภัตตาหาร ออกจากสี่สหายาสนแล้วประทับนั่งเข้าพลสมาบัติ

โดดเดี่ยวใหม่

ในสมัยนั้น บริษัททั้งหลายย่อมประชุมกันเพื่อฟังธรรม ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงทราบเวลาแล้ว เสด็จออกจากพระคันธกุฎี ตรงไปยังพุทธอาสน์ ทรงแสดงธรรม ไม่ให้เวลาล่วงไป เหมือนบุรุษผู้ถือเอาน้ำมันที่หุงไว้สำหรับประคบยา ทรงส่งบริษัทไปด้วยจิตที่น้อมไปในวิเวก

ในขณะที่ทรงแสดงพระธรรมนั่นเอง ด้วยพระสติสัมปชัญญะ และทรงสลักกับพลสมาบัติ นี่เป็นความวิเวกของผู้ที่อบรมจิตอย่างเลิศประเสริฐที่สุด

นับจำเดิมแต่พระผู้มีพระภาคพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงบรรลुพระโพธิญาณแล้ว แม้วิญญูณทั้ง ๑๐ ของพระองค์ก็น้อมไปเพื่อพระนิพพานอย่างเดียว

ไม่ว่าจะทางตาเห็นอะไร ทางหูได้ยินอะไร ทางจมูกได้กลิ่นอะไร ทางลิ้นลิ้มรสอะไร ทางกายสัมผัสอะไร จิตของผู้อื่นเป็นอกุศลหมด แต่สำหรับพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าน้อมไปเพื่อพระนิพพานอย่างเดียว

เพราะฉะนั้น ข้อความในพระสูตรนี้ที่ทรงแสดง เกื้อกูลอย่างยิ่งที่ให้เห็นโทษของการอยู่เป็นหมู่คณะ เพียงเพื่อการฟังพระปริยัติ แต่ถ้าเพื่อประโยชน์แล้ว เมื่ออยู่

รวมกันเป็นคนะ ก็เพื่อฟังพระธรรมและน้อมประพฤติปฏิบัติตาม ตามข้อความที่ พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย พระอริยสาวกผู้ได้สดับแล้วจากพระตถาคต ย่อมละ อกุศล เจริญกุศล

นี่คือพระธรรมที่ทรงพร่ำสอนจริง ๆ เพราะฉะนั้น หลังจากที่ได้ฟังพระธรรมแล้ว ถ้าไม่พิจารณาจิตของตนเอง ขาดประโยชน์ หรือว่าได้รับประโยชน์จากการฟัง

พระอริยสาวกผู้ได้สดับแล้วจากพระตถาคต ย่อมละอกุศล เจริญกุศล ละธรรมที่มีโทษ เจริญธรรมที่ไม่มีโทษ บริหารตนให้บริสุทธิ์ดังนี้ เป็นอันทำตนให้ เป็นพหูสูต เหมือนทหารที่พร้อมพร้อมด้วยอาวุธ ๕ อย่าง

ก็เพราะภิกษุแม้ถึงจะเรียนสูตรตปปริยัติ แต่ไม่ปฏิบัติอนุโลมปฏิบัติทาสสมควรแก่ สูตรตปปริยัตินั้น เธอย่อมชื่อว่าไม่มีอาวุธนั้น ส่วนภิกษุใดปฏิบัติ ภิกษุนั้นแหละจึงชื่อว่า มีอาวุธ

ภัยอันตรายรอบด้าน เพราะฉะนั้น จะมีอาวุธหรือไม่มีอาวุธก็อยู่ที่สติปัญญา ของแต่ละบุคคลจริง ๆ ว่า เมื่อฟังแล้วให้เป็นกระจกส่องถึงจิต และต้องเป็นผู้ที่เห็นโทษ ของอกุศล เจริญธรรมที่ไม่มีโทษที่เป็นกุศลด้วย

ข้อความตอนท้ายของพระสูตรนี้มีว่า

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร อานนท์ ก็เหล่าสาวกย่อมเรียกภรรยาสาวด้วยความเป็นข้าศึก ไม่ใช่ เรียกภรรยาด้วยความเป็นมิตรอย่างไร

ทั้ง ๆ ที่เป็นสาวก แต่ก็มีสาวกที่เป็นข้าศึกกับพระผู้มีพระภาค และมีสาวก ที่เป็นมิตรกับพระผู้มีพระภาค

ดูกร อานนท์ ศาสดาในพระธรรมวินัยนี้เป็นผู้อนุเคราะห์ แสวงหาประโยชน์ แก่กุล อาศัยความเอ็นดูแสดงธรรมแก่สาวกทั้งหลายว่า นี่เพื่อประโยชน์แก่กุลแก่เธอ นี่เพื่อความสุขแก่พวกเธอ เหล่าสาวกของศาสนานั้นไม่ฟังด้วยดี ไม่เงี่ยโสตสดับ

ไม่ตั้งจิตรับรู้ และประพจน์หลักเลียงคำสอนของศาสดา ดูกร อานนท์ อย่างนี้แล เหล่าสาวกชื่อว่าเรียกร่องศาสดาด้วยความเป็นข้าศึก ไม่ใช่เรียกร่องด้วยความเป็นมิตร

ส่วนเหล่าสาวกชื่อว่าเรียกร่องศาสดาด้วยความเป็นมิตร ไม่ใช่เรียกร่องด้วยความเป็นข้าศึก ก็โดยนัยตรงกันข้าม คือ ย่อมฟังด้วยดี เจียใตสระดับ ตั้งจิตรับรู้ และไม่ประพจน์หลักเลียงคำสอนของพระศาสดา

ข้อความตอนท้ายพระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร อานนท์ เราจักไม่ประทับประคองพวกเธอเหมือนช้างหม้อ ประคองประคองภาชนะดินดิบที่ยังดิบ ๆ อยู่ เราจักข่มแล้ว ๆ จึงบอก จักยกย่องแล้ว ๆ จึงบอก ผู้ใดมีแก่นสาร ผู้นั้นจักตั้งอยู่

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระภาษิตนี้แล้ว ท่านพระอานนท์จึงขึ้นชมยินดี พระภาษิตของพระผู้มีพระภาคแล

รู้จักตัวเอง ใช่มั้ย เรียกร่องพระผู้มีพระภาคด้วยความเป็นข้าศึก หรือด้วยความเป็นมิตร ไม่ต้องมีคนอื่นบอก แต่ใครก็ตามที่ตั้งใจจงใจไม่ประพฤติตาม ผู้นั้นเรียกร่องศาสดาด้วยความเป็นข้าศึก ไม่เรียกร่องด้วยความเป็นมิตร

ข้อความในอรรถกถาอธิบายว่า

พระผู้มีพระภาคจักไม่ทรงสั่งสอนหนเดียวแล้วนิ่งเสีย แต่จะดำหนิแล้วสั่งสอน คือ พร่ำสอนบ่อย ๆ

สำหรับมูลเหตุที่ทรงดำหนิแล้วทรงพร่ำสอนแสดงพระสูตรนี้ ก็เนื่องจาก สมัยหนึ่งพระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่พระวิหารนิโครธาราม เขตพระนครกบิลพัสดุ์ ในสักกชนบท

เมื่อเสด็จกลับจากบิณฑบาต ภายหลังเวลาพระกระยาหารแล้ว จึงเสด็จเข้าไปยังวิหารของเจ้ากาฬเขมกศาकยะ พระผู้มีพระภาคทรงทอดพระเนตรเห็นเสนาสนะที่แต่งตั้งไว้มากด้วยกัน

คือ มีทั้งเตียง ตั่ง พูก หมอน เสื่อ

จึงทรงมีพระดำริดังนี้ว่า ในวิหารของเจ้ากาฬเขมกศากยะนี้ มีภิกษุอยู่มากมายหรือหนอ

นี่ไม่ใช่เป็นข้อสงสัย เพียงแต่เป็นการปรารภ เพราะตามปกติแล้วภิกษุจะไม่อยู่รวมกันมากมายอย่างนั้น ซึ่งภายหลังท่านพระอานนท์กราบทูลว่า พวกสาวกกำลังกระทำจิวรกัน เพื่อให้พระผู้มีพระภาคทรงทราบว่าการที่ภิกษุอยู่รวมกันนั้นก็เพื่อช่วยกันทำจิวร ไม่ใช่ว่าอยู่รวมกันโดยไม่มีกิจ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร อานนท์ กัมมสมัยก็ดี อกัมมสมัยก็ดี จิวรกาลสมัยก็ดี อจิวรกาลสมัยก็ดี จงยกไว้ ภิกษุที่ยินดีด้วยการคลุกคลีย่อมไม่งามเลย เธออย่าได้ช่วยเหลือในฐานะที่ไม่ควรช่วยเหลือ

เพียงแต่ท่านพระอานนท์กราบทูลให้ทรงทราบว่า ที่ภิกษุอยู่รวมกันเพื่อที่จะกระทำจิวรเท่านั้น แต่พระผู้มีพระภาคก็ตรัสว่า เธออย่าได้ช่วยเหลือในฐานะที่ไม่ควรช่วยเหลือ เพราะว่าควรที่จะช่มอกุศล และควรที่จะยกย่องกุศล ถ้าเป็นผู้ที่ยินดีการคลุกคลีก็ต้องชี้โทษ ให้เห็นโทษเห็นภัยของอกุศลทั้งหลายจริง ๆ และขณะใดที่เป็นกุศลก็ทวยยกย่อง นี่คือพระธรรมที่ทรงพร่ำสอน เพราะฉะนั้น แม้จะช่วยเหลือกันทำสิ่งหนึ่งสิ่งใด ก็ไม่ควรช่วยกันด้วยความคลุกคลี คือ ด้วยโลภะหรือด้วยโทสะ

และเหตุที่ภิกษุทั้งหลายกระทำจิวร ก็เพราะว่าเมื่อคนทั้งหลายได้ถวายเป็นจิวรแก่ท่านพระอานนท์ ท่านก็ได้ชวนภิกษุหลายรูปไปทำจิวรกรรมในวิหารนั้น

แม้ภิกษุเหล่านั้นตั้งแต่เริ่มร้อยเข็มแต่เช้าตรู่ ลุกขึ้นในเวลาไม่ปรากฏเมื่อเย็บเสร็จแล้วภิกษุเหล่านั้นคิดว่า จักจัดเสนาสนะ แต่ก็ยังไม่ทันได้จัด พระผู้มีพระภาคก็เสด็จมา และได้ยินว่า ท่านพระอานนท์เถระคิดว่า พระผู้มีพระภาคจะทรงเห็นเสนาสนะทั้งหลายที่ภิกษุเหล่านี้ยังไม่ได้เก็บไว้แน่แท้ ด้วยประการฉะนี้ พระศาสดาจึงไม่ทรงพอพระทัยประสงค์จักกำราบ เราจักช่วยเหลือภิกษุเหล่านี้ พระเถระจึงทูลว่า พระเจ้าข้า ภิกษุเหล่านี้มิใช่มุ่งแต่การงานอย่างเดียวเท่านั้น แต่อยู่อย่างนี้โดยจิวรกิจ

๑๗๓๐

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๑๘ ตุลาคม ๒๕๓๐

ธรรมเป็นเรื่องที่ละเอียดมากจริง ๆ เรื่องของการคลุกคลีต้องมาจากการยึดถือขั้นต้นซึ่งเกิดดับว่าเป็นเรา เป็นเขา เป็นแต่ละบุคคล เพราะฉะนั้น เมื่อมีความจำเป็นที่ต้องอยู่ด้วยกันโดยที่ปัญญายังไม่ถึงขั้นนิพพิทาญาณ ก็ควรจะเจริญกุศลโดยอยู่ด้วยกันด้วยเมตตา ซึ่งไม่เป็นโทษเป็นภัยอะไรเลย แต่ถ้ายังคงอยู่ด้วยกันสืบต่อไปด้วยโลภะและโทสะ ไม่มีวันที่จะเจริญกุศลและออกจากสังสารวัฏฏ์ได้

ยังเป็นอย่างนี้อยู่หรือเปล่า

ข้อสำคัญที่ต้องพิสูจน์ คือ เมื่อได้รับฟังพระธรรมแล้วน้อมประพฤติปฏิบัติตามเพิ่มขึ้นแม้ทีละเล็กทีละน้อยไหม หรือว่าเพียงพิจารณาเห็นโทษของอกุศล และเห็นประโยชน์ของกุศล ซึ่งก็เป็นผลของการฟังพระธรรม จนกว่าจะถึงนิพพิทาญาณ

ผู้ฟัง เรื่องนิพพิทาญาณ อาจารย์ได้ยกพระธรรมขึ้นมาแสดงมากมาย ครั้งหนึ่งผมฟังธรรมใหม่ ๆ ผมนึกว่าผมคงจะมีนิพพิทาญาณ เพราะเพื่อนายที่จะออกไปพบกับคนอื่น คิดว่าเราควรจะอยู่คนเดียว เราคงได้นิพพิทาญาณแล้ว ซึ่งขณะนั้นยังไม่รู้จักการเจริญสติปัฏฐานเลย แต่ตามที่อาจารย์กล่าว ความจริงเปื้อเพราะร่างกายเราไม่แข็งแรง เปื้อเพราะมีโรคภัย เปื้อเพราะไม่ประสพกับอิฏฐารมณ์มากกว่า ซึ่งเป็นเรื่องการเข้าใจผิดทั้งนั้น

และที่อาจารย์แสดงเมื่อก็เรื่องชาติ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกขะ โทมนัส อุปายาส ก็มีพร้อมในชีวิตผมทั้งนั้น และค่อนข้างรุนแรงจนต้องเข้ามาศึกษาธรรมเมื่อเข้ามาศึกษาธรรมแล้ว ยิ่งเห็นว่าน่าจะหนีไปจากชาติ ชรา มรณะ ซึ่งทางก็คือเจริญสติปัฏฐาน ตั้งแต่วันเสาร์ที่ ๒๖ เดือนที่แล้วที่ไปบ้านอาจารย์กลับมา ก็ป่วยตลอด ในช่วงนั้นนึกถึงมรณานุสติว่า น่าจะตายไปเสีย แต่เราก็ยังไม่สามารถ

เข้าถึงธรรมที่จะไปถึงอริยสัจธรรมได้ ซึ่งในช่วงนั้นก็เป็ผลดี ะยะนั้นพิสุจน์ธรรมได้ การเจริญสติปัฏฐานซึ่งอาจารย์เคยพร่ำสอนว่า ทางตาเมื่อเห็นให้ระลึกรู้ ทางหูให้ ระลึกรู้ กลิ่น รส กาย และการคิดนึก ทั้ง ๆ ที่อาจารย์ได้สอนมานาน ฟังมานาน ก็ยังไม่ค่อยระลึกรู้ ซึ่งบางคนพูดว่า ไม่ยอมระลึกรู้ แต่ความจริงแล้วเหตุปัจจัย ยังไม่พร้อม

ผมเองในระยะ ๒ อาทิตย์ที่ป่วยนั้น ก็เกิดมีการระลึกรู้ทางกลิ่นบ่อยครั้ง เกือบทุกวัน แม้กระทั่งเมื่อก็นั่งอยู่ในห้อง ได้กลิ่นอะไรก็ระลึกรู้ถึงสภาพรูปธรรมว่า เป็นกลิ่น และเราระลึกรู้เป็นนามธรรม ในระยะนี้ก็มีระลึกรู้ถึงรูปธรรมนามธรรม ทางจมูก คือ กลิ่น

ที่หนักใจคือการระลึกรู้ทางใจก็เกิดมีมากขึ้น และวันนี้ก็ยังไม่ตาย ผมก็ต้อง เจริญต่อไป ผมฟังมานานแล้ว สิ่งเหล่านี้น่าจะระลึกรู้มานานแล้ว แต่ก็ยังไม่ ได้ ระยะที่ป่วย ๒ อาทิตย์นี้ มีการพิจารณาถึงเรื่องความตาย มีการระลึกรู้สิ่งทีนาน ๆ จะระลึกรู้สักครั้ง ก็เกิดระลึกรู้ได้บ่อยขึ้น

ส. เพราะฉะนั้น ท่านที่ได้ฟังพระธรรมแล้ว ขอบุญได้คิดเรื่องอยาก จะ ตาย ๆ เสีย ควรที่จะอยู่ ๆ ต่อไปอีก เพื่อมีโอกาสได้ฟังพระธรรม เพียงแต่ว่า การสะสมการฟังจะเป็นปัจจัยทำให้สติเกิดระลึกรู้ได้มากน้อยแค่ไหน ถ้าตาย ๆ ไปเสีย ใครจะรู้ว่าจะมีโอกาสได้ฟังอีกหรือเปล่า หรือว่ามีโอกาสที่สติปัฏฐานจะเกิดอีก หรือเปล่า เพราะฉะนั้น ทุกท่านที่มีโอกาสได้ฟังพระธรรม จงเป็นผู้ที่อย่าคิดว่า จะตาย ๆ ไปเสียเลย

ถ. การคลุกคลีด้วยหมู่คณะ หมายถึงอยู่ด้วยความติด ความข้อง คือ มีความผูกพันกันด้วยโลภะบ้าง โทสะบ้าง โมหะบ้าง คือ อยู่ด้วยอกุศล อยู่รวมกัน ด้วยเรื่อง หรือคิด หรือทำในทางที่เป็นอกุศล อย่างนี้จึงเรียกว่า คลุกคลีด้วยหมู่คณะ ไซ้ไหม

ส. ไซ้ พระธรรมแสดงให้เห็นถึงชีวิตประจำวัน ซึ่งทุกท่านพิจารณาชีวิตของ ท่านในวันหนึ่ง ๆ ได้ว่า การอยู่ร่วมกันในครอบครัว ในระหว่างมิตรสหาย เป็นไปใน

ลักษณะของคลุกคลีหรือไม่ ตรงตามที่ทรงแสดงใหม่ เพราะว่าย่อมเป็นไปด้วย
โลภะบ้าง โทสะบ้าง ซึ่งหนทางที่จะทำให้เป็นกุศลมี คือ อยู่ด้วยเมตตา

ถ. ถ้าอยู่ด้วยเมตตา หรือมีสติระลึกรู้ธรรมที่ปรากฏในขณะนั้น ถึงแม้ว่า
จะอยู่ร่วมกัน ก็ไม่ถือว่าคลุกคลีด้วยหมู่คณะอย่างนั้นหรือ

ส. ถ้าเป็นกุศลไม่คลุกคลี

ถ. ไม่จำเป็นต้องโดดเดี่ยว ไปอยู่ในที่สงัด หรือปลีกเร้นไปอยู่ต่างหาก
เฉพาะ จึงจะว่าไม่คลุกคลี

ส. ถ้าปลีกกายไป แต่ใจยังคิดถึงด้วยโลภะหรือโทสะ ก็ยังชื่อว่าคลุกคลี
ด้วยความคิด เพราะที่จริงแล้วสิ่งที่ปรากฏทางตา ปรากฏกลิ่นนิดเดียว และคิดเรื่อง
สิ่งที่ปรากฏทางตา เพราะฉะนั้น ในขณะที่ปลีกตัวไปก็เช่นเดียวกัน สิ่งที่ปรากฏทางตา
แม้ว่าจะเปลี่ยนจากสัตว์บุคคล อาจจะเป็นธรรมชาติป่าเขาหรืออะไรก็ตามแต่ แต่ทั้ง
ความคิดไม่ได้ เพราะฉะนั้น เมื่อสิ่งที่ปรากฏทางตาผ่าน ความคิดเรื่องสัตว์บุคคล
ทั้งหลายก็เกิดอีก เพราะยังมีอัตตสัญญา ความทรงจำว่าเป็นเรา หรือว่าเป็นบุคคลนั้น
บุคคลนี้ ที่จะเป็นผู้โดดเดี่ยวจริง ๆ ก็เมื่อปัญญารู้ลักษณะของนามธรรมและรูปธรรม

ถ. ดังนั้น คลุกคลีด้วยหมู่คณะ หรือไม่คลุกคลี ก็ควรตัดสินโดยที่ว่า
อยู่ด้วยกุศลธรรม หรืออยู่ด้วยอกุศลธรรม ใช่ไหม

ส. ถูกต้อง พระธรรมที่ทรงแสดง ทรงแสดงสัจจธรรม ความจริงของ
ทุกชีวิต ทุกขณะ ซึ่งเริ่มจากการเป็นผู้ที่เต็มไปด้วยกิเลส ยังไม่ได้ดับกิเลสอะไรเลย
และมีโอกาสได้ฟังพระธรรม ได้พิจารณาด้วยดี ด้วยความแยบคาย ด้วยความ
เป็นผู้ว่าง่าย ด้วยการเห็นพระคุณของพระธรรม และเจริญกุศลขึ้น โดยที่ว่า
ทุกคนอยากให้สติปัญญาเกิดบ่อย ๆ ให้วิปัสสนาญาณเกิดเร็ว ๆ แต่เมื่อเป็นสิ่งที่
เป็นไปไม่ได้ ก็ต้องเจริญกุศลทุกประการในชีวิตประจำวัน

ไม่ทราบในแต่ละวันท่านผู้ฟังมีความละเอียดของการพิจารณาจิต ซึ่งทำให้เห็น
ถึงความคลุกคลี หรือความผูกพัน ที่จะเล่าให้ได้รับทราบบ้างไหม

ผู้ฟัง ขอเล่าเรื่องเมื่อวานนี้ คือ คิดขึ้นมาว่า เราอยู่เหมือนถูกบังคับ เกิดความน้อยใจ ไปนอนร้องไห้จนน้ำตาเปียกหมอน สักพักหนึ่งก็หยุด ก็เห็นว่า มันบังคับไม่ได้ เห็นสภาพว่าไม่มีใครสั่ง อยากจะร้องก็ร้องเอง และก็หยุดเอง เมื่อหยุดแล้วเห็นสภาพอย่างนั้น ก็เลยหัวเราะ

สุ. ก็คลุกคลีด้วยโลภะกับโทสะ เดียวร้องไห้ เดียวหัวเราะ ทั้งโลภะและโทสะไปเรื่อย ๆ ในสังสารวัฏ

โทษของการคลุกคลี ถ้าสังเกตละเอียดในชีวิตประจำวันมีมากทีเดียว ไม่ใช่แต่เฉพาะกับบุคคล แม้แต่กับสัตว์เลี้ยง ซึ่งแต่ละบ้านก็คงจะมีสัตว์เลี้ยง ขอให้คิดถึง ความทุกข์ของการคลุกคลีกับสัตว์เลี้ยงว่า มีมากหรือน้อยแค่ไหน

เมื่อเลี้ยงสัตว์ก็ต้องเอาใจใส่ ต้องดูแลสารพัดอย่าง สุขหรือทุกข์ก็แล้วแต่ ท่านผู้ฟัง แต่กิเลสหรืออกุศลทั้งหลายไม่ได้นำความสุขมาให้อย่างแท้จริง เพราะเมื่อมีโลภะตราบใด ก็มีเหตุทำให้เกิดทุกข์หรือโทมนัสตรานั้น โดยเฉพาะเวลาที่ขาดความเอาใจใส่สัตว์เลี้ยง อย่างสัตว์บางตัว เช่น สุนัข เป็นสัตว์ที่มีความจงรักภักดีเจ้าของมาก แต่แม้กระนั้นถ้ามีเจ้าของที่ทอดทิ้ง เอาใจใส่ไม่พอ ความทุกข์ของผู้เป็น เจ้าของจะเกิด ถ้าเห็นตาของสุนัข

อย่างสุนัขที่รักนาย แต่เวลาที่ฝนตกพาร้อง และนายทอดทิ้ง ปล่อยให้กลัวฟ้า กลัวฝน หนาวสั่น และเวลาที่นึกขึ้นได้ ไปเอาใจใส่ดูแล ขอให้ดูตาของสุนัข ซึ่งขณะนั้นเต็มไปด้วยความผิดหวัง แข็งด้วยความโทมนัสอย่างไม่สามารถที่จะอธิบายได้เลยในความรู้สึกของเขา ซึ่งแสดงความผิดหวังในความจงรักภักดีต่อเจ้าของ และถูกเจ้าของทอดทิ้ง ขณะนั้นคนที่ เป็นเจ้าของและเห็นตาของสุนัขอย่างนั้น จะเกิดทุกข์ใหม่

นี่เพียงความคลุกคลีระหว่างเจ้าของกับสัตว์เลี้ยง ก็ยังเป็นทุกข์ได้ เพราะฉะนั้น ถ้าพิจารณาวันหนึ่ง ๆ อย่างละเอียดจริง ๆ จะเห็นได้ว่า มีมากมายหลายขณะที่เกิดทุกข์บ้าง โทมนัสบ้าง โดยที่แม้ไม่ตั้งใจก็เป็นเหตุให้เกิดความทุกข์ได้ เพียงแต่ขาดการเอาใจใส่ในสิ่งที่ควรกระทำ

เพราะฉะนั้น เรื่องของจิตเป็นเรื่องที่ละเอียด ต้องเป็นผู้ที่ตรงต่อลักษณะของสภาพธรรมนั้นจึงจะพิจารณาได้โดยถูกต้อง เช่น บางคนเป็นผู้ที่มีทรัพย์สิน แต่ก็กล่าวว่าอยากทำบุญ คือ อยากจะได้เงินสำหรับทำบุญ ไม่ใช่ว่าท่านผู้นั้นไม่มีเงินที่จะทำบุญ ท่านมีเงิน แต่ท่านยังอยากได้เงินเพิ่มเพื่อจะทำบุญ คิดถึงสภาพจิต ถ้าเป็นผู้ที่ละเอียด ถ้าเข้าใจเรื่องบุญ ไม่ต้องคอย หรือไม่ต้องคิดอยาก เพราะขณะนั้นทำบุญได้ทันที เนื่องจากบุญไม่ใช่มีแต่ขั้นทานซึ่งเป็นขั้นที่ต่ำกว่าขั้นศีลหรือขั้นภาวนา

ขณะนั้นนึกโกรธใครหรือเปล่า ไม่ชอบใครหรือเปล่า ขุ่นเคืองใครหรือเปล่า ไม่พอใจใครหรือเปล่า เพราะฉะนั้น ไม่ต้องอยากทำบุญ ไม่ต้องคอยที่จะทำบุญด้วยความอยาก ขณะนั้นทำได้แล้ว เพียงแต่มีเมตตาทันที และเห็นโทษของอกุศลในขณะนั้น ชื่อว่าทำบุญที่สูงกว่าขั้นทาน

ทำไมไม่ต้องคิดอยากจะทำ ในเมื่อบุญพร้อมที่จะเกิด โดยไม่จำเป็นที่จะต้องรอ นี่ก็เป็นความละเอียดของจิตซึ่งจะต้องพิจารณาว่า ถ้าขณะนั้นเกิดมีท่านที่นึกอยากจะทำบุญ โดยยังคงโกรธบุคคลอื่น ไม่เจริญกุศลซึ่งเป็นบุญที่สูงกว่าทาน เพราะฉะนั้น ในขณะที่อยากจะทำบุญต้องการอะไร

ถ้าไม่พิจารณาจะไม่เห็นเลยว่า หวังผลของบุญ หรือว่าหวังหมดกิเลส ที่คอยเวลาที่จะทำบุญโดยไม่เจริญเมตตาในขณะนั้น ย่อมแสดงว่าต้องการผลของบุญที่เป็นผลของท่าน ไม่ใช่หวังหมดกิเลสโดยการเห็นโทษของอกุศลในขณะนั้นและเกิดกุศลทันทีตามระดับขั้นที่จะเป็นศีลบ้าง หรือเป็นความสงบของจิตบ้าง หรือเป็นสติปัญญาบ้าง เพราะฉะนั้น ไม่ต้องคอยบุญอีกต่อไป

บุญเกิดได้ทุกขณะ ถ้าเห็นโทษของอกุศลทันที ระลึกถึงพระธรรมทันที เหมือนกระจกเงาที่ส่องถึงจิตทันที ไม่ว่าจะเห็นแล้วคิดเป็นโลภะหรือเป็นโทสะ ถ้าระลึกได้สติเกิด ขณะนั้นมีกระจกเงาที่ส่องถึงจิตที่จะให้รู้ว่า เจริญบุญได้ทันทีโดยไม่ต้องคอย

ทุกท่านจะเห็นความสำคัญของการพิจารณาธรรมโดยละเอียด ซึ่งย่อมเป็นประโยชน์ทำให้ทุกท่านเจริญกุศลยิ่งขึ้น และจะเห็นความสำคัญของความคิด เพราะว่าสิ่งที่ปรากฏทางตา เพียงผ่านชั่วคราวก็จะให้คิดเท่านั้นเอง

เพราะฉะนั้น ทุกคนอยู่ในโลกของความคิดอย่างมากมาย แม้ว่าสิ่งที่ปรากฏทางตาจะดับไปแล้ว หดไปแล้ว สิ่งที่ปรากฏทางหูก็สั้นมาก ปรากฏแล้วดับไปแล้ว แต่ทุกคนยังอยู่ในโลกของความคิดถึงเรื่องต่าง ๆ ถึงบุคคลต่าง ๆ เพราะฉะนั้น จึงควรเห็นความสำคัญของกุศลวิตก หรืออกุศลวิตก

ขอต่อเรื่องของวิปัสสนาญาณที่ ๙ คือ มุญจितุกัมยตาญาณ ซึ่งเป็นปัญญาที่รู้ชัดในความหน่ายนามธรรมและรูปธรรมที่ปรากฏเพิ่มขึ้นอีก จนกระทั่งเกิดปัญญาที่ต้องการจะพ้นจากนามธรรมและรูปธรรมที่เกิดดับที่ปรากฏในขณะนั้น ปัญญาที่ต้องการจะพ้นจากนามธรรมและรูปธรรมนั้น เป็นมุญจितุกัมยตาญาณ

ข้อความในพระไตรปิฎกสั้นเพียงเท่านั้นเอง แต่กว่าจะถึงการใคร่ที่จะพ้นจากนามธรรมและรูปธรรม ซึ่งตามความเป็นจริงในสังสารวัฏฏ์ที่ทุกคนได้ผ่านมาจนกระทั่งได้มีโอกาสฟังพระธรรมเป็นอันมาก ถ้าไม่ได้อบรมเจริญปัญญาจริง ๆ จนกระทั่งวิปัสสนาญาณเกิดขึ้นตามลำดับขั้น ก็ยังไม่ถึงการใคร่ที่จะพ้นจากนามธรรมและรูปธรรม

เพราะฉะนั้น ชีวิตที่เป็นจริงเป็นอย่างไร การศึกษาพระธรรมก็เพื่อให้ปัญญารู้ตามความเป็นจริงอย่างนั้น ถ้ายังไม่หน่าย ก็ไม่สามารถใคร่ที่จะพ้นไปจากนามธรรมและรูปธรรมได้ เพราะวันหนึ่ง ๆ ขอให้พิจารณาดูว่า ตั้งแต่เข้าที่ตื่นมาคิดเรื่องอื่นทุกเรื่องนอกจากเรื่องที่จะหน่ายนามธรรมและรูปธรรม หรือไม่ได้คิดใคร่ที่จะพ้นจากนามธรรมและรูปธรรม ความคิดที่มากตั้งแต่ตื่นจนกระทั่งถึงเดี๋ยวนี้ มีใครจำได้บ้างว่าคิดอะไร แต่ชีวิตทุกขณะให้ทราบว่า เป็นไปตามความคิด

มีท่านผู้ฟังท่านหนึ่งท่านบอกว่า ท่านเริ่มเห็นความสำคัญของความคิด ซึ่งแต่ก่อนนี้ทุกคนไม่ว่าจะทำอะไรในวันหนึ่ง ๆ อาจได้เห็นลักษณะของโลกะ ความยินดี หรือความไม่ยินดี แต่ในขณะนั้นไม่ได้คิดว่า แม้แต่การที่จะเคลื่อนไหว

การที่จะพูด การที่จะกระทำทุกสิ่งทุกอย่างในชีวิตนั้น เป็นไปตามความคิดทั้งสิ้น เพราะฉะนั้น ก็น่าที่จะพิจารณาจนกระทั่งรู้ลักษณะของความคิดจริง ๆ มิฉะนั้นแล้ว ไม่มีทางที่จะหน่าย หรือใครที่จะพ้นจากนามธรรมและรูปธรรมได้

เวลาอ่านหนังสือพิมพ์ เคยเป็นเรา และก็รู้เรื่องต่าง ๆ แต่ถ้าศึกษาเรื่องของสภาพปรมาัตถธรรมที่ไม่มีสัตว์ ไม่มีบุคคล ไม่มีตัวตนเลย จะเห็นลักษณะของความวิจิตรของความคิดตามเรื่องในหนังสือพิมพ์ หนังสือพิมพ์ฉบับหนึ่ง ๆ พิจารณาจริง ๆ ว่า มีเหตุการณ์อะไรเกิดขึ้น ซึ่งทั้งหมดส่งไปถึงจิตเจตสิกของแต่ละบุคคลที่เป็นข่าว ที่เป็นเรื่อง ที่คิดอย่างนั้น ที่ทำอย่างนั้น หรือแม้วารสารต่าง ๆ ที่เป็นความรู้ต่าง ๆ ถ้าพิจารณาโดยลักษณะของสภาพปรมาัตถธรรมที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน จะเห็นความวิจิตรของความคิดของบุคคลต่าง ๆ ที่เขียนเรื่องต่าง ๆ ในวารสารต่าง ๆ

เพราะฉะนั้น จะเห็นได้ว่า โลกดำเนินไปตามความคิดทุกขณะ ตั้งแต่ตื่นจนหลับ และไม่่ว่าใครจะกระทำกิจการงานใด ๆ ทั้งสิ้น ทั้งกิจการงานในบ้าน นอกบ้าน ไม่ว่าจะป็นงานหยาบ งานละเอียด งานที่ได้ผล งานที่ไม่ได้ผล ทั้งหมดเป็นไปตามความคิดทั้งสิ้น แต่ถ้ายังไม่รู้จักความคิดจริง ๆ ยังไม่สามารถที่จะหน่ายนามธรรมและรูปธรรมได้ เพราะต้องประจักษ์แจ้งจนกระทั่งว่า ความคิดแต่ละขณะ ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่ขณะที่กำลังเห็น ไม่ใช่ขณะที่กำลังได้ยิน ไม่ใช่ขณะที่กำลังได้กลิ่น ไม่ใช่ขณะที่กำลังลิ้มรส ไม่ใช่ขณะที่กำลังรู้สิ่งที่เย็น ร้อน อ่อน แข็งที่กระทบสัมผัสกาย แต่ว่าทุกสิ่งทุกอย่างที่เป็นปรมาัตถธรรมปรากฏ เพียงให้ความคิด คิดเรื่องนั้นต่ออย่างยาวทีเดียว

ขณะนี้กำลังเห็น รูปารมณดับไปแล้ว แต่ความคิดยังไม่ได้ปรากฏว่าดับ และวันหนึ่ง ๆ คิดมากเหลือเกิน บางเรื่องก็ไกล ยาวไปจนกระทั่งถึงชาติหน้า อย่างท่านผู้ฟังท่านหนึ่งบอกว่า ท่านใครที่จะเกิดบนสวรรค์เพื่อจะได้ฟังพระธรรมที่ศาลาสุธรรมา

คิดไกลถึงไหน สวรรค์ชั้นหนึ่งชั้นใดที่มีศาลาสวรรค์มา ขณะนี้กำลังอยู่ที่นี่
ยังเห็น แต่เมื่อประจักษ์ว่าความคิดท่องเที่ยวไปแสนไกล ก็ต้องรู้ความจริงทุก ๆ
ขณะว่า ไม่ปราศจากความคิดหรือวิตกเจตสิกเลย นอกจากขณะที่เห็นเป็น
จักขุวิญญาณ ขณะที่ได้ยินเป็นโสตวิญญาณ ขณะที่ได้กลิ่นเป็นฆานวิญญาณ
ขณะที่ลิ้มรสหวาน เปรี้ยว เค็มต่าง ๆ เป็นชีวหาวิญญาน ขณะที่รู้สิ่งที่อ่อนหรือแข็ง
เย็นหรือร้อนเป็นกายวิญญาน เพราะฉะนั้น เว้นทวิปัญจวิญญาน ๑๐ ดวงนี้
นอกจากนั้นวิตกเจตสิกเกิดกับจิตอื่น ๆ ทั้งหมดในชีวิตประจำวัน และเวันทุติยฉานจิต
ขึ้นไป ซึ่งทุติยฉานจิตไม่ใช่ชีวิตประจำวัน

สำหรับชีวิตประจำวันที่จะรู้ลักษณะของความคิด หรือระลึกได้ถึงลักษณะของ
วิตก ให้ทราบว่า เมื่อสติเกิดและศึกษาพิจารณารู้สภาพธรรมที่ปรากฏทางตา
ก็สามารถแยกว่า ขณะที่คิดนึก ไม่ใช่ขณะที่กำลังเห็น

เพราะฉะนั้น วันหนึ่ง ๆ ให้ทราบว่า ปรมาตมธรรมปรากฏและดับไปอย่างรวดเร็ว
แต่ความคิดจดจำและตรึงถึงสิ่งซึ่งดับไปแล้ว จึงเป็นเรื่องราวต่าง ๆ มากมาย

